

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

Středověké opevněné sídlo v poloze Habřina – Vražba

Žaneta Borthová

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Žaneta BORTHOVÁ**
Osobní číslo: **H07286**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Středověké opevněné sídlo v poloze Habřina -Vražba**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem bakalářské práce bude zpracování hmotných pramenů pocházejících z hradu Vražba, nacházejícího se severně od Habřiny (okr. Hradec Králové), na jižním okraji lesního komplexu začínajícího u Habřiny a končícího u Velichovek. Dále budou zkompletovány a zhodnoceny zprávy z regionální, archeologické a historické literatury. K tomuto hradu se nevztahují žádné písemné zprávy. Vzhledem k této skutečnosti bude kladen důraz na popis, zpracování a vyhodnocení archeologických artefaktů, které byly získány při povrchových průzkumech a zjišťovacím výzkumu. Součástí práce bude fotografická dokumentace současného stavu lokality. Na závěr bude lokalita zařazena do historických souvislostí (otázka vzniku a zániku hradu v poloze Vražba, vztah k hradu Neznášov /Rotemberk/, vztah k tvrzišti v Habřině atd.).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

DURDÍK, T. 1999.: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, 607 (případně další Durdíkovy práce) DUŠKA, J. 1898: Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém, Hradec Králové. DUŠKA, J. 1900: Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém, Jaroměř. KALFESTR, J. 1993: Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k.ú. Habřina (okr. Hradec Králové), Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 100-106. Hradec Králové. KLÁPŠTĚ, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku KŘÍŽEK, P. ? Řezník, M. 1992: Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku. Hradec Králové PÍČ, J. L. 1909: Starožitnosti země české, III/1, 366. SEDLÁČEK, A. 1931: Hrady, zámky a tvrze Království českého, II. díl (Hradecko), 2. vydání SIGL, J. 1979: Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové, Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979, 27- 33. SKLENÁŘ, K. 1977: Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, Praha. SVOBODA, L. a kol. 1998: Encyklopedie českých tvrzí, I. díl ? A-J, 173. Praha. ŠIMEK, T. a kol. 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. díl. Východní Čechy. Praha. WOCEL, J. E. 1866-1868: Pravek země České. Praha.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Frolík, CSc.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

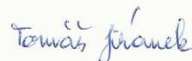
31. března 2011

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Ráda bych poděkovala PhDr. Janu Frolíkovi, CSc. a PhDr. Jiřímu Siglovi za cenné rady a připomínky a za shovívavost při vedení bakalářské práce a Mgr. Radku Bláhovi za možnost nahlédnout a zpracovat keramické nálezy v Muzeu východních Čech v Hradci Králové.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 23. 3. 2011

Žaneta Borthová

Anotace : Cílem bakalářské práce je zpracování hmotných pramenů pocházejících z tvrze Vražba u obce Habřina (okr. Hradec Králové). Vzhledem k tomu, že se o tvrzi nedochovaly žádné písemné zprávy, bude důraz kladen na popis lokality a jejího okolí, přírodní podmínky a popis, zpracování a vyhodnocení archeologických artefaktů, jež byly získány při povrchových průzkumech a zjišťovacím výzkumu roku 1978. V průběhu práce bude využita fotografická a mapová dokumentace současného stavu lokality a na závěr se práce bude zabývat zařazením středověkého sídla do historických souvislostí, což zahrnuje otázka vzniku a zániku tvrze v poloze Vražba, vztah k hradu Rotemberk a tvrzi Habřina.

Klíčová slova : archeologie, středověk, Habřina – Vražba, tvrze

Anotation : The aim of this work is processing of material sources indigenous from fort Vražba by village Habřina (region Hradec Králové). Inasmuch as the fort survived no written report, the emphasis will be place on description of the locality and its surroundings, natural conditions and description, processing and interpretation of archaeological artifacts, which were obtained from surface surveys and fact-finding research in 1978. During the work will be used photographic documentation and mapping the current state of the area. I will include the medieval seat in the historical context, which involves the question of creation and destruction of the fort in Vražba position, relationship to the castle Rotemberk and fort Habřina.

Key words : archeology, middle ages, Habřina – Vražba, fort

Obsah

Úvod.....	9
1 Cíl práce	11
2 Přírodní podmínky.....	12
3 Historický rámec	15
3.1 Hradec Králové	15
3.2 Hrad Rotemberk	17
3.3 Tvrz Vražba	18
4 Dějiny bádání	19
4.1 Východní Čechy a okres Hradec Králové.....	19
4.1.1 Archeologické výzkumy v Hradci Králové.....	21
4.1.2 Archeologický výzkum na hradě Rotemberk.....	23
4.1.3 Archeologický výzkum sídla v poloze Habřina Vražba	25
5 Popis lokality.....	29
6 Archeologické nálezy.....	31
6.1 Hmotné předměty	31
6.1.1 Zlomky keramiky.....	32
6.1.2 Rozdělení střepů do skupin	36
6.1.3 Střepy nezařazené do skupin.....	41
7 Vývoj tvrzí a hradů.....	42
7.1 Vývoj českých tvrzí.....	42
7.1.1 Stavební vývoj českých tvrzí	44
7.1.2 Stavební technika.....	49
7.1.3 Obranná zařízení tvrzí	50
7.1.4 Funkce tvrže	51
7.2 Tvrze v okolí Habřiny Vražby a Hradce Králové.....	53
7.3 Nástin vývoje českých hradů	57
7.3.1 Stavební technika hradů.....	59

7.3.2	Obranná zařízení hradů.....	60
7.3.3	Funkce hradů	61
8	Zařazení do historických souvislostí.....	62
9	Závěr.....	64
10	Resume	65
11	Seznam použitých zkratk	66
12	Přehled použité literatury.....	67
13	Přehled použitých internetových zdrojů	69
14	Seznam obrazových příloh.....	71
15	Obrazová příloha	73
16	Katalog keramických střepů.....	84
17	Kresebná dokumentace keramických střepů a železných předmětů.....	98
18	Fotografická dokumentace keramických střepů a železných předmětů.....	105

Úvod

Zaniklá malá tvrz na levém břehu Hustříanky a necelý km severně od obce Habřina¹, i tak by se dal charakterizovat ostroh na němž dříve stávala středověká tvrz jménem Vražba a téma mé bakalářské práce. Pokud chceme zkoumat tvrz a její nejbližší okolí, musíme se ponořit do druhé poloviny 13. století, kdy byla, podle archeologických nálezů z výzkumu Jiřího Sigla a Víta Vokolka, postavena. Osudným pro Vražbu se stal silný požár, zánik tvrže datujeme buď po roce 1278 po vpádu Braniborů a nebo po vymření Přemyslovců roku 1306². Po požáru už nebyla snaha tvrz opravit, neboť její primitivnější a zastarávající ráz nestačil na rychlý rozvoj šlechtické hradní architektury a tak místo Vražby zaujal nedaleko sousedící výstavnější kamenný hrádek Rotemberk. Vražba patřila k nejstarším šlechtickým hradům s nižší kvalitativní úrovní³.

Pokud byla Vražba jednodušší stavbou, tak pravý opak se dá říci o tvrzi, dnes již zámku, Smiřice⁴, který patří mezi nejrozsáhlejší a nejlivnější ve svém okolí. Na panství Smiřickém se ve středověku nacházela spousta drobných tvrzí a menších hrádků jako byl Kalthaus, zaniklá tvrz nedaleko Libřic, tvrz Lípa, jejíž základy zdí leží u obce Lípa, nebo bývalý hrádek Rodov u vsi téhož názvu a obec Habřina se svým hrádkem⁵.

Z dosud popsaných lokalit je zřejmé, že Habřina Vražba spadá do SV Čech (obr. 1). Nachází se mezi městy Jaroměř a Hradec Králové, k Jaroměři má blíže geograficky, avšak z historického hlediska se pojí na centrum Hradec Králové. Podél tvrže proudí nevelká řeka Hustříanka, která se u Račic nad Trotinou vlévá do mohutnější řeky Trotiny. Ostroh, na němž byla tvrz postavena, objímá hustý listnatý les.

---

¹ Zmínka o Habřině Vražbě se objevila v Ilustrované encyklopedii českých hradů od Tomáše Durdíka (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 607)

² URL : <<http://www.hrady.cz/?OID=1508>> (cit. 2011-01-18)

³ Takto o Habřině Vražbě píše opět Tomáš Durdík ve své Ilustrované encyklopedii českých hradů (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 607)

⁴ URL : <<http://www.smirice.cz/default.php?id=16&ai=3&lang=cz>> (cit. 2011-01-18)

⁵ Tvrze na Smiřicku popisuje ve své knize Hrady, zámky a tvrže Království českého August Sedláček (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrže Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242)

Zřícenina Vražba stojí dnes na opuštěném místě, jejími nejbližšími sousedy je obec Habřina, vzdálená necelý 1 km a další zbořený hrádek Rotemberk, nedaleko se rozprostírá Neznášov a Rožnov (obr. 2). Okolní víscky nejsou o nic větší nežli Habřina. Pár set metrů od tvrze nalezneme starý mlýn s názvem Podhrad, dnes sloužící jako turistické rekreační zařízení⁶. Písemné zprávy o Vražbě dosud nejsou známy, přesto se pokusím o výčet informací z dostupné literatury, zhodnotím regionální zprávy, archeologické výzkumy a popíši zkoumanou lokalitu jak z historického tak i z geografického hlediska.

---

⁶ Tuto informaci jsem čerpala z internetového serveru www.mapy.cz :
URL : <<http://www.mapy.cz/#mm=ZTtTcP@x=136291456@y=136825728@z=13>> (cit. 2011- 01-18)

1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce, jak už z názvu vyplývá, je popis a archeologická dokumentace z výzkumů středověkého opevněného sídla v poloze Habřina Vražba. Podrobněji se práce bude v následující kapitole zabývat přírodními podmínkami v závislosti na funkci tvrze a jejich původních obyvatelích. K ní budou přiřazeny přírodní podmínky regionu a jeho okolí.

Zařazení do historického rámce, stavební vývoj českých tvrzí a život spojený se středověkem, to je téma třetí kapitoly⁷. Následující oddíl je zaměřen na dějiny bádání v okolí Vražby a velký úsek bude také věnován archeologickému výzkumu, jež byl na lokalitě prováděn roku 1978 pod vedením Jiřího Sigla⁸.

Nebudou chybět mapy, plány ani fotografická dokumentace zkoumané lokality, která nám pomůže nahlédnout do útrob tvrziště z bezprostřední blízkosti. Na základě keramických střepů či jiného materiálu nalezeného při archeologickém výzkumu byla zhotovena tabulka v programu Excel, kde byly jednotlivé úlomky keramiky seřazeny do jedenácti kategorií podle přírůstkového čísla, vrstvy, podle typu střepů, zda se jedná o okraj, dno či výduť, podle barvy na vnější a vnitřní straně, jestli byl střep zdobený nebo nezdobený a pokud ano, o jaký druh výzdoby se jednalo, podle typu výpalu, byl změřen i jeho rozsah do délky, šířky a výšky, váha v kilogramech a velikost střepu 1 - 4, kterou jsem získala pomocí čtyř kružnic o velikosti průměru 1,5 cm, 3 cm, 4,5 cm a 6 cm se stejným středem, velikost 1 značí nejmenší průměr a naopak velikost 4 ten největší. Specifickou třídou je třetí kategorie skupin. Ty byly sestaveny na základě povrchu střepu, typu výpalu a barvy. Tabulka je součástí přílohy.

Předposlední část bakalářské práce bude věnována vývoji tvrzí a hradů a následně bude tvrz Vražba zařazena do historických souvislostí.

Na závěr budou zhodnoceny historické a archeologické přínosy bývalé tvrze.

---

⁷ O stavebním vývoji českých tvrzí, hmotné kultuře středověkých tvrzí a životě v nich píše Ladislav Svoboda, Jiří Úlovec, Petr Chotěbor, Zdeněk Procházka, Zdeněk Fišera, Jan Anderle, Jiří Slavík, Miroslav Rykl, Tomáš Durdík a Vladimír Brych v Encyklopedii českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁸ Jiří Sigl o výzkumu napsal do Zpravodaje K MVČ (SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 27 – 33)

2 Přírodní podmínky

Obec Habřina leží na území okresu Hradec Králové, který je součástí Královéhradeckého kraje na severovýchodě Čech sousedícího na J s Pardubickým, na S s Libereckým a na Z se Středočeským krajem. Královéhradecký kraj měl ke dni 1. 1. 2008 rozlohu 4758,38 km², jeho součástí je 5 regionů⁹ (obr. 3), jak již bylo zmíněno region Hradec Králové, Trutnov, Náchod, Jičín a Rychnov nad Kněžnou¹⁰.

Okres Hradec Králové o celkové rozloze 891,62 km² ke dni 1. 1. 2008 se komponuje ze šesti měst, jsou jimi Nový Bydžov, Chlumeck nad Cidlinou, Nechanice, Smiřice, Třebechovice pod Orebem a Hradec Králové¹¹.

Královéhradecký okres patří do provincie Česká vysočina, jež je součástí mladé západoevropské platformy. Po stabilizaci hercynského vrásnění v prvohorách se typ oblasti nezměnil a zůstává souší¹². Česká vysočina náleží do subprovincie České tabule, jež zde působí dvěma částmi Východočeskou a Středočeskou tabulí.

Východočeská tabule je rozdělena v regionu královéhradeckém na Východolabskou a Orlickou tabuli. Východolabská tabule se rozpíná v západní části okresu a vytváří mírně zvlněnou krajinu s nadmořskou výškou 250 – 295 metrů. Její podkategorií je Cidlinská tabule, jež se dělí na čtyři okrsky : Češovský hřbet, Novobydžovská tabule, Ostroměřská tabule a Nechanická tabule¹³. Na území poslední zmíněné tabule leží i obec Habřina se zaniklou tvrzí Vražba. Zvlněná krajina orlické tabule spočívá na východě regionu a dosahuje 250 – 320 metry nad mořem. Středočeskou tabuli tvoří na jihozápadě regionu Středolabská tabule rovinatě krajiny s nadmořskou výškou 220 – 250 metrů¹⁴.

---

⁹ Mapa Královéhradeckého kraje pochází z internetového serveru
URL : < <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/wms/isapi.dll> (cit. 2011-03-05)

¹⁰ Informace jsou čerpány z internetového serveru
URL : <http://www.trasovnik.cz/k_khrad/k_khrad.asp> (cit. 2011-03-05)

¹¹ Čerpala jsem opět z internetového serveru www.trasovnik.cz>
URL : < http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.as> (cit. 2011-03-05)

¹² Myšlenka pochází od Jaromíra Demka a kol. z knihy Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny (DEMEK, Jaromír a kol. *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha, 2006. ISBN : 80-86064-99-9. s 11)

¹³ Rozdělení tabulí na východě Čech provedl Jaromír Demek a kol. v knize Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny (DEMEK, Jaromír a kol. *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha, 2006. ISBN : 80-86064-99-9. s 60)

¹⁴ Údaje o České vysočině jsem získala z internetového serveru
URL : < http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.asp> (cit. 2011-03-05)

Vznik půd ve východních Čechách byl podmíněn zejména klimatickými předpoklady vzhledem k nadmořské výšce. Nížiny zaujímají přibližně 1/6 z celkové plochy, jsou obklopeny pahorkatinami, kterou tvoří Krkonošské podhůří a Orlické hory. Pro zemědělskou výrobu jsou k dispozici asi 3/4 území. Pahorkatiny, jež stoupají v prudké svahy se širokými či naopak úzkými náhorními plošinami, nejsou příliš vzdáleny od Polabské nížiny, do které se sklání celá krajina. Tato podoba přírody dává ráz celému území, ale i půdám, zemědělské a lesní výrobě a přirozenému porostu¹⁵. Značné klimatické rozdíly jsou charakteristické pro východní Čechy.

V horských a podhorských pásmech probíhají převážně podzolizační¹⁶ procesy, v nížinách se vytváří hnědozemě, která se zde vyskytovala, i když území bylo odlesněno, černozem můžeme očekávat v teplejších oblastech na jihu ale ne ve východních Čechách¹⁷.

Středoevropské hnědozemní půdy patří k nejrozšířenějším mezi kontinentálním a přímořským klimatem. Mezi Českomoravskou vysočinou a Krkonošemi zabírají hnědozemě většinu nížin a pahorkatin do 350 metrů nad mořem. Původně se hnědozemě vyskytovaly pod listnatými bukovými a dubovými lesy, po jejich vykácení se zemědělská orná půda velmi změnila¹⁸.

Půda se skládá z půdních částic vyskytující se samostatně, anebo mohou být spojeny tmelem tzv. strukturní částice. Při zvyšování úrodnosti půdy je podporován tmel s odolnou vlastností. Naopak bezstrukturní půdy snižují úrodnost a stěžují zpracování. Např. podzolové půdy v podhůří Krkonoš či Orlických hor mívají strukturu jen prostozrnnou¹⁹.

Nechanickou tabuli ve východní části Cidlinské tabule pokrývá plochá pahorkatina v povodí řeky Bystřice. Reliéf tabule je „slabě rozčleněný erozně akumulací až erozně denudační“ se „staropleistocenními a středopleistocenními říčními terasami a údolím Bystřice se strukturně denudačními plošinami a sprašovými pokryvy a závějemi“²⁰. Nechanická tabule

---

¹⁵ Půdami východních Čech se zabývá Bohumil Válek (VÁLEK, Bohumil. *Půdy východních Čech, v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik, vývoj a praktické využití*. Východočeské nakladatelství, 1964. ISBN : 46-030-64. s 17)

¹⁶ Podzol je část půdy vyluhovaný podzemní vodou.

¹⁷ VÁLEK, Bohumil. *Půdy východních Čech, v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik, vývoj a praktické využití*. Východočeské nakladatelství, 1964. ISBN : 46-030-64. s 44 – 45)

¹⁸ VÁLEK, Bohumil. *Půdy východních Čech, v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik, vývoj a praktické využití*. Východočeské nakladatelství, 1964. ISBN : 46-030-64. s 63 – 64)

¹⁹ TAMTÉŽ, s 76

²⁰ Citát pochází z knihy Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny od Jaromíra Demka a kol. ((DEMEK, Jaromír a kol. *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha, 2006. ISBN : 80-86064-99-9. s 373)

se řadí do středního turonu²¹, svrchního turonu až koniaku s převažujícím slínovcem²² a jílovcem.

Českou republiku lze rozdělit z hlediska vodopisu do tří hlavních povodí : Povodí Labe, Dunaje a Odry. Každé z povodí ústí do jiného moře, proto naše území patří k významné pramenné oblasti Evropy²³. Okres Hradec Králové náleží do Povodí Labe, již z toho vyplývá, že mu vévodí naše nejdelší řeka Labe ústící do Severního moře. Labe proudí od SV k JZ a sbírá skoro všechny vody v Královéhradeckém kraji stejným směrem. V západní části regionu se vine další důležitá řeka Cidlina s přítoky Bystřice a Javorky, které se do Labe vlévají na Nymbursku. Z východu teče Orlice s přítokem Dědina, jež se do Labe vlévá v Hradci Králové (obr 4).

Kromě vodních toků se tu vyskytuje i několik rybníků. Mohli bychom je hledat u obcí Chlumeč nad Cidlinou, Hradec Králové, Lochenice i u Kratonoh²⁴. Hlavním znakem Hradecka je soutok dvou významných řek Orlice a Labe v krajském městě. V rovinaté východolabské tabuli se tento soutok stává výrazným orientačním bodem v krajině²⁵. Příroda v okolí Hradce Králové se mírně vlní, nápadnými body se stávají ostrohy, na nichž ve většině případů stojí či dříve stávala tvrz, hrad nebo jiné panské sídlo. Severní část regionu s menšími pahorky patří do mírně vlhké a mírně teplé oblasti, naopak jižní úsek se vyznačuje teplými a suššími podmínkami. Krajina se skládá ze zemědělských polí a vodních toků řek v okolí protkaných lesními porosty²⁶.

Ostroh, na kterém se tyčila bývalá tvrz Vražba u Habřiny je obklopen listnatými lesy a právě proto byl vhodným místem k vytvoření obranného sídla nižší šlechty ve středověku. Důvodem k vytvoření panského sídla byla krajina, která se ani po několika set letech nezměnila a nadále jí dominuje rovinatý povrch s mírně zvlněnými pahorky. Z dálky byla tvrz značně nečitelná (obr. 5), neboť tomu bránily hustě nasázené stromy, avšak pohled z vrchu mapoval celé blízké okolí.

---

²¹ Turon je druhý stupeň svrchní křídové epochy.

²² Slínovcem je myšlená sedimentární jednozrnná hornina složená z jílových minerálů.

²³ URL : < http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/vodopis/vodopis.asp > (cit. 2011-03-07)

²⁴ Výčet rybníků jsem získala z internetového serveru
URL : <http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.asp> (cit. 2011-03-07)

²⁵ URL : <<http://www.kralovehradeckyregion.cz/cz/cesky-raj/priroda-pamatky/prirodni-zajimavosti-na-hradecku-35733/>> (cit. 2011-03-07)

²⁶ URL : <http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.asp> (cit. 2011-03-07)

3 Historický rámec

Královéhradecký okres byl od nejsložitější a nejdelsí etapy lidského vývoje až do doby dnešní nepřetržitě osidlován. Úrodná půda, mnoho řek a spoustu zvěře v okolí přitahovala osadníky již od paleolitu²⁷. Usazovali se hlavně na plodné půdě kolem toků největších řek jako je Labe, Orlice, Metuje, Úpa a jejich menší přítoky. Nejúrodnější půda na pšenici začínala u Nového Města nad Metují, táhla se k Jaroměři, Dvoru Králové a okolo Hradce podél řeky Orlice až ke Kostelci²⁸. Nalezené památky z nejstarších dob mají hmotný charakter, většinou se jedná o povrchové nálezy, jež jsou obtížně klasifikované. K nejstarším východočeským objevům patří valounová industrie, ojediněle pazourková či hrubá industrie nalézající se u Smiřic a u Svobodných Dvorů²⁹. Vznik muzeí v Jaroměři, Hradci Králové, Pardubicích, Náchodě a v mnoha dalších městech zachránil starožitné památky.

Ráda bych do širšího historického rámce zařadila i město Hradec Králové, jako hlavní centrum okresu, ve kterém se tvrz Vražba nachází, a zároveň bych tuto kapitolu pojala od největšího kodexu, což je Hradec Králové, přes hrádek Rotemberk a uzavřela ji tvrzí „na Vražbě“.

3.1 Hradec Králové

Nad soutokem řek Orlice a Labe stávalo již od pravěku opevněné panské sídlo, které dominovalo celému přilehlému okolnímu kraji. O tom, že zde bývala stará osada již na konci 9. stol, svědčí i několik desítek archeologických nálezů, jež jako první zdokumentoval krajský hejtman Karel Josef z Bienenberku roku 1768 ve své zprávě o rozsáhlém pohřebišti na bývalém Horvatském kopci. První zmínky o slovanském hradišti se objevují v 8. stol. a o 200 let později se stal Hradec významným obchodním, vojenským a církevním střediskem rodu Slavníkovců³⁰. Písemně doložená informace o „Gradci“ vůbec byla nalezena v soupise

---

²⁷ Informace pocházejí od Josefa Dušky a jeho knihy *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém* (DUŠKA, Jaromír. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898.)

²⁸ Čerpala jsem z knihy *Pravěk země české* od J. E. Wocela (WOCEL, J. E. *Pravěk země české*. Praha, 1868. s 286)

²⁹ Myšlenka je čerpána z knihy Víta Vokolka *Počátky osídlení východních Čech* (VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 1993. ISBN : 80-85031-02-7. s 7)

Vratislava II³¹. Roku 1086. V listině Přemysla Otakara I. z roku 1225 byl Hradec poprvé nazván městem a ve 14. stol se jeho prestiž ještě zvýšila poté, co byl jmenován královským věnným městem českých královen, z nichž si zdejší hrad vybraly jako sídlo Eliška Rejčka a Eliška Pomořanská³². Politického, kulturního i hospodářského rozvoje se České země a s nimi i Hradec Králové dočkaly ve 13. a začátkem 14. stol. za vlády Karla IV. V jeho době byly potlačeny veškeré krize a problémy s tím spojené³³, panoval v relativně klidném období. Roku 1340 dal Karel IV. hrad opravit, pravděpodobně po tom, co před rokem Hradec Králové uchvátil velký požár³⁴.

S nástupem Václava IV. na tůň přišla nová výsada, jež zakazovala královnám bez svolení jejich manžela zvyšovat dávky či zastavovat věnná města, jako se to stalo v případě Elišky Pomořanské. Po rozlehlém požáru roku 1407 se vzhled města začal měnit³⁵ a podléhat gotickému stylu, kterýž se projevoval stavbou kamenných či cihlových jednopatrových domů, vybudováním sklepů, vznik podloubí a klenutými přízemními prostotami. Na předměstích se objevovaly nové stavby klášterů, kostelů a špitálů³⁶.

Město Hradec Králové zapsal Zikmund Lucemburský roku 1437 své druhé ženě Barboře Cellské a se svolením sněmu bylo opatřeno, clem, mýty a připojeno k němu několik vsí např. Plačice, Chrudim, Polička, panství Trutnovské, Dvůr, Jaroměř, hrad Svojanov a další. Po Zikmundově smrti se Barbora přestěhovala do Mělníka.

V půli 15. věku se ve městě Hradci obnovil purkrabský úřad, což znamenalo, že v celém českém království působily dva úřady a soudy purkrabské. Purkrabský soud zůstal v Hradci až do roku 1706, pak ho císař Josef I. přenesl do Prahy, avšak udržel se až do roku

---

³⁰ DUŠKA, Jaromír. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 4

³¹ Myšlenka pochází z knihy *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku* od Pavla Křížka a Miloše Řezníčka (KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 26)

³² Čerpáno z internetového serveru

URL : < http://www.hka.cz/777/html_cz/historie.html > (cit. 2011-03-08)

³³ Informace jsem čerpala z *Kroniky doby Karla IV. (KRONIKY DOBY KARLA IV.* Praha, 1987. ISBN 25-107-8

³⁴ KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 26)

³⁵ Myšlenka pochází od Augusta Sedláčka z knihy *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 219)

³⁶ URL : < http://www.hka.cz/777/html_cz/historie.html > (cit. 2011-03-08)

1803. Roku 1507 dal král Vladislav dědičné právo všem budoucím purkrabím k držení hradu v Hradci Králové³⁷.

Za husitských válek rozvoj města pomalu ustával. Tento fakt způsobily bitvy, jež měly za následek dva rozsáhlé požáry v letech 1484 a 1509. Ve druhé polovině 16. stol. se domy přestavovaly a jejich renesanční průčelí zdobily poddajné a pozoruhodné štíty. Právě v letech 1574 - 1580 byla postavena z bílého pískovce přes 70 metrů vysoká strážní věž se zvonem, jež je dodnes dominantou města.

Katastrofou pro město se stala třicetiletá válka, která ho zasáhla v roce 1639 po dobytí hradeb švédskými vojsky. Po válce bylo město téměř zničeno a vylidněno, teprve s příchodem jezuitů a se založením královéhradeckého biskupství roku 1664 se stavební architektura do města vrátila³⁸.

Přesnou podobu hradu neznáme, jeho zbytky byly zastavěny klasicistní budovou velitelství hradecké josefovské pevnosti na konci 18. stol³⁹.

3.2 Hrad Rotemberk

Název hradu Rotemberk neboli Rufus mons či Rothburg je odvozen z německého jazyka, a proto je možné se domnívat, že sídlo ležící na ostrohu nedaleko vsi Habřina (obr. 6) tu stávalo již v předhusitské době, i když tomu písemné prameny nenasvědčují. Hrad do češtiny přeložen jako Červená hora byl sídlem rodu spravující nedaleký hrad Neznášov. K prvním majitelům se řadí Herynk ze Semonic z rodu Heřmanských, který obsazoval hrad kolem roku 1357, potom roku 1371 to byl Ješek z Neznášova a mezi lety 1389 – 93 tu sídlil Majnuš z Neznášova patřící k rodu vladyků z Hustiřan, později psáni Rodovští⁴⁰. Od roku 1404 je na Rotemberku znám Bavor z Neznášova, který přišel z Habřiny a Hustiřan. Další vlastník Petr z Neznášova se účastní čáslavského zemského sjezdu roku 1440 a po smrti

---

³⁷ Informace pochází z knihy *Hrady, zámky a tvrze Království českého* od Augusta Sedláčka (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 220)

³⁸ URL : <http://www.hka.cz/_777/html_cz/historie.html> (cit. 2011-03-09)

³⁹ Informace byla čerpána z knihy *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku* od Pavla Křížka a Miloše Řezníčka (KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 28)

⁴⁰ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 229)

Čeňka v roce z Neznášova v roce 1457 se hradu ujala jeho žena Anna. Roku 1523 byl hrad přiřknut Jiřímu z Hustřířan, jednomu ze synů Bavora. Po jeho smrti se tu usídlil Jiřího bratr Jan, ale hrad už je v této době uváděn jako pustý. Poté patřil ke Smiřickému panství a postupně se ze zříceniny dochovalo jen kamenné a cihlové zdivo nalezené při archeologickém výzkumu v roce 1978⁴¹.

3.3 Tvrz Vražba

Tvrz Vražba leží na zalesněném ostrohu poblíž vsi Habřiny (obr. 7). Před stavbou nedalekého Rotemberka byla osídlena v polovině 13. stol. vладыky z Habřiny. Ti založili i tvrz Habřinu a poprvé se zmiňuje Koňata z Habřiny a Čeňek z Hustřířan roku 1357, kdy se připomínají jako patronové zdejšího kostela. Petr Habřinský tu žil v letech 1404 – 1411⁴², v té době nechal zřídit kaplanství ve farním kostele na Chloumku⁴³, pak byla ves Habřina i s kostelem na Chloumku Alešem Rodovským z Hustřířan roku 1533 prodána Mikuláši Trčkovi z Líp⁴⁴. Tvrz Habřina se nedochovala v písemných pramenech, ale tvrziště po ní zbylé se nachází uprostřed zahrady domu č. p. 35. Je to kruhový pahorek 2 – 3 metry vysoký, okolo něhož byl vytvořen příkop naplňovaný vodou z dnes již zaniklého rybníka. Vznik tvrze můžeme datovat do 14. stol.⁴⁵

Po velkém požáru, pro svůj primitivnější charakter, již nebyla tvrz Vražba obnovena a její místo zaujal rozsáhlejší hrad Rotemberk. Zánik sídla můžeme datovat buď do roku 1278, kdy zemřel Přemysl Otakar II., nebo do roku 1306, přesné informace nám nejsou známy. Roku 1978 tu byl proveden Krajským muzeem východních Čech v Hradci Králové archeologický výzkum, byly nalezeny kovové předměty a zlomky keramiky⁴⁶.

---

⁴¹ KRÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 72

⁴² ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VI. Východní Čechy. Praha : Svoboda, 1989.

⁴³ Informace pochází z vývěsní desky u kostelíka na Chloumku

⁴⁴ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242

⁴⁵ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VI. Východní Čechy. Praha : Svoboda, 1989.

⁴⁶ Myšlenka byla čerpána z knihy *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku* od Pavla Křížka a Miloše Řezníčka

4 Dějiny bádání

Východní Čechy byly osídlovány již od starší doby kamenné. První použití ohně, záměrné vytvoření nástrojů, nové lovecké praktiky či další změny týkající se vzniku lidské společnosti, to vše provázelo lidské pokolení v paleolitu a bylo zaznamenáno písemně v historických pramenech a též hmotně v archeologických nálezech.

4.1 Východní Čechy a okres Hradec Králové

Zájem o archeologii spadá až do novověku, kdy zaznamenáváme menší archeologické aktivity jezuity Bohuslava Balbína, jež si všiml vykopaných hliněných nádob pod Kunětickou horou a pokládal je za zázrak přírody⁴⁷. V roce 1768 se Karel Josef Biener z Bienenberku zaměřil na pohřebiště z pozdní doby bronzové na bývalém Horvatském kopci⁴⁸, ale tím jeho zájem o archeologii neskončil, neboť se vrhl na další středověké nálezy v areálu města Hradec Králové. Bohužel se jeho sbírka nedochovala⁴⁹.

V 19. stol. ve východních Čechách uskutečnil archeologický výzkum P.J. Kašpar. Vybral si unětické a slovanské pohřebiště v Libčanech a výsledky výzkumu pohotově zveřejnil. Komisař krajského soudu Mořic Lüssner od roku 1850 shromažďoval nálezy z přestavěných městských domů v Hradci Králové. Velkou zásluhu měl na záchraně zlatých předmětů, tzv. hradeckých osmiček, patřících do lužické kultury, kde zaznamenal i jejich polohu, čímž získal ocenění mezi odborníky. Několik neolitických lokalit v Semonici, Lochenicích, Holohlavech a Čáslavi prozkoumal kněz F. Petera Rohoznický, věnoval se také pozdní době halštatské v Jaroměři a záchraně nalezišť zničených stavbou železnic.

2. polovina 19. stol. byla přínosná pro většinu našich muzeí. Hradec Králové obohatil svým příchodem Ludvík Domečka, který se svým kustosem Františkem Žaloudkem zachraňoval předměty nalezené v cihelnách a zároveň se zajímal o lidi popelnicových polí a

---

(KRÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 100)

⁴⁷ Myšlenka je čerpána z knihy Víta Vokolka *Počátky osídlení východních Čech* (VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 1993. ISBN : 80-85031-02-7. s 6)

⁴⁸ DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 4

⁴⁹ VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 1993. ISBN : 80-85031-02-7. s 5)

jejich žárové pohřbívání v obcích Třebešov, Dobřenice, Nepasice, Pouchov, Skalice a Skalička. Přispíval také do Památek archeologických, kde popisoval své dosavadní aktivity v oboru archeologie. Badatelskou činnost neomezoval pouze na památky pravěku, pozornost rozšiřoval i na středověké nálezy poté, co v Hradci Králové zaniklo pevnostní opevnění. Jeho sbírka v muzeu patřila k nejobsáhlejším v Čechách do 2. světové války⁵⁰.

Dalším badatelem ve východních Čechách se stal L. Šnajdr, jenž zachraňoval a publikoval pravěké nálezy v Jičíně, Smiřicích – Zderazu a v Novém Bydžově. Jako první se také začal zajímat o paleolitické nálezy⁵¹.

Pardubické muzeum získalo díky archeologickým výzkumům V. Diviše Čistického sbírky žárových pohřebišť z Dražkovic, Osic a Ředic. Příspěvky do Pardubického muzea přinesli i A. Stocký a J. Koudelka, kteří prováděli výzkum v okolí Nového Bydžova a F. Pokorný se zabýval Podkrkonoším.

Roku 1959 bylo založeno muzejní archeologické pracoviště v Hradci Králové a tím byla obnovena i archeologická činnost ve východních Čechách, jež zanikla smrtí Ladislava Domečky roku 1937⁵². Mnohaletá práce zaměřená na záchranu ohrožených objektů přinesla spoustu poznatků a objevů týkajících se pravěkého osídlení východočeského regionu a zároveň plno nezodpovězených otázek, jež jsou připraveny pro budoucí generace archeologů.

Před tím, než se seznámíme s bádáním archeologů na ostrohu u obce Habřina, kde bývala tvrz Vražba, prozkoumáme její okolí, do něhož spadá hrad Rotemberk i hlavní centrum Královéhradeckého okresu město Hradec Králové. S Vražbou ho pojí historie dokládající, že již ve středověku bylo město centrem veškerého dění na Hradecku, a také archeologie, neboť muži, kteří jsou spojováni s archeologickým výzkumem na tvrzišti, jsou zároveň spjati s Královéhradeckým muzeem svou dlouholetou odbornou prací, jedná se o Jiřího Sigla a Víta Vokolka.

---

⁵⁰ VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 1993. ISBN : 80-85031-02-7. s 5)

⁵¹ TAMTÉŽ

⁵² TAMTÉŽ

4.1.1 Archeologické výzkumy v Hradci Králové

Nejstarší doklady archeologického bádání na sledovaném území jsou známy od krajského komisaře Karla Josefa Bienera, jenž zdokumentoval roku 1768 odkrytí rozsáhlého pohanského pohřebiště nacházejícího se směrem k Pouchovu, kde bývalo návrší zvané „Rožberk“ neboli Horvatský kopec. Tehdy byly nalezeny popelnice, seskupené dokola uprostřed s největší popelnicí, mnoho hliněných nádob, šedé, černé až světle žluté barvy, a četné milodary jako např. zlaté a bronzové jehlice, kousky řetízků, drátěné prstence a závitky bronzového drátu.

Podobné těm předchozím byly nádoby nalezené roku 1772 blízko kostela sv. Jakuba. Archeologický výzkum probíhal v místech zvaném „Kapounka“⁵³, kde byly objeveny vlnitými čarami zdobené úlomky stěpů z keramických nádob. Biener pochyboval, že by nádoby nalezené roku 1768 a 1772 pocházely ze stejné doby, nenasvědčoval tomu povrch stěpů z druhého výzkumu, jež byl hrubý a špatně zhotovený⁵⁴.

Třetí výzkum proběhl v roce 1774, kdy se mezi soutokem Labe a Orlice, v místech kde se spojují, stavěl příkop. Nádoby naplněné popelem však Biener nestihl prozkoumat a o výzkumu se nedochovaly bližší informace.

Roku 1778 se archeologický výzkum opět přesunul na své první působiště, na místo tzv. Klofeciusevého dvoru⁵⁵, kde byly objeveny další hrobové nádoby.

Karel Josef Biener přiřadil nádoby z královéhradeckého pohanského pohřebiště k Lužicko – Slezskému typu, který je typický pro severovýchodní Čechy. Později si ale protiřečil, když archeologické nálezy z roku 1768 připsal Slovanům, naproti tomu ty samé nádoby z roku 1768 a i ty z roku 1778 přičítal Němcům, a naopak nálezy z let 1772 a 1774 patřily prý Slovanům⁵⁶.

Roku 1779 Biener odjel z Hradce Králové a od té doby o něm nebylo již zmíněno.

K dalším známým krajským komisařům v Hradci Králové patří Mořic Lüssner, jehož zájem spočinul na archeologických nálezech v Hradci králové a v jeho okolí a také ho proslavila zpráva z roku 1853 o nálezů zlatých závitků, jež zveřejnil Jan Erazim Vocel

---

⁵³ Dnes se spolek kapounka zaměřuje na podporu výstavby skanzenu lidové architektury

⁵⁴ Myšlenky pochází od Josefa Dušky (DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 5)

⁵⁵ Takto se o třetím Bienerově výzkumu vyjádřil Josef Duška (DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 5)

⁵⁶ TAMTÉŽ

v Časopisu Českého Muzea. „Z pojednání Vocelova dovídáme se, že rok 1852 počal se v Hradci králové stavěti obecní dům č. 230, nyní ústav učitelský. Při kopání sklepů nalezeny byly v hořejší vrstvě ostatky někdejšího křesťanského hřbitova, hlavně mnoho lidských kostí, v prostřední pak vrstvě zbytky pohanského hřbitova doby slovanské, jak nasvědčovaly mosazné kruhy s hadovitými konci, železné nástroje a nádoby, jejichž dna zvláštními znaky byla zdobena. Konečně pak dne 18. února 1852 ve hloubce dvou sahů z vrstvy poslední vyhodil dělník rýčem devět v kotouče spletených drátů a brzy na to vyskytly se tři velké závitky stočené v podobě osmičky“.

Ostatky tuhových nádob se našly v témže domě pod křesťanským hrobem, kde zem černě zabarvilo uhlí. Ve vykopané jámě u domu se našly bronzové předměty typu dýky a lebka.

Hradec Králové prodělával stavební změny, jež se odrazily v několika nových budovách. Roku 1858 se začal stavět chlapecký církevní konvikt⁵⁷ Boromeum na místě, kde dříve stávaly obecní domy. V základech byla nalezena kostěná brusle, dřevěný klín, jelení paroh a spousta středověkých předmětů. Druhou stavbou byla budova ústavu hluchoněmých Rudolfinum zakládána roku 1881, kde se vykopala v hloubce 4 metrů zlatá náušnice, jež je uložena v Královéhradeckém muzeu⁵⁸.

Mnoho nových ale i opakovaných nálezů se objevilo při přestavbě Hradce Králové, vícekrát se našly zlaté závitky, jež byly poprvé vykopány roku 1853, pak v roce 1884 a 1889. V roce 1884 bylo nalezeno několik závitků, první se nacházel na velkém náměstí a zbylé závitky menších rozměrů byly odhaleny při stavbě vojenské střelnice za slezskou branou. O pět let později se opět kopalo na velkém náměstí, kde byly nalezeny kromě zlatých drátů o průměru 5 – 6 cm i malé nádobky a záhadný bronzový předmět podobný velkému přeslenu. Dva zlaté závitky a nalezené bronzové předměty daroval architekt V. Weinhengst muzeu v Hradci Králové⁵⁹. K zajímavým předmětům uloženým v Královéhradeckém muzeu lze přiřadit i dvě bronzové jehlice. Jedna se našla roku 1886 při hloubení kanálu u Krajského soudu a na druhou se přišlo při stavbě základů zámečnické školy roku 1893.

Královéhradecké muzeum skýtá mnoho předmětů nalezených archeologickým bádáním. „Jsou to kroužek ze zeleného skla a kostěný kroužek; zlomek kamenného mlatu, po

---

⁵⁷ Ústav zřizovaný při klášterech, poskytuje studentům byt, stravu a výchovný dozor

⁵⁸ Myšlenka pochází z knihy Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém (DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 8 – 9)

⁵⁹ TAMTÉŽ

délce rozlomeného s uraženým čepcem, který nalezen byl roku 1895 při odkopávání tzv. Kozinky; střenka kostěná, ozdobená kroužkovitým ornamentem, jaký vyskytuje se hlavně v poslední době předhistorické, nalezená roku 1895 při rozvážení hradeb v místě nových kasáren; za základů Albertina 1896 vykopaný bronzový palcát⁶⁰; v základech sladovny roku 1897 nalezena esovitá stříbrná záušnice a v základech domu p. K. Skuherského č. 303 jiná měděná záušnice, do níž zavěšená je druhá s konci přes sebe přehnutými; dvě kostěné brusle ze základů některého domu, čtyři kostěné brusle, pět hliněných přeslenů a jeden ze zeleného skla, kamenná sekyrka, vývrtek z mlatu, okraj bronzové nádoby a plíšky bronzové z jiné nádoby, jež pocházejí ze základů nového domu p. Bergra na Velkém náměstí č. 150; přeslen hliněný ze základů domu továrníka p. Jar. Červeného č. 305 a ze základů domu p. Bauma č. 144, bronzová jehlice bez hlavice a smačkaný bronzový kruh, jehož jeden konec vybíhá v hadí hlavu a druhý byl asi původně v podobu s zahnut⁶¹.

Nadále je možné objevovat nové a nové předměty středověké ale i mnohem starší.

4.1.2 Archeologický výzkum na hradě Rotemberk

První předměty získané ze 400 metrů dlouhého ostrohu⁶², kde kromě tvrze Vražby tyčil se i hrad Rotemberk (obr 8), byly nalezeny zemědělskou cestou. Jan Kozák z Neznášova při obchůzce svého pole ležícího pod svahy ostrohu spatřil „několik kamenných sekyrek, několik čipků a roku 1882 na straně východní odkryl kostru, při níž nalézal se bronzový hrot z kopt⁶³. Prvotní bádání na ostrohu nepatřilo Rotemberku nýbrž nedaleké tvrzi Vražba, jež záhy zanikla pravděpodobně požárem a její místo zaujal hrad Rotemberk, který byl architektonicky vyspělejší. Výzkum na tvrzišti prováděl Jiří Sigl ve spolupráci s Vítem Vokolkem roku 1978, jež prozkoumávali drobnou sondáží i hrad Rotemberk. Objevili kamenné zdivo v hradním jádru⁶⁴ a střepy z keramiky později zařazené do 14. a 15. stol.⁶⁵

---

⁶⁰ Palcát – typická středověká ruční zbraň

⁶¹ Citace pochází z knihy Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém (DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 10 – 11)

⁶² KALFERST, Jiří. Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k. ú. Habřina (okr. Hradec Králové). Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 1992. s. 100

⁶³ Citace je čerpána z knihy Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém (DUŠKA, Josef. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898. s 55)

⁶⁴ Informace pochází od Jiřího Kalfersta (KALFERST, Jiří. *Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k. ú. Habřina (okr. Hradec Králové)*. Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 1992. s. 101)

⁶⁵ TAMTÉŽ

Podněty k archeologickému výzkumu, jako např. datování hradu či laičtí badatelé, byly vyslyšeny roku 1992 a ve dnech 23. a 24. července zde archeologické oddělení Muzea východních Čech v Hradci Králové provedlo zjišťovací výzkum. Cílem průzkumu byla datace objektu, především zjištění datace valového opevnění, bočního opevnění ostrohu a charakter jeho zástavby. Následně se pak zabýval i škodami způsobené amatérskými archeology⁶⁶.

„Sonda č. I protnula v ploše 5 x 1 metr prostor terénní vlny v místech napojení ostrožny na plochu kopce“⁶⁷. Podloží ze šterku a písku se objevilo v hloubce 80 – 95 cm. Najitý profil měl dvě vady, jednu z nich lze pravděpodobně přiřknout k pozůstatku palisády, ač nebyly nalezeny základové žlábků, umístění kůlů to potvrzuje. Druhá vada není příliš podstatná, nejspíše se jedná o vylámaný kořen stromu. Sonda č. I po sobě zanechala čtyři střepy patřící do lužické kultury⁶⁸.

„Sonda č. II a na ní navazující sonda č. III byla položena na jižním boku ostrožny tak, aby protnula prostor předpokládaného bočního opevnění“⁶⁹. Sonda č. II byla položena asi 20 metrů pod příjezdovou cestu, přibližně po 20 cm vrstvě humusu byly nalezeny čočky s kameny. Neboť druhá sonda nesplnila svůj účel, byla položena sonda č. 3 18 – 25 metrů od komunikace. Nenašly se zde žádné keramické střepy, ani palisáda se nedochovala⁷⁰.

Pro nedostatek nálezů se na prostoru před hradebním příkopem umístila ještě sonda č. IV, jež z plochy 6 x 1 metr získala po 10 cm humusu zlomek železného předmětu.

Cíl výzkumu se nepodařilo splnit do detailu, neboť archeology tlačil čas, ale přesto bylo zjištěno, že terénní vlna přetínající ostrožnu u jejího počátku, je vytvořena nepřirozeně. Val je s největší pravděpodobností mladší či stejně datovatelný jako okolní osídlení lužické kultury⁷¹. Dvoudenní výzkum na hradě Rotemberk získal mnoho odpovědí na dosud neznámé otázky, avšak ještě je toho spousta k objevování, např. prozkoumat příkop před valem, o kterém hovoří Jiří Kalferst.

---

⁶⁶ TAMTÉŽ

⁶⁷ KALFERST, Jiří. *Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k. ú. Habřina (okr. Hradec Králové)*. Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 1992. s. 102

⁶⁸ TAMTÉŽ

⁶⁹ TAMTÉŽ

⁷⁰ TAMTÉŽ

⁷¹ Myšlenka je čerpána od Jiřího Kalfersta (KALFERST, Jiří. *Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k. ú. Habřina (okr. Hradec Králové)*. Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 1992. s. 102)

4.1.3 Archeologický výzkum sídla v poloze Habřina Vražba

Jak už bylo zmíněno na začátku bakalářské práce, žádné písemné prameny se o středověkém sídle v poloze Habřina Vražba nedochovaly. Zájem archeologů o samotné tvrziště se objevoval již od 19. stol., vedla je k tomu i zmínka tvrze Vražba, jež se dochovala v Královédvorském rukopise v básni Jaroslav. V odborné literatuře archeologické se tvrz objevila poprvé v 60. letech 19. stol. z pera Jana Erazima Wocela⁷², následně jej zaznamenal ve svých knihách Josef Duška „*Na prvém ostrohu Habřinském zřítí lze po dnes dvojnásobný okrouhlý val z prosté hlíny nasypaný, nějakých zbytků hmoty ze zdiva není tu nikde k pozorování, ale ovšem zakopne-li se do země, vně valu na temeni dosti malého prostranství, nyní stromy a křovinami lesními zarostlého, objeví se záhy střepiny nádob prastarých a uhlíky, z čehož soudíme, že místo to v pradávných dobách osídleno bylo. Na mapě speciální zaznamenáno pojmenování místa toho „na vražbě“ bylo.*“⁷³ a o tvrzi se zmiňoval i Josef Ladislav Píč, kde popisuje hojně nalezené střepy z nádob na návrší u obce Habřiny a dále se zmiňuje o dvou ostrozích v lese se táhnoucích od Velichovek⁷⁴. Domněnka o několika středověkých sídlech u obce Habřina, kterou vyslovil Josef Ladislav Píč ve své knize *Starožitnosti země České*, se nepotvrdila⁷⁵.

Prvním archeologem, jenž prozkoumával oblast okolo Vražby byl Ladislav Domečka, tehdy ředitel Královéhradeckého muzea. Ve 20. letech minulého století zde vedl archeologický výzkum, jehož výsledky nikdy nebyly zdokumentovány. Jeho averze vůči tvrzišti vyvolaly pravděpodobně falza, údajně nalezená na Vražbě⁷⁶. Roku 1922 Ladislav Domečka navštívil městské muzeum v Josefově, kde mu kustod Hofmeister sdělil, že místní cukrář objevil na kopci mezi Velichovkami a Neznášovem hliněnou desku s runovým nápisem. Domečka neváhal a nálezce navštívil s prosbou, zda by mu mohl objev ukázat, po prozkoumání desky, jež byla zlomená a opět zase slepená, mu cukrář bez ostychu předvedl své další nálezy, údajně objevené pod pravěkým hradištěm Pardědubem u Skalice.

---

⁷² WOCEL, Jan, Erazim. *Pravěk země české*. Praha, 1869. s 423

⁷³ Text je citován z knihy *Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém* od Josefa Dušky (DUŠKA, Josef, *Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém*. Jaroměř, 1900. s 48)

⁷⁴ PÍČ, Josef, Ladislav. *Starožitnosti země České, díl III, Čechy za doby knížecí, svazek 1 Část archeologická*. Praha , 1909.

⁷⁵ Myšlenka je čerpána od Jiřího Sigla (SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979. s 27)

⁷⁶ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979. s 27

Nadšenému Domečkovi se repliky zdály natolik věrohodné, že je od amatérského archeologa odkoupil pro muzeum Hradce Králové.

Lstivý cukrář se po čase objevil znovu s dalšími zajímavými předměty a s hliněnými přesleny s runami. Příliš mnoho nalezených předmětů s podezřelými runami, podnítilo Ladislava Domečku ke koupi jen jednoho kusu pro muzeum, avšak do vlastní sbírky si odkoupil všechny nálezy, mezi kterými se objevila i polovina desky s reliéfní podobou psa, nalezenou údajně na tvrzišti Vražba. Utrženou sbírku chtěl zhodnotit pražskými odborníky ze Státního archeologického ústavu a z Národního muzea a dalším nákupem chtěl přimět falzifikátora k pokračování v činnosti a tím i k jeho odhalení. Domečka se rozhodl, že provede zkušební výkop přímo na údajném místě naleziště, chytře předem informoval i amatérského archeologa. Když však dorazil na určené teritorium, cukrář i s kustodem Hofmeisterem měli vykoupanou jámu, po konzultaci s kustodem, zjistil, že amatér už měl prohlubeň vykopanou, před tím, než dorazil. Cukrář se pak pochlubil nově najitou druhou polovinu výše uvedené desky se psem. Objev se uskutečnil beze svědků. Ani položení několika sond, neukázalo, že se na lokalitě vyskytují předměty podobné těm dříve nalezeným a informace potvrzující falza vyšly i od archeologů z Prahy⁷⁷.

Dalším archeologem, jenž později prozkoumal polohu tohoto tvrziště, byl M. Richter. Nalezené atypické předměty věnoval muzeu v Hradci Králové, kde jsou uloženy pod přírůstkovým číslem 53/70⁷⁸.

Tvrz byla oválného půdorysného plánu (obr 9), vnitřní prostora činila ve směru V – Z 31 metrů, tam se nacházel vyvýšený terén připomínající menší mohyly o průměru 9 metrů s navýšením přibližně 50 – 70 cm, a ve směru S – J 15 – 18 metrů. Na jižním cípu akropole blízko mohyly byla nalezena proláklina, jež zde zřejmě zůstala po sondě Ladislava Domečky. Vnitřní prostoru tvrze obklopoval příkop, před kterým se tyčil několik metrů vysoký val, na severní straně byl kanál široký 15 – 17 metrů a hluboký okolo 7 – 8 metrů. Vchod do tvrze se pravděpodobně jeví na SV straně, kde je zesílený příkop a podstatně snížený val a naopak na J straně je příkop mělký a val nízký. Prostor mezi příkopy dosahuje 15ti metrové šířky. Profil valu na S straně nejevil žádné znaky po konstrukci, nebyla tam zjištěna ani žádná kamenná

---

⁷⁷ Informace pocházejí z knihy *Slepé uličky archeologie* od Karla Sklenáře (SKLENÁŘ, Karel. *Slepé uličky archeologie*. Praha, 1977. s 53 – 55

⁷⁸ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979. s 28

destrukce a hlína obsažená ve valu dokládala stopy po přepálení, její načervenalé zbarvení kontrastovalo s ukrytými černými uhlíky⁷⁹.

Zjišťovací archeologický výzkum na tvrzišti provedený pracovníky archeologického oddělení Krajského muzea východních Čech v Hradci Králové na přelomu května a června 1978 byl zaměřen na *zkoumání terénní vyvýšeniny na V okraji akropole*, jak přesně popisuje Jiří Sigl ve svém článku *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny*, kde se pravděpodobně vyskytovala stavba typu věže či jí podobné. Sonda č. I vedena od SZ k JV o rozměrech 11,5 x 1 metr protínala celou zkoumanou plochu a částečně zasahovala na území mimo vyvýšeninu. Tenký nános humusu a načervenalá mazanice byla vzata při skrývce 1. mechanické vrstvy. Na JV konci sondy, kde se nevyskytovala již žádná mazanice, byly nalezeny předměty, mezi kterými se objevila i štípaná industrie s patinovým povrchem zařazená podle Dr. Vencla do starší doby kamenné.

SZ konec sondy odhalil *šedě zbarvenou písčitou vrstvičku*⁸⁰ a po dvou metrech bylo nalezeno nakupení kamenů, převážně křemenů (obr. 10) orientovaných od SV k JZ. Rozklad kamenů se objevil i v o něco menší sondě č. II s rozměry 4 x 1 metr, jež se táhla kolmo k sondě č. I a začínala na jejím 3. metru od SZ konce, mezi nimi archeologové nechali metr široký blok pro kontrolu. Další výzkum potvrdil, že kamenná zeď ohraničovala objekt na SZ, v menším provedení i na JV, kde se objevila také dvojité kulová jamka.

Zkoumaný objekt dosahoval délky přibližně 7 metrů, štěrkopískové a písčité podloží vyplňovalo dno sondy č. I. Místo, kde dříve stávala tvrz, se dalo snadno rozeznat, neboť jeho podloží bylo velmi tvrdé po rozsáhlém požáru. Na krajích podél objektu se v písčitém podloží vyskytovalo pět kulových jamek, šestá jamka na JV okraji sondy č. I se začlenila do palisády, jež oplocovala vnitřní prostor okolo tvrze. Zajímavostí se stal nález rozbitého otopného zařízení o průměru 1 – 1,2 metru na profilu sondy, *které mělo původně klenutou kupoli a jehož dno tvořila černá uhlíkatá vrstva*⁸¹.

Nález otopného zařízení nás přivádí na myšlenku, že zkoumaný objekt pravděpodobně sloužil jako obytné zařízení. Další důkazy o dlouhodobé přítomnosti lidí podávají *četné nálezy bílé keramiky červeně malované, dále několik železných předmětů (hřeblo, zlaté podkovy, šipka střely atd.), rovněž zlomek bronzoviny není v tomto prostředí a období*

⁷⁹ Myšlenka pochází od Jiřího Sigla (SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 28 – 29)

⁸⁰ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 29

⁸¹ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 29

obvyklý nález⁸². Rovněž výška destrukce a použití dřevěného materiálu dokládá, že stavba byla spíše menší a tím pádem ji nemůžeme považovat za zcela vhodné obytné zařízení.

Archeologický výzkum se poté obrátil na Z mimo vyvýšené území, kde byla položena sonda č. III, jež měla rozměry 3 x 1 metr. I zde se našly drobné předměty v šedohnědé písčité vrstvě pod humusovitými nánosy. Podloží sondy č. III bylo opět písčité s mělce zahloubeným objektem, jehož výplň se skládala z písku a jílu. Na dně objektu ležela červená, přepálená vrstva.

Výzkum provedený v poloze Vražba u Habřiny by se dal shrnout jako velmi krátký, ale i přesto úspěšný, jelikož se našly zajímavé keramické střepy, některé z bílé keramiky červeně malované a pozoruhodné železné předměty, jež v této lokalitě nebyly očekávány. Získané keramické úlomky lze datovat do druhé poloviny 13. stol⁸³.

---

⁸² SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 30

⁸³ TAMTÉŽ

5 Popis lokality

Katastrální území obce Habřina spadá do okresu Hradec Králové. Habřina patří do svazku obcí Mikroregionu Hustřánka, jehož název je odvozen od potoka Hustřánka, který protéká i okolo zříceniny Vražby. Součástí mikroregionu kromě vsi Habřina je i dalších 15 obcí rozkládajících se na území třech okresů⁸⁴. Mezi sousední obce Habřiny náleží Neznášov, Račice nad Trotinou, Černožice, Holohlavy, a Lužany (obr 11).

Do vsi Habřiny proudí mnoho cest, pojedeme li však od Holohlav silnicí druhé třídy, po necelém kilometru narazíme na nízké návrší zvané Chloumek, dříve neslo název i Chlomek (obr 12), kde byla roku 1110 postavena dřevěná kaple zasvěcená svatému Václavovi. Později byla dřevěná kaple přestavěna na gotický kostelík a posléze se přebudoval v renesančním slohu. Jedná se o jednolodní typ kostela s předsíní na jižní stěně a sakristií na severní straně. Původní vybavení bylo dřevěné v barokním slohu s částečně pozlacenými doplňky, uprostřed stojí symetricky sloupový oltář. Kolem kostela jsou osazeny starší náhrobní kameny patřící rodu Rodovských⁸⁵. Dnešní podoba kostela byla vystavěna pravděpodobně ve 2. polovině 16. nebo na začátku 17. stol. (obr. 13) a stejně jako tehdy, tak i dnes slouží jeho okolí k pohřbívání. Cesta, která k němu vede, je po obou stranách lemována vysokými statnými topoly, jež s důstojností vyprovázejí člověka na poslední pouti.

Od kostelíka již je vidět obec Habřina rozprostírající se přibližně na 610 ha⁸⁶. Je ohraničena loukami a úseky pole, jež z velké části tvoří pomezí vísky (obr. 14). Území se vyznačuje značnou rozmanitostí a členitostí. Vrcholky kopců se mění na nížiny, jak je tomu k vidění u města Smiřice, jež se táhne podél řeky Labe, a naopak právě u obce Habřiny směrem na Hustřany, Velichovky a Lužany se začíná terén zvyšovat, což dokazují i značné nálezy zřícenin a hradů na vyvýšených a tím i chráněných místech.

Jedním takovým chráněným prostorem byl i zalesněný ostroh, 30 metrů dlouhý a 18 metrů široký, asi 1 kilometr od obce Habřina, na němž stávala již zaniklá tvrz Vražba,

---

⁸⁴ Informace pocházejí z internetového serveru Mikroregionu Hustřánka
URL : <<http://www.hustiranka.cz/index.php?nid=1068&lid=CZ&oid=360950>> (cit. 2011-03-14)

⁸⁵ Myšlenku jsem čerpala z vývěsní desky postavení u kostela na Chloumku

⁸⁶ Informaci jsem čerpala z internetového servetu
URL : <<http://www.czregion.cz/habrina>> (cit. 2011-03-14)

rozkládající se na parcelách č. 972, 973, 974, 976/1, 976/2 a 984⁸⁷. Zbytek tvrziště dnes místní obyvatelé nazývají „Na zámečku“. „Na jižní a zčásti i východní a západní straně byla tvrz chráněna strmými svahy ostrohu, jen na severní straně byl ostroh v úrovni okolí. Tvrziště má oválný půdorys a je obklopeno valem a příkopem. Na tvrzišti je několik terénních vln, nejvyšší je v jeho východní části. Na severní, nejsnáze zranitelné straně, dosahoval příkop hloubky 7 – 8 metrů a šířky 15 metrů. Val je zde široký také 15 metrů a před ním k severu je ještě další 4 – 5 metrů hluboký příkop.“⁸⁸ (obr 15)

Důležitou roli v této rozličné oblasti hrají vodní toky, nejvýznamnější řekou je Labe protékající po severovýchodní části regionu a sbírající okolní říčky. Mezi další, méně významné toky, řadíme Hustříranku, jež proudí okolo Habřiny a vlévá se před Račicemi nad Trotinou do řeky Trotiny⁸⁹. Dále na tomto území nalezneme řeku Jordán, Trotinku, potoky Vilantický, Litičský, Dubenecký, Libotovský, Zátlucký a Běluňku⁹⁰.

Místo, ze kterého je vidět širý kraj. I tak by se dal popsat pohled (obr 16), jenž se nám skýtá z vrcholu ostrohu, kde dříve stávala tvrz Vražba. Uchvacující příroda, do široka rozpínající se polní lány vévodící celé krajině a v pozadí šumící jehličnatý les. Jediné mínus patří elektrárně sousedící vedle ostrohu, jež vydává zvuk, který ničí ticho spjaté s přírodou.

---

⁸⁷ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979. s 28

⁸⁸ Citováno z knihy Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl VI. Východní Čechy od Tomáše Šimka (ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrad, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VI. Východní Čechy. Praha : Svoboda, 1989. ISBN :

⁸⁹ Mapa je získána z internetového serveru mapy.cz
URL : < <http://www.mapy.cz/#mm=ZTtTcP@x=136262016@y=136809216@z=13>> (cit. 2011-03-14)

⁹⁰ Čerpáno z internetového serveru Mikroregionu Hustříranka
URL : <<http://www.hustiranka.cz/index.php?nid=1068&lid=CZ&oid=360950>> (cit. 2011-03-14)

6 Archeologické nálezy

Nejobvyklejším archeologickým nálezem je keramika nebo její zlomky. Nebylo tomu jinak ani při výzkumu bývalé tvrže na Vražbě. Nejlépe zachované nádoby můžeme najít v odpadních nebo zásobovacích jámkách a hrobech, kam byly přidávány jako posmrtné dary. Středověké tvrziště u Habřiny čítá především úlomky keramiky, jen v malých případech se podařilo seskupit zlomky tak, aby daly dohromady alespoň část nádoby připomínající menší hrnec. Při archeologickém výzkumu na Habřině Vražbě v letech 1951, 1970, 1978 a 2003 byly s keramikou objeveny i úlomky kostí, hřebíky, železný hrot, kousky plíšků a mazanice.

6.1 Hmotné předměty

Celé bádání začalo povrchovým sběrem roku 1951, kde byli přítomni páni Richter a Šulc, kteří provedli výkop do hloubky 10 – 20 cm a našli dva tmavé střepy s hrubým povrchem a jeden světlý bez výzdoby. Pokračovalo se o devatenáct let později také povrchovým sběrem, kde byly objeveny dva střepy světlé barvy tedy i oxidačního výpalu dosud neoznačeny přírůstkovým číslem a několik kousků mazanice s otisky vážící celkem asi 0,250 kg.

Rok 1978 přinesl spoustu objevů a nálezů. Kromě keramiky níže popsané, přesněji uvedeno 252 střepů, byly nalezeny i železné předměty a štípaná industrie. V krabici č. 775 byla zařazena štípaná industrie s vyrovnávacími ústěpy a krkolovaným povrchem (viz foto 4).

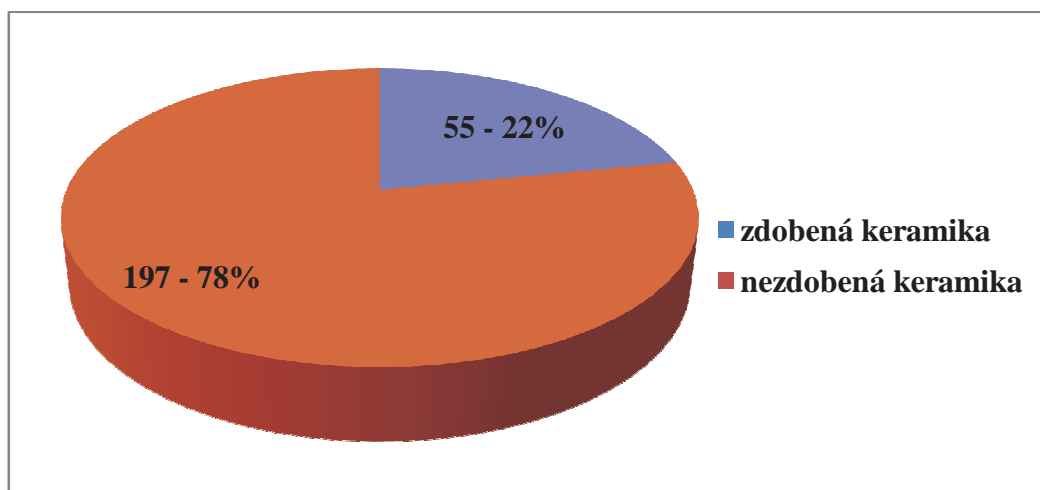
Kus železa se našel na JV části tvrziště nad trámem, patří do krabice č. 776 s přírůstkovým číslem 46 135 (obr č. XI a foto č. 5). Mezi železné předměty řadíme i hřebík nalezený opět na JV části, tentokrát zařazený do krabice č. 777. Nejvíce předmětů nekeramického typu je zaevidováno v krabici č. 778. Kromě bronzových plíšků objevených SZ u trámu s přírůstkovým číslem 46 202 (vi foto 6) se v tom samém místě našlo železné hřeblo (obr č. XII a foto č. 7) a parciální úlomky kostí (foto 8) . Velmi zajímavý je nález železného špičatého hrotu s přírůstkovým číslem 46 209, který je i v obrazové příloze (obr č. XIII a foto č. 9). Mezi další nálezy patří ručně kované železné hřebíky, zámek nebo závlačka poutající zvíře ke žlabu (obr. č. XIV a foto 10) a necelá koňská podkova s železným klínem (obr. XV, foto 11).

6.1.1 Zlomky keramiky

Zlomky keramiky nalezené na území bývalého středověkého hrádku spadají do období raného středověku. Byly objeveny střepy zdobené, při nichž se s převahou použil hřeben, kost nebo tyčinka, zpravidla tvořily vlnky a pásy rýh ve svazcích. U okrajů se nejvíce vyskytovala výzdoba plastická v podobě vystouplých lišt nebo vlnic. Mezi nálezy patřila i keramika nezdobená, jež tvořila největší zastoupení z celkového počtu 252 popsanych keramických úlomků.

Výšeči jsou zobrazeny barevně, první číslo značí počet střepů a druhé zastupuje procentuální část.

Výzdoba

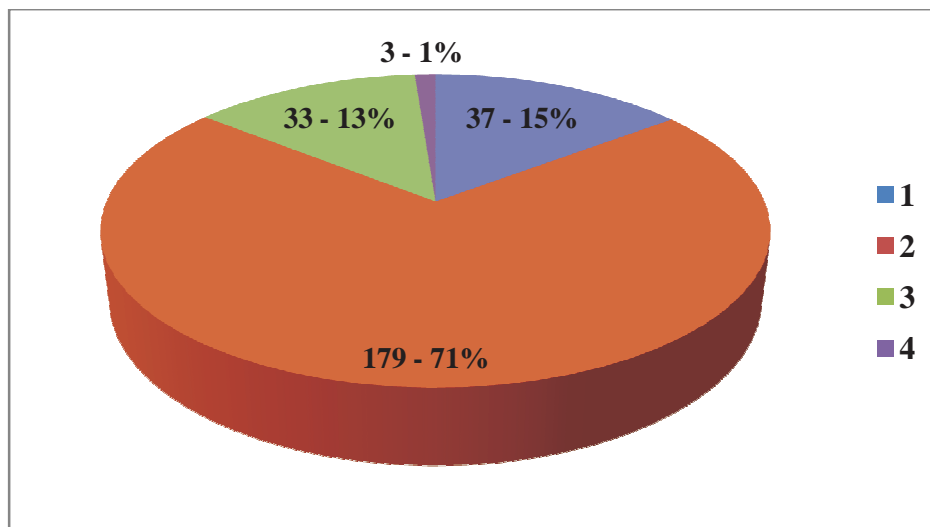

Většina nalezených střepů patřila do stejné velikostní kategorie a to s číslem 2, což potvrzuje i graf. Méně byla zastoupena velikost 1 a 3, s pouhým 1 % velikost 4. Tuto kategorii jsem získala pomocí čtyř kružnic o průměru 1,5 cm, 3 cm, 4,5 cm a 6 cm se stejným středem. Velikost 1 značí nejmenší průměr a naopak velikost 4 ten největší. Podle velikosti jednotlivých střepů jsem je postupně zapisovala do tabulky uvedené v příloze.

Červeně označená výšeč patří 2. velikosti, první číslo značí počet střepů a druhé procentuální zastoupení, modrá výšeč znázorňuje velikost 1 s počtem střepů 37 a 15% zastoupenými z celku, zelenou má velikost číslo 3 a nejméně zastoupenou barvou je fialová s 1%.

Velikost střepu

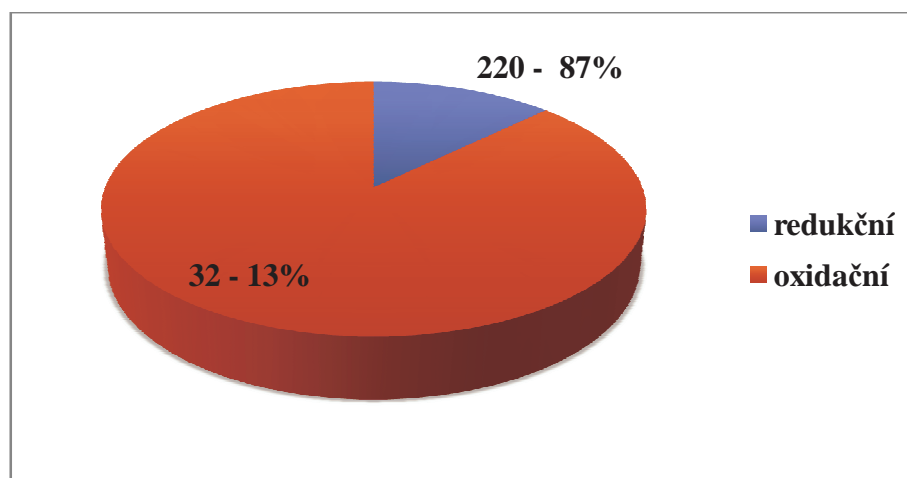

Střepy z keramiky byly odlišné i díky své barvě a to jak na povrchu, tak i na vnitřní straně zlomku. Převážně se vyskytovaly světlé, světle hnědé a cihlově zbarvené střepy, jejich rozdělení najdeme v níže uvedeném katalogu. Tmavé a černé střepy nebyly tak časté, ale na některých místech se objevily. S barvou souvisí i druh výpalu.

Ze dvou možných výpalů, oxidačního a redukčního byl zastoupen oxidační, znázorňuje to graf níže zobrazený. Třetina oxidačních střepů byla vypálena se sendvičovým efektem, což dokazuje šedá vrstva uprostřed vnější a vnitřní části keramiky. Využity byly zlomky střepů s cihlovou, šedou, béžovou a hnědou barvou. Redukční výpal se tolik nevyskytoval, našlo se jen málo kusů s tmavě černou až černou barvou.

První číslo ve výšeči značí počet střepů a druhé procentuální zastoupení nalezené keramiky. Modrá barva zastupuje oxidační výpal, naopak červená patří redukčnímu výpalu.

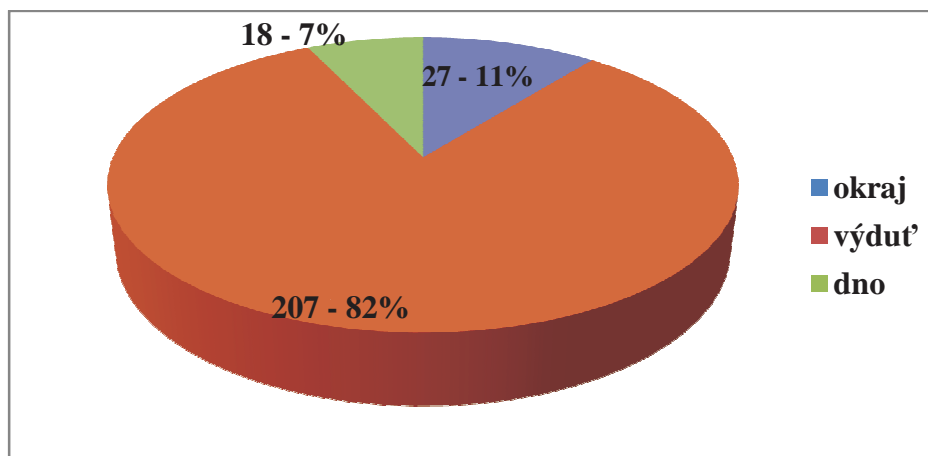
Výpaly keramiky

Zlomky keramických nádob se převážně skládají z okrajů, výdutí a dna. Nejvíce zastoupena byla výduť nádoby, která tvoří 82 % z celkového nálezu, z toho přibližně u poloviny střepů se zachovala vnější výzdoba. Okraje se vyskytovaly o něco méně, avšak většina z nich byla zdobena plasticky vystouplou lištou. Nejméně nálezů patří dnu, jehož 7% zastoupení je minimální.

Výseče jsou označeny barevně, červená barva znázorňuje výduť, modrá okraj a zelená dno. Nejprve je zapsán počet střepů a pak procentuální zastoupení jednotlivých částí keramiky.

Typ střepu

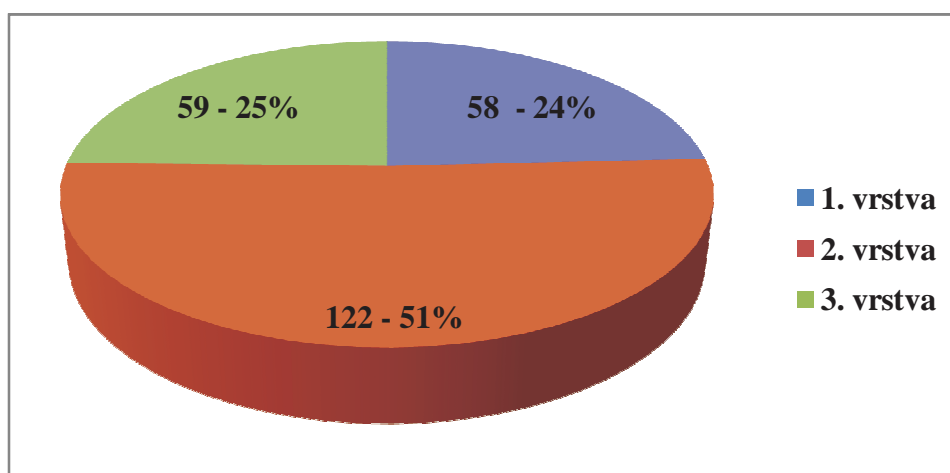

Keramické střepy byly nalezeny ve třech zemních vrstvách v jihovýchodní, jihozápadní a severozápadní části tvrzště. V průběhu archeologického výzkumu byly použity tři sondy.

Největší zastoupení měla druhá vrstva, jež je značena na grafu červeně, a zároveň z tabulky uvedené v příloze vyplývá, že střepy nalezené ve druhé vrstvě, byly nejvíce bohaté na výzdobu na rozdíl od první a třetí vrstvy.

První číslo ve výšeči znázorňuje počet střepů a druhé procentuální zastoupení nalezené keramiky. Modrá barva patří první vrstvě, červená barva druhé vrstvě, jak už bylo řečeno a zelená představuje třetí vrstvu.

Vrstvy

6.1.2 Rozdělení střepů do skupin

Keramické nálezy byly rozděleny do několika skupin, vypracovaných na základě vlastností každého zlomku střepu. Hlavními kritérii byl povrch, zda je hrubý s příměsí písku, kamínků a slídy nebo jemný, dále se vyhodnocovala barva povrchu, výpal a výzdoba keramiky. Každý sáček s keramickými střepy z jednotlivých krabic byl rozdělen do specifických skupin⁹¹ a v příloze vyhodnocen jako Katalog střepů. Číslo uvedené za krabicí a pak i samostatně patří přírůstkovému číslu sáčku v jednotlivých krabicích. Některé střepy, jež jsou níže popsány, budou uvedeny v Kresebné dokumentaci bez měřítka, neboť při skenování a následném oříznutí obrázku došlo ke zvětšení nebo naopak ke zmenšení střepu. Velikost keramického úlomku lze zjistit v katalogu keramických střepů.

Krabice č. 775 – 2/78

1. skupina – Obsahuje pouze jeden střep tmavé barvy, jedná se tedy o redukční výpal. Povrch byl upraven do hladké podoby.
2. skupina – Opět zastoupena jedním střepem ale světlé barvy, vypálen oxidačně. Zdobený hřebenem, který tvoří spirály rýh. Jemný písek prostupující na povrch značí nerovný ale do hladka vypracovaný povrch.
3. skupina – Zlomky keramiky s cihlovou barvou a s příměsí slídy a kamínků značí oxidační výpal s hrubým povrchem. Střepy jsou bez výzdoby.

4/78

1. skupina – Zastoupeny byly keramické zlomky světle hnědé barvy s hladkou úpravou povrchu a oxidačním výpalem. Zdobeny byly opět hřebenem, jehož rýhy tvořily svazek.
2. skupina – Do této skupiny patří tmavé střepy redukčního výpalu bez zdobení.
3. skupina – Tvoří jeden hnědý střep zdobený hřebenem, který patří k oxidačnímu výpalu.
4. skupina – Ve skupině jsou tmavé, nezdobené střepy s redukčním výpalem. Na hrubší povrch prostupují kousky slídy a kamínků.
5. skupina- Barva střepů je převážně světle hnědá až béžová s oxidačním výpalem a s kousky slídy na nezdobeném povrchu.
6. skupina – Obsahuje jeden střep tmavé barvy, který je zdobený pásy rýh tvořené kostí nebo tyčinkou. Povrch je bez jakékoli příměsí, výpal redukční.

---

⁹¹ Tyto skupiny jsem si vytvořila sama na základě výše uvedených kritérií

7. skupina – V této skupině je také jeden světlý střepek s oxidačním výpalem a hrubým povrchem s kousky slídy.

8. skupina – Keramika hladkého povrchu se světlou barvou má prostupující slídu na povrchu a její výpal patří mezi oxidační.

5/78

1. skupina – Obsahuje světlé keramické střepy s oxidačním výpalem a s kousky slídy na jemném povrchu. Jeden ze střepů je zdoben plasticky pomocí vystouplé lišty.

2. skupina – Zde se nacházejí menší střepy světlé barvy, většina je nezdobených až na jeden, který s pomocí hřebene tvoří svazky rýh. Pokus o hladkou úpravu povrchu s oxidačním výpalem.

3. skupina – Střepy jsou cihlové barvy, drsné na nezdobeném povrchu s příměsí slídy a kamínků.

Krabice č. 776 – 8/78

1. skupina – Do skupiny patří převážně tmavé střepy s redukčním výpalem, avšak obsahuje i oxidační výpal se střepy světlé barvy. Většina z nich je zdobená hřebenem, jehož rýhy tvoří svazek. Povrchem prostupují malé kousky slídy a kamínků vypracovaných do hladka.

2. skupina – Tmavé i světlé keramické střepy jsou zastoupeny ve druhé skupině. Jedná se tedy opět o redukční a oxidační výpal se sendvičovým efektem. Drsnější povrch pokrývají kamínky a písek. Střepy jsou zdobeny hřebenem a plasticky vystouplou lištou

3. skupina – Třetí skupina obsahuje tmavé a světlé střepy s redukčním i oxidačním výpalem. Povrch keramiky obsahuje hrubé ostřivo s kamínky. Výzdobu tvoří rýhy, pásy rýh ve svazcích pomocí hřebene a dřívka.

4. skupina – Keramické střepy této skupiny jsou zejména světlé, světle cihlové a cihlové s výpalem oxidačním se sendvičovým efektem. Drsný povrch zastupuje písek a kousky kamínků. Plastickou výzdobu tvoří vystouplá lišta.

Typické okraje této skupiny jsou zmapovány v kapitole Kresebná dokumentace keramických střepů a železných předmětů obr č. 3

11/78

1. skupina – Zlomek keramiky patřící do této skupiny je na povrchu velmi hrubý, obsahuje spoustu kamínků a kousky slídy. Redukční výpal potvrzuje tmavá barva tenkého střepu bez výzdoby.

2. skupina – Do skupiny byly zařazeny tmavé, redukčně vypálené střeby s jemnými kousky slídy na povrchu. Dna, jež se zde vyskytovala byla vytáčena na kruhu. Keramika nemá výzdobu.

3. skupina – Obsahuje keramické střeby světlých odstínů oxidačního výpalu a jeden zlomek keramiky výpalu redukčního s tmavou barvou. Povrch je jemně hlazený. Převážná část střeby není pokryta výzdobou.

15/78

1. skupina – Keramické střeby obsahují hrubší písčité ostřivo, povrch není pokryt zdobením. Převažující barva je cihlová, jedná se tedy o oxidační výpal.

2. skupina – Do této kategorie patří dva nezdobené zlomky keramiky tmavé barvy. Byl použit redukční výpal.

3. skupina – Charakteristické pro tuto skupinu jsou velmi jemné střeby typu výduti světlé barvy a oxidačního výpalu.

Krabice č. 777 - 19/78

1. skupina – Skupina č. 1 má velké zastoupení ve světlých, šedých a tmavě šedých střebech, na nichž byl použit oxidační výpal se sendvičovým efektem. Na hladkém vypracovaném povrchu jsou částečně přítomny kousky slídy. Ke zdobení pomohl hřeben nebo plasticky vystouplá lišta.

2. skupina – Tato kategorie zahrnuje keramické zlomky tmavé barvy s hrubším slídovým ostřivem. Střeby jsou silné, bez výzdoby, byl použit redukční výpal.

3. skupina – Jeden střeby redukčního výpalu náleží 3. skupině. Barva zlomku je tmavého odstínu, hrubší povrch než v předchozí skupině dokazuje větší zastoupení slídy a kousky kamínků. Střeby není pokryt výzdobou.

4. skupina – Charakteristická pro tuto skupinu je výzdoba pomocí hřebenu, vznikají rýhy spojené ve svazky. Povrchem upraveným do hladka prostupují kousky slídy. Tmavá barva střeby značí, že byly vypáleny redukčně. Velké rozměry potvrzují, že patří mezi nejširší zlomky keramiky v této krabici.

5. skupina – Zahrnuje úlomky keramiky světlé, cihlové a béžové barvy vypálené oxidačně, některé se sendvičovým efektem. Povrch střeby obsahuje hrubší písčité ostřivo, ale jinak je opracován do hladké podoby.

6. skupina – Do 6. skupiny patří pouze dva redukčně vypálené střeby. Povrch se vyznačuje hladkou podobou s kousky slídy bez výzdoby.

Keramické úlomky v tomto sáčku mají specifické kraje viz kapitola Kresebná dokumentace keramických střepů a železných předmětů obr. 6

Krabice 778 – 25/78

1. skupina – V tomto sáčku se našly čtyři střepy bez zdobených prvků. Jeden z nich světlé barvy a oxidačního výpalu byl zařazen do první skupiny.
2. skupina – Do této skupina patří střep s cihlovým odstínem a s oxidačním výpalem. Plastickou výzdobu tvoří vystouplá lišta a na povrch prostupují kousky slídy.
3. skupina – Obsahuje dva zlomky keramiky tmavé barvy, jedná se tedy o redukční výpal. Povrch je hrubší s písčítým ostřivem bez výzdoby.

Střepy z keramiky s jejich typickými okraji nalezneme v kapitole Kresebná dokumentace keramických střepů a železných předmětů obr. č. 7.

29/78

1. skupina – Do 1. a zároveň jediné skupiny patří střep cihlového odstínu. Jedná se o okraj, jehož povrch netvoří žádná výzdoba, k vidění jsou jen nepatrně prostupující kousky slídy. Byl použit oxidační výpal se sendvičovým efektem.

34/78

Zlomky keramiky v tomto sáčku byly získány pomocí povrchového sběru.

1. skupina – Keramické zlomky obsahovaly jemnější kousky slídy, povrch byl vypracován do hladké podoby. Oxidační výpal potvrzuje světlé zbarvení střepů, k výzdobě byl použit hřeben a plastika.
2. skupina – Vyskytují se zde světlé i tmavé střepy s oxidačním a redukčním výpalem. Povrchem prostupují kamínky a kousky slídy, je hrubší než v předchozí skupině. Výzdobu představuje plasticky vystouplá lišta.
3. skupina – Obsahuje jeden střep světlé hnědé barvy s oxidačním výpalem. K výzdobě byl použit hřeben vytvářející pásy rýh, které tvoří svazek. Hrubým povrchem keramiky proniká písčité a slídnaté ostřivo.

Krabice 779 – 36/78

1. skupina – Jediná skupina v tomto sáčku je zastoupena světlými i tmavými střepy s oxidačním a redukčním výpalem. Hrubý povrch úlomků si je velmi podobný, obsahuje kamenné a slídnaté ostřivo.

38/78

1. skupina - Úlomky keramiky byly zbarveny jak světlým tak i tmavým odstínem. Ze dvou možných výpalů byly použity oba dva. V hladké úpravě povrchu vyčnívají malé kousky slídy. Výzdoba tvořila pásy rýh za pomocí hřebenu.
2. skupina - V této skupině je zařazen jeden střep tmavé bary a redukčního výpalu. Od první skupiny se liší svým hrubým povrchem, v němž je obsažena kamenná a slídnatá ostřiva. Keramika je bez výzdoby.

41/78

1. skupina - Hojně zastoupena byla keramika se světlou a šedou barvou, kde byl použit oxidační výpal. Do hladka vypracované keramické střepy bez známek zdobení pokrývaly kousky slídy.
2. skupina – Ve druhé skupině najdeme střep redukčního i oxidačního výpalu. Jediný pomocí hřebene zdobený úlomek ze sáčku je tmavé barvy. Povrch ne úplně hladký ani hrubý čítá písek a kousky slídy.
3. skupina – Nejhrubší povrch byl zařazen do 3. skupiny, osahuje velké množství kamenného a slídnatého ostřiva. Střepy nepokrývá žádná výzdoba. Světle cihlová a cihlová barva odpovídají oxidačnímu výpalu.

42/78

1. skupina – Obsahuje jeden šedoběžový střep s oxidačním výpalem. Povrch upravený do hladka není vyzdoben.
2. skupina – Keramické střepy cihlové, světle cihlové i tmavě cihlové patří do 2. skupiny, kde byl použit oxidační výpal. Povrchem prostupují příměsi slídy a drobných kamínků. Keramika je bez zdobení.
3. skupina – Úlomky keramiky byly zbarveny cihlově a světle cihlově s oxidačním výpalem. Opět nejsou pokryty výzdobou, povrch je o poznání hrubší s kousky drobných kamínků a příměsi slídy.
4. skupina – Povrch keramických střepů v této skupině obsahuje více slídnatého ostřiva a je nehlazený. Úlomky keramiky zbarvené do tmavě cihlového odstínu potvrzují oxidační výpal. Střepy nemají znaky zdobení.
5. skupina - Skupina, jejíž úlomky střepů představují největší množství kamenného a slídnatého ostřiva, tím pádem i nejhrubší povrch. Barva keramiky je světlá až světle hnědá, byl použit oxidační výpal. Bez výzdoby.

1. skupina – Patří sem světle šedý, hladký střep s upraveným povrchem a oxidačním výpalem. Tento úlomek keramiky patří mezi dna a při výrobě byla nádoba pravděpodobně vytáčená na kruhu.
2. skupina – Keramické střepy světlejších cihlových barev a oxidačního výpalu, obsahovaly příměsi slídy a drobného písku. Jejich povrch byl o něco hrubší než v 1. skupině. Úlomky jsou bez výzdoby.
3. skupina – V této skupině obsahovaly úlomky keramiky velké množství hrubého slídnatého a kamenného ostřiva. Světle hnědé zbarvení střepů dokazuje oxidační výpal. K výzdobě napomohlo použití hřebene, který vytvořil spirálové rýhy a plastiky v podobě vystouplých lišt.

1. skupina – Jemný úlomek keramiky byl na povrchu šedé a uvnitř cihlové barvy, jedná se tedy o oxidační výpal. Na povrch, který nepokrýval žádnou výzdobu, prostupovaly kousky slídy a jemného písku.
2. skupina – Povrch střepů obsahoval hrubší slídnaté ostřivo a nebyl pokryt žádnou výzdobou. Z oxidačního výpalu vyplývá šedá a světle cihlová barva keramiky.

6.1.3 Střepy nezařazené do skupin

Úlomky keramiky bez inventárního čísla nešlo zařadit do výše uvedených skupin posléze popsaných v tabulce, proto je alespoň částečně přiblížím v této kapitole.

V roce 1951 byl na zkoumané lokalitě proveden pány Richterou a Šulcem povrchový sběr, našly se zde tři střepy průměrné velikosti, z nichž jeden byl hladký, tmavší barvy redukčního výpalu se zdobeným povrchem a další dva se řadily do oxidačního výpalu s hladkým povrchem. Keramické střepy obsahovaly kousky slídy a byly zařazeny do krabice č. 773. Roku 1970 se odehrál další povrchový sběr, při němž se našlo jen několik kousků mazanice dohromady vážící přes 200 g.

Naposledy provedený povrchový sběr se uskutečnil 12. srpna roku 2003 za přítomnosti M. Nechvíla. Ze sedmi střepů získaných z vývratu na Z svahu akropole byla sestavena vypouklá nádoba s chybějícími částmi stěn a dnem, jejíž výzdobu tvořily pásy rýh pomocí hřebene tvarované. Hrubší povrch se zbarvoval do světle hnědé až šedé. Střepy byly zařazeny do krabice č. 787.

7 Vývoj tvrzí a hradů

Tato kapitola se zabývá celkovým vývojem českých tvrzí a hradů, jež nám pomohou nahlédnout do jejich útrob a zároveň zjistit rozdíly mezi jednotlivými stavbami. S těmito informacemi se posléze dobereme k předposlední kapitole, kde tvrz Vražba bude zařazena do středověkých tvrzí nebo hrádků.

7.1 Vývoj českých tvrzí

Během historického vývoje byly postaveny v Čechách stavby různých druhů. Mezi nejznámější patří především hrady, zámky, tvrze, paláce, letohrádky a panské domy, které je možné shrnout pod jedním názvem panská sídla⁹². Tato sídla se stala nedílnou součástí života populace, pro kterou byla domovem i útočištěm.

Pozoruhodnou kategorií panských sídel tvoří tvrze. Můžeme si je představit jako malá feudální sídla, ve starší době převážně opevněné, vázané na nejbližší vesnické či městské osídlení nebo na jejich okolí⁹³. Poloha tvrzí vyplývala ze společenského postavení jejich majitelů a stavební podoby.

Všechna sídla pánů měla své funkce, mezi ty nejzákladnější patří funkce obranná. Tvrze nenaplňovaly defenzivní očekávání jako většina hradů, ale dobře sloužily jako bezpečné útočiště v časech válečných, loupežných přepadeních, drobných hádek se sousedy a vždy poskytly majiteli ochranu před blížícím se nebezpečím. Další významnou úlohou byla funkce obytná. Snaha tvrzí spočívala v umožnění nejlepších životních podmínek pro jeho majitele, přestože nebyly přizpůsobeny k trvalému osídlení a navštěvovaly se jen sezonně. Nejjednodušší stavby posloužily jako úschovna úrody nebo nejceněnějšího majetku⁹⁴. Panská sídla měla spoustu dalších funkcí, tvrze se zařadily spolu s církevními stavbami mezi významné vesnické zástavby a svým výtvarným a uměleckým charakterem vynikaly mezi jednoduchými venkovskými budovami.

---

⁹² Takto o nich hovoří kolektiv autorů v čele s Ladislavem Svobodou a se spolupracujícím Tomášem Durdíkem v knize *Encyklopedie českých tvrzí* (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁹³ Myšlenka pochází opět z *Encyklopedie českých tvrzí* (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁹⁴ Funkce tvrzí byly čerpány opět od Ladislava Svobody a kolektivu autorů (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

Samotní majitelé panských sídel pocházejí z vyšší společenské vrstvy, neboť na výstavbu takového sídla je potřeba majetkové zaopatření. Zprvu se do stavby tvrzí pouštěli nižší šlechtici, tedy zemané a rytíři, kteří neměli dostatek financí na náročnější konstrukce, avšak výstavbou upozornili na své postavení ve společnosti. Mnoho tvrzí vzniklo v důsledku rozvoje lenních systémů kolem významných hradů. Účelem tohoto systému bylo vytvoření drobných tvrzí okolo hradu, jejichž leníci – zástavní držitelé byli pověřeni vykonávat k hradu přesně určené služby⁹⁵. Mezi prvními začaly využívat lenní systém královské hrady (např. Trutnov, Křivoklát, Most, Tachov a Karlštejn), později se zřizoval okruh drobných tvrzí i okolo panských sídel jako jsou např. Berky z Dubé na Českolipsku atd. Dalšími majiteli tvrzí se stávaly církevní instituce, které jim sloužily převážně k vykonávání správních účelů. Obyvatelná funkce byla potlačena. Od poloviny 14. století tvrže nabyly nového držitele, byli jimi měšťané, kteří se chtěli ve společenském žebříčku posunout výše, tedy mezi nižší šlechtu a začali budovat svá venkovská sídla (velmi často tomu bylo okolo Prahy, jak praví Encyklopedie českých tvrzí)⁹⁶. V následujících stoletích tedy 15. a 16. se poměry příliš nezměnily. Nižší šlechta stála v čele výstavby tvrzí, za nimi následovali měšťané a po nich s velkou zdrženlivostí církev⁹⁷.

Celkový počet budovaných tvrzí nelze s přesností říci, víme, že koncem 13. stol. jich bylo jen několik málo stovek. Ve 14. stol. se výstavba zdvojnásobila, avšak její boom zastavily husitské války, ve kterých poklesla stavba tvrzí na minimum. Po válkách husitských zaznamenáváme prudký rozvoj, jenž zasahoval až do 16. stol., kde se rapidně změnila podoba tvrzí⁹⁸. Pro svoji obtížnou obranu, se stavitelé rozhodli soustředit na výtvarnou a obytnou část. Konec výstavby tvrzí se vztahuje opět k válce, tentokrát třicetileté, od té doby byly nahrazeny novými panskými stavbami – zámky.

Údaje, shromážděné o tvrzích, můžeme hledat ve dvou pramenech a to písemných a hmotných. Mezi písemné prameny řadíme listiny majitelů, listy, kroniky, ale také

---

⁹⁵ O lenních systémech se zmiňuje oblíbený kolektiv autorů (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁹⁶ Tato myšlenka byla čerpána právě z Encyklopedie českých tvrzí od Ladislava Svobody a kolektivu autorů (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁹⁷ Informace jsou opět čerpány z Encyklopedie českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

⁹⁸ Opět jsem se začetla do Encyklopedie českých tvrzí, kterou napsal kolektiv autorů Ladislav Svoboda, Jiří Úlovec, Petr Chotěbor, Zdeněk Procházka, Zdeněk Fišera, Jan Anderle, Jiří Slavík, Miroslav Rykl, Tomáš Durdík a Vladimír Brych (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

fotografickou dokumentaci, mapy, staré pohlednice, kresby a mnoho dalších. Lze je dělit na nepřímé a přímé. Do první skupiny, ne příliš rozsáhlé, patří tzv. přídomky, jejichž použití naznačuje vznik panského sídla a dokládá vztah majitele k nemovitosti. Nepřímé prameny nejsou tak spolehlivé jako přímé a proto se raději zaměříme na přímé zprávy zmiňující tvrze v písemných pramenech. Ty zaznamenáváme až ve 14. stol. v latinských a německých spisech, pojem tvrz nebo panské sídlo se v české terminologii objevilo až počátkem 15. stol. V téže době nacházíme v písemných pramenech nejen zmínky o tvrzích, ale také stručné popisky stavby a jejího okolí, která přiblížil ve svém díle August Sedláček⁹⁹. Mezi další písemné prameny patří malby a ilustrace, kde malíři používají stavby tvrzí jako velmi častý námět svých děl, což dokazuje jejich účast v knihách a historických časopisech. Tvrze zachycené na pohledech jsou velkou vzácností, k nejstarším vyobrazením náleží tvrz Schonstein u Libouche na staré hraniční mapě z roku 1629¹⁰⁰. S přibývajícím léty se postupně množí počet pohlednic na mapách či vedut a s rozšířením fotografie od poloviny 19. stol. jejich dokumentace stále roste. Vzácností jsou staré mapy, tvrze a panská sídla můžeme hledat ve stabilním katastru z poloviny 19. stol¹⁰¹. Důležitou informací jsou staré mapy, které byly v důsledku poklesu stavby tvrzí zničeny, a jen málo se jich vyskytuje v archivních fondech. Samotné písemné prameny nám poskytují dostatek informací o panských sídlech, avšak bez spolupráce s jinými vědními obory jako je např. archeologie, dějiny umění, architektura atd. by byly veškeré poznatky neúplné. A toto pravidlo platí i v opačném případě.

7.1.1 Stavební vývoj českých tvrzí

Obyvateli tvrzí byli příslušníci nižších vrstev, z toho vyplývá jejich jednodušší stavební charakter, velikost a obranyschopnost. Ne všechny tvrze měly stejné vymezení, přesto se podíváme na základní znaky, které jsou pro ně typické. Podstatným znakem tvrzí je, že bývají často spjaty s okolní osadou, na kterou jsou vázány hospodářsky, na rozdíl od hradu, který je díky své nedobytné poloze chráněn.

---

⁹⁹ V jeho knize *Hrady, zámky a tvrze Království českého* jsem se zaměřila na tvrze v okolí Hradecka (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8)

¹⁰⁰ Informace pocházejí z Encyklopedie českých tvrzí napsané kolektivem autorů (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹⁰¹ Jedna z mnoha map vybraná na Internetových stránkách archivních map URL : http://archivnimapy.cz/argoc/cio/data/sbirka_I/I-1-164/I-1-164_index.html (cit. 2011-0314)

Důležitou složkou pro vnější část tvrze je vybudování terénního opevnění. Většina tvrzí nestojí na takovém ostrohu, jenž by je zcela ochránil před nebezpečím bez lidského zásahu. Proto bylo přistoupeno ke zřízení obvodového příkopu podél tvrze, zejména byl využíván vodní příkop, kde se jeho plocha ještě mnohonásobně zveličila. Místo vymezené příkopem bylo ohrazeno hradbami, palisádou či jiným oplocením. Terénní uspořádání je jediné, co nám po tvrzích zbylo a přispělo ke spoustě archeologických výzkumů.

V mnoha případech tvrz nevznikla na novém místě, ale byla vybudována ze staršího sídla či přestavěna v několika fázích ze starší rezidenční zástavby. K významným znakům vnitřní stavby středověkých tvrzí přísluší vztah hlavní obytné budovy a obvodového opevnění. Obytná stavba mohla být zapojena do opevnění, anebo mohla stát samostatně. Pokud byla zapojena, rozlišujeme dvě odlišné funkce. Buď bylo obranné postavení tvrze soustředěno na obvod a zástavba se k němu pasivně přikládala, pak ji nazýváme tvrzí plášťovou. Anebo byla obytná část připojena k obvodu, tím se stala součástí obranné zdi a sloužila jako pevnost. V případě, že pevnost značně převyšovala opevnění a byla pevně zabudována, označujeme komplex jako palácový typ tvrze¹⁰². Při odloučení obytné stavby od obvodu dochází ke zvýšení obranyschopnosti a tím ke ztenčení okolního opevnění, jež se stává nevýrazným a stavba získává věžovou povahu. Nazýváme ji věžovou tvrzí¹⁰³. Uvnitř objektu se nacházela obytná místnost, ke které se mohly připojovat další světnice. Pod nimi se skrývaly sklepy, skladující vypěstované plodiny a zásoby. Ojedinele se objevovaly kuchyně, hospodářské objekty a studně, avšak vlastní zdroj vody nebyl pro tvrz tak důležitý.

7.1.1.1 Nejstarší fáze stavebního vývoje

Vzhledem k malému množství zachovaných pramenů není zcela možné jednoznačně určit stavební vývoj českých tvrzí. Do Českých zemí se podoba tvrze dostala až v polovině 13. stol., pravděpodobně byla ovlivněna zahraničními, vlivy ale k většímu rozvoji ve stavebnictví došlo až v 1. polovině 14. stol. Předchůdcem tvrze byly pravděpodobně kurie, jež tvořily složku všech románských tribunových kostelíků, kterých je v Čechách hojně. Jejich počátek je spatřován ve velkomoravských dvorcích s vlastní palisádovou hradbou¹⁰⁴. Ke

---

¹⁰² Myšlenka je čerpána z Encyklopedie českých tvrzí od Ladislava Svobody, který takto rozděluje vnitřní zástavbu tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹⁰³ I další typ tvrze pochází od Ladislava Svobody a jeho Encyklopedie českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

vzniku tvrzí přispěly i rezidenční dvory jim podobné svoji opevněnou zástavbou. Předchůdcem ze Slovenska se staly malé pevnůstky po obvodu opevněné, tento znak převzaly tvrže s obvodovou zástavbou¹⁰⁵.

V 1. polovině 13. věku stávaly tvrže na vyvýšeném ostrohu, kam zabudovat vodní příkop bylo velice obtížné. V průběhu století se stavební poloha měnila a na začátku 14. stol. obklopovala opevněná sídla vodní bariéra. Umístění tvrzí záviselo na říčkách a vodních tocích do nich se vlévajících, neboť v jejich blízkosti, převážně v údolí nebo na rovných lokalitách, kde vytváření vodního příkopu bylo jednodušší, byly postaveny. Za ochranný vodní příkop můžeme považovat kanál široký již od 5 metrů.

Velmi spjatý je vztah tvrže a zástavby vsi, která se nachází bezprostředně v její blízkosti. Pokud tomu tak není, ve svém sousedství mají další obydlenou lokalitu. Podrobný přehled tohoto vztahu najdeme na katastrálních mapách z 1. poloviny 19. stol.¹⁰⁶. Zda byla první založena tvrz nebo okolní víska nemůže s jistotou říci, ani archeologické výzkumy nám správně neodpoví na tuto otázku. V areálu tvrže se nacházel kostel, podél obvodní zdi nebo mezi stavbou a osadou se rozprostíral nevelký hospodářský dvůr.

Tvrže s obvodovou zástavbou : K nejstarším panským sídlům, tvrzím z 2. poloviny 13. stol. s převažující dřevěnou obytnou částí a obvodovou zástavbou patří tvrz Dubenec a již zmíněná Habřina Vražba. Nepravidelný, nejčastěji trojúhelníkový nebo oválný obvod vychází z různorodé podoby ostrohu, avšak tvrže vybudované na rovné ploše se mohou pyšnit pravidelným kruhovým půdorysem zástavby a masivní kamennou obvodovou zdí. Některé hrady, tzv. přechodného typu, mají spojitost s tvrzemi, jejichž zděná obytná část neboli palác je zapojena do opevnění palisádou, valem nebo obojím¹⁰⁷.

Tvrže s izolovanou stavbou : Tento typ tvrže s izolovanou zástavbou se začal vyskytovat ke konci 13. stol. Základní stavbou byla věž, kterou obklopovala ohrazená plocha. Budova tvrže se situovala buď do středu staveniště nebo ke kraji, zjistit jaký typ se používal

---

¹⁰⁴ Informace pochází z Encyklopedie českých tvrzí, kapitola Stavební vývoj českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X. s 13)

¹⁰⁵ Opět z kapitoly Stavební vývoj českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X. s 14)

¹⁰⁶ Internetový server archivnimapy.cuzk.cz obsahuje stabilní katastr z 19. stol.

URL : <http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_main_02_index.html> (cit. 2011-03-14)

¹⁰⁷ Takto rozděluje tvrže Ladislav Svoboda v Encyklopedii českých tvrzích (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X. s 15)

častěji, by byla jen spekulace. Ojedinělým druhem stavby byla kamenná tvrz s kombinací paláce a věže, sloužící jako brána (např. Chodov, Dírná, Ervěnice)¹⁰⁸.

Obytné stavby : Zajímavostí českých tvrzí je jejich obytný prostor řešený uvnitř stavby, skládá se jen z jedné místnosti v každém podlaží, což dokazuje, že se vyvíjel od nejjednoduššího typu s izolovanou zástavbou, jež je pro ně typická. Časem se však vyskytují již více prostorové místnosti a jednoprostorové stavby mizí. Tvrze hnané do výšky 15 až 20 metrů se třemi až čtyřmi patry zděnými a jedním roubeným lze považovat za věžové. Spodní patra sloužila k ukládání zásob a teprve ve vyšším poschodí se bydlelo. Každá místnost stavby ze staršího období byla chápána jako samostatná obytná jednotka, mívají i vlastní předsň. Typy půdorysu závisely na vnitřní dispozici věže. Jednoprostorové stavby byly převážně čtvercového později i obdélníkového schématu a podobně jsou na tom i dvouprostorové budovy. Dispozice troj prostorového paláce byla od 110 do 300 m² a ojediněle i větší. Průchozí se stala prostřední místnost, skoro stejně velká jako boční prostory, jež měla funkci komunikační i skladovací¹⁰⁹. Ve druhém poschodí v jednom z krajních prostor bývala zpravidla obytná vytopená místnost.

Zánik tvrzí : Stavby, jejichž struktura se skládala ze dřeva, nevydržely velký nátlak ozbrojeného přepadení a byly často a rychle zničeny. Zjednodušená verze konstrukce však umožňovala pohotově obnovit tvrz, někdy na stejném místě, kde stávala dříve. Ve 2. polovině 13. a začátkem 14. stol. už zaniká mnoho sídel v podobě kurií a vyvýšených hrádků¹¹⁰.

7.1.1.2 Stavební vývoj před husitskými válkami

Za vlády Karla IV. se začíná rozvíjet stavební boom tvrzí, tzv. zlatá éra situovala sídliště do podhorského terénu, blízko vodní plochy a někdy byla tvrz spojována s původní vískou v sousedství. Dvůr se přiložil k centrálnímu prostoru sídla, což bylo náměstí či ulice, a samotná tvrz se přesunula na okraj, anebo se tvrz sloučila do zástavby kolem návsi. Nadále však hospodářský dvůr zůstával v těsném kontaktu s tvrzí, ať už ji obepínal z jedné, ze dvou

---

¹⁰⁸ Vyjmenované tvrze jsem našla v Encyklopedii českých tvrzích od Ladislava Svobody (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X. s 16)

¹⁰⁹ Typy půdorysů jsem vyhledala v Encyklopedii českých tvrzích od Ladislava Svobody (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹⁰ O zániku tvrzí hovoří Ladislav Svoboda v Encyklopedii českých tvrzích (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

nebo ze tří stran¹¹¹. U nejrozsáhlejších sídlišť sloužil dvůr, který mohl být otevřený nebo uzavřený vůči tvrzi, k hospodářským účelům.

Tvrze s izolovanou zástavbou : Tento nejjednodušší typ tvrze s hlavní stavbou, často z důvodu obranyschopnosti, postavenou do věžové podoby, se rozkládal na čtvercovém půdoryse. Nejčastější poloha stavby byla na volném prostranství s okolo obehnaným oplocením. Ještě v polovině 14. stol. se stavby hojně vyskytovaly, poté zanikly ve prospěch složitějších typů.

Plášťové tvrze : Tvrze s plášťovým opevněním se v půdoryse velmi rychle vyvíjejí přes tvary s okosenými či zaoblenými rohy až k čtyřbokým půdorysným plánům. Příčinou tohoto rozvíjení je lepší užití pravoúhlé plochy, která se může zmenšit a také bez komplikací přiložit zástavbu k rovným stěnám¹¹².

Palácové tvrze : Půdorysný typ těchto sídlišť je velmi podobný předchozímu druhu a lze jen těžko odlišit. Kolem 14. stol. začíná mít obvod obdélný tvar a zalamuje se ve dvou až tříkřídlou budovu. V místech, kde je stavba propojena s ohrazením, se tvar obvodu podobá čtverci. Palácový typ tvrze již není tak dokonalý v obranyschopnosti, stal se spíše útulným příbytkem a jeho zranitelnost se omezuje.

Tvrze s komplikovanějšími dispozicemi : Jinak řečeno tvrze vhodné pro pohodlné bydlení i pro obranyschopnost skládající se z paláce a věže. Převážně čtyřboké věže, aby mohly rozšiřovat nebo doplňovat skladovací a obytné místnosti, mají dvě základní funkce. Představují vstupní bránu s průjezdovou cestou uprostřed, anebo volně stojí v ohrazení či jsou přiloženy v nároží nebo k obvodové hradbě¹¹³. Paláce zahrnovaly zejména obytnou funkci a věž byla z velké části jen doplňkem. V některých případech, kdy stavitelé nezanedbávali obvodovou zeď a soustředili se na obranu, byla hlavní doménou grandiózní věž palácem pouze doplněná.

Jak se píše na začátku kapitoly, toto období mělo vliv na vznik mnoha nových a pohodlnějších staveb, jednou z nich byly i tvrze s více paláci. Více než prosperita paláců vedla stavitele k tomuto řešení úspornost. Stěny paláců zároveň tvořily obvodové zdivo ohrazení.

---

¹¹¹ Myšlenka pochází od Ladislava Svobody z Encyklopedie českých tvrzí (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹² Takto popisuje plášťový typ tvrze Ladislav Svoboda v Encyklopedii českých tvrzích (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹³ Informace jsem čerpal z Encyklopedie českých tvrzí od Ladislava Svobody a kolektivu autorů (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

Obytné stavby : Nejrozšířenějšími druhy obytných staveb jsou nadále jednoprostorové objekty, pro něž je typická izolovaná zástavba. Tří až čtyřpatrové zděné věže s jedním dřevěným podlažím sahají do výšky 15 – 20 m. S postupem času jednoprostorové stavby mizí a na jejich místo přicházejí více prostorové obytné budovy. Zajímavostí dvouprostorových stavení je vyčlenění první menší místnosti jako předsíň, druhá slouží k obývání. O něco podobného se pokusili budovatelé trojprostorové stavby, akorát s rozdílem, že průchozí chodbou se stala prostřední místnost, zatímco jedna z bočních sloužila jako obytná světnice. Poprvé se objevuje trojdílný typ stavby s prostorami vedle sebe a nikoli za sebou jak tomu bývalo dříve. Čtyřprostorové typy budov jsou pravděpodobně jen mezistupněm tříprostorového a pěti prostorového typu. Objevily se na konci 14. stol. současně s pěti prostorovými typy, ty se pak vyvinuly v pohodlné uspořádání trojdílné dispozice s velkou prostřední chodbou a dvěma místnostmi po obou stranách¹¹⁴.

Zánik tvrzí : Z důvodu izolované pozice se mnoho tvrzí přesunulo z chráněných pozic přímo k blízké osadě a tím postupně způsobily svůj zánik.

7.1.1.3 Závěr

Na Českém území jsou nejtradičnější typy tvrzí s obvodovou zástavbou. Tvrz typu plášťového se vyvíjela od kruhového půdorysu až po přesný čtverhranný půdorysný plán. Ze začátku nízké zástavby se dvěma budovami posléze kulminovaly ve vysoké palácové tvrze a začaly převyšovat masivní hradby. Obytné budovy a jejich dispozice se diferencovaly od jednoprostorových až po tříprostorové a za husitské revoluce až na pěti prostorové typy. Ve 2. polovině 15. stol. se opět posiluje obranyschopnost tvrze a hradby podporují bašty, avšak o sto let později se opět začleňují do života hospodářského dvora.

7.1.2 Stavební technika

Ve středověku se v českých zemích používal pro stavbu tvrzí základní lomový kámen, stavebním materiálem se staly lámané kusy metamorfované horniny, řidčeji se používal čedič, lomová opuka a lomový pískovec. Zděná technika byla charakteristická svoji snahou udržet vodorovné ložné spáry¹¹⁵. Mnohdy byl použit i nekvalitní zděný materiál, kde se vyskytovala

---

¹¹⁴ Rozdělení prostor v tvrzích provedl ve své knize Encyklopedie českých tvrzí Ladislav Svoboda (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

malta jen v malém množství a v některých nebyla žádná. Hodnotným materiálem užitým k náročným stavbám nebo na rohy budovy se stal tesaný kámen, avšak jiný než byl zpracován ke zdění. Konstrukce se většinou pravděpodobně skládaly ze dřeva, lehčí kostra se stavěla především na nejvyšším podlaží. Jediné zmínky o dřevěných strukturách tvrzí zjistíme z nálezů mazanice, jež se našla pomocí archeologických výzkumů.

Stropy obytných prostor ve středověku byly rovného trámového či povalového typu, v pozdějším období gotiky a renesance se rozšířilo použití průvlaků a trámů zdobených profilací. V období pozdní gotiky se začíná uplatňovat žebrová klenba a její popularita roste v renesanci, kdy se setkáváme s valenou klenbou s výsečemi, neckovou a klášterní s výsečemi. Také v renesanci se prosadily stropy zdobené malbami nad trámem a nákladné kazetové stropy. V nižších obytných prostorách byl strop plochý, avšak vyšší patra užívala klenbu jen pro účely domácí kaple.

Místnosti vhodné pro bydlení se nacházely v prvním patře budovy a pokračovaly do vyšších poschodí. Vyznačovaly se velkými okny, pod kterými byly umístěny sedáky. Zprvu se v obydlených prostorách nalézaly tepelné izolace, otopná zařízení a již v 15. stol. se používala kachlová kamna, což nám dokládají archeologické nálezy. Zpravidla patřil k vybavení obytných prostor i prevet vyčnívající z průčelí jako arkýř, podepřený dvěma nosníky, mezi nimiž byla odpadní jáma.

Zastřešení tvrzí spočívalo v sedlových a vyšších valbových střeších, jež se ve středověku velmi rozšířily. Jehlancové, sedlové a polovalbové zastřešení je typické pro věže. Střešní krytina se pokládala podle důležitosti stavby, doškovou nebo šindelovou střechu mívaly hospodářské stavení, šindelové nebo pálené krytiny byly kladeny na obytné budovy.

7.1.3 Obranná zařízení tvrzí

České tvrze se vyznačovaly zejména tím, že byly opevněné, nejenom že majitel dával velikostí oplocení najevo, v jakém postavení se nachází, ale sloužily především k obraně sídla. Primárním obranným zařízením byly příkopy, široké maximálně 10 metrů. Zřizovaly se po obvodu tvrze, vykopaná zemina se nakupila na hradbu nebo se rozprostřela na budoucí zastavěnou plochu tvrziště¹¹⁶. Nejčastěji se příkopy plnily vodou, bylo tedy nutné postavit

---

¹¹⁵ Informace pochází od kolektivu autorů v čele s Ladislavem Svobodou z knihy *Encyklopedie českých tvrzí* (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹⁶ Informace je čerpána z knihy *Encyklopedie českých tvrzí* od Ladislava Svobody (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

sídlo blízko vodního toku nebo rybníku, na který by bylo napojeno, anebo rozšířit vodní příkop na rybník, v jehož středu stála tvrz. Na zpevnění stěn příkopu se používaly drny, v pokročilejším stádiu byl nalezen i zděný materiál. K další obranným zařízením, vyskytujícím se u lépe vybavených staveb, patří hradba. Nálezy dokládají převážně zděnou hradbu, jejíž šíře dosahovala jednoho metru, ale zprvu byla stavěna dřevěná palisádová opevnění, hradby ze zahrocených fošen nebo vyplétaného plotu, který sloužil u hospodářského dvoru. Dřevěná hradba se vymazávala hliněnou mazanicí kvůli nebezpečí požáru¹¹⁷.

Obrannou funkci mohly plnit také stavby postavené na obvodu hradby. Patřily k nim věže v nároží sloužící jen k obraně, válcové věže a bašty vestavěné do hradby či připojené k obytným budovám. V pozdním středověku se rozvíjela i fortifikace a začaly se používat bašty válcového a polygonálního typu¹¹⁸. Některé tvrze se podařilo dobýt, některé zůstaly nedobyty, díky své těžko dostupné poloze.

7.1.4 Funkce tvrze

Funkce tvrze by se daly rozdělit do tří skupin. V první části by se promítla její reprezentační a obytná funkce, ve druhé hospodářská a řemeslná a ve třetí vojenská a obranyschopná funkce.

Tvrze vlastnili příslušníci nižší šlechty, žili tam se svojí rodinou obklopenou služebnictvem. Typickým denním rituálem pro středověkou šlechtu byly hony a lovy, jež zajišťovaly obživu, její příprava patřila ke každodenním povinnostem obyvatel, což nám dokládají i hmotné prameny. Kulturní život panského stavení je vyobrazen v malbách a výtvarném umění projevujícím se v užitých tvorbách¹¹⁹. Od okolních usedlostí vesnického typu se nižší šlechta odlišovala výstavbou kachlových kamen, použitím skla, šperků a honosného oděvu. Nezapomínali na hygienu, jejíž doklady nacházíme v nálezech odpadních jímek, kuchyňských odpadů a prevetů.

Z archeologického hlediska můžeme říci, že v panství nižší šlechty se uchytilo více zemědělství nežli řemeslná výroba, dokládají to nálezy z výzkumů na tvrzištích. Hospodářský

---

¹¹⁷ Myšlenka pochází od oblíbeného kolektivu autorů v čele s Ladislavem Svobodou z Encyklopedie českých tvrzí Svobody (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹⁸ Informace pochází od Ladislava Svobody z knihy Encyklopedie českých (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

¹¹⁹ Kulturním životem se zabýval Ladislav Svoboda v kapitole Hmotná kultura středověké tvrze v Čechách (SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)

dvůr byl v bezprostřední blízkosti sídla a patřil spolu s tvrzí k centru společenského dění. Zemědělství mělo v ekonomice panství vysoké postavení a řemeslná výroba ho jen doplňovala a zajišťovala chod. Hospodářský provoz často pokrýval jen potřeby sídla a stal se tak samostatnou a soběstačnou jednotkou, v tomto ohledu se chod zemědělství podobá vesnickým usedlostem¹²⁰.

Spojitosť s blízkými vesnickými statky má panské sídlo nižší šlechty díky archeologickým nálezům jezdecké výbavy, v obou případech byl kůň důležitou součástí života šlechticů i vesničanů. Také na území Habřiny Vražby se našla část koňské podkovy, což dokládá působnost koně i na menších tvrzích. Naopak se panské sídlo odlišuje od vesnických usedlostí svým prvořadým obranným úkolem. Vojenskou funkcí se tvrz náramně podobá hradu. Zajišťuje vlastníkově bezpečnost a odráží nepřátele, v některých případech i se zbraněmi, jež se našly při archeologických výzkumech a dokládají hmotnou kulturu panského stavení¹²¹. Zda byli ozbrojeni i poddaní nám zcela není známo.

Charakteristickým znakem společenského postavení nižší šlechty je náležení jak k vyšší aristokracii, s níž měla podobný typ sídla, tak k nižším společenským skupinám na venkově, se kterými jsou spjaty samotnou polohou bydla.

---

¹²⁰ Myšlenka pochází od Ladislava Svobody z knihy *Encyklopedie českých (SVOBODA, Ladislav. Encyklopedie českých tvrzí. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)*

¹²¹ Informace o zbraních je zachycena z knihy z knihy *Encyklopedie českých tvrzí od Ladislava Svobody (SVOBODA, Ladislav. Encyklopedie českých tvrzí. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.)*

7.2 Tvrze v okolí Habřiny Vražby a Hradce Králové

Plotiště : Název vsi Plotiště je pravděpodobně odvozen od ohrazení či oplocení, jež bylo chloubou prastaré osady, v té době ležící nedaleko Hradce nad Labem¹²². Lze také uvažovat, že název vznikl podle úrodné a kvalitní půdy „Plodiště“. V roce 1225 se stal Hradec nad Labem za vlády Přemysla Otakara I. městem a ves Plotiště k němu byla přidělena¹²³. Oficiálně byla tvrz Plotiště se dvorem a s částí vesnice prodána městu Hradec Králové¹²⁴ Ludmilou, vdovou po Řehoři z Plotiště, roku 1475. Poté jsou ještě v Plotištích čtyři dvory svobodné, avšak i ty se později spojí a roku 1971 se stanou městskou částí statutárního města Hradec Králové nad Labem¹²⁵.

Plačice : Tvrz Plačice patřila k Hradeckému panství až do 15. stol., pak se jí násilně zmocnil Diviš Bořek z Miletína a hejtman krále Zikmunda. Po dlouhých bojích se Diviš Bořek vzdal a Plačice jsou až dodnes částí Hradce Králové nad Labem¹²⁶.

Smiřice : Obec Smiřice se rozkládá na horním toku Labe, bývalá tvrz stávala na východním konci městečka mezi rovinatou krajinou. První zmínky o obci se dochovaly z roku 1361, i když byla založena nejméně o sto let dříve¹²⁷ a až do roku 1476 byli majitelé panství Smiřičtí, po nich nastoupili Trčkové z Lípy, Gallasové, Šternberkové a další. V roce 1659 byla ves Smiřice po spojení s vedlejší vesničkou Smiřičky prohlášena rodem Gallasů za město¹²⁸. Zámek, přestavěný z bývalé tvrze v 15. stol., je dnes známý svým památným

---

¹²² Takto popisuje vznik názvu obce August Sedláček ve své knize *Hrady, zámky a tvrze Království českého August Sedláček* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 222)

¹²³ Informaci jsem čerpala z internetového serveru obce Plotiště URL : <<http://www.plotiste.info/dejiny-plotist.html>> (cit. 2011-02-24)

¹²⁴ V této době byl již Hradec věnné město.

¹²⁵ Myšlenka pochází z knihy Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého August Sedláček* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 222)

¹²⁶ Informace je čerpána z popisků tvrzí, jež sestavil August Sedláček v knize *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 222)

¹²⁷ Tak praví August Sedláček v knize *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 224)

¹²⁸ Informace jsou získány z internetového serveru města Smiřice URL : <<http://www.smirice.cz/default.php?id=16&ai=3&lang=cz&idk=852.1298550723&idka>> (cit. 2011-02-24)

portálem se dvěma úzkými sloupy a zdobený válečnými odznaky. Na čtyřhranném nádvoří jsou k vidění troje arkády, z nichž jsou dvoje, umístěné v patře, zaskleny. Bývalá tvrz byla obehnána vodním příkopem (obr 17), ke kterému měla díky rozdělenému Labi na tři ramena blíž, což dokládají archeologické nálezy ze 17. stol. Jižně od zámku je přistavěna dlouhá budova s chlívy, marštalemí a stodolou, dříve jistě sloužily k ustájení jízdních koní, chovu dobytka a uskladnění obilí. Kolem roku 1700 byla vystavěna nedaleko zámku barokní kaple zdobena malbami a erby v čele s hlavním oltářem¹²⁹.

Rotemberk : Rotemberk – podle A. Sedláčka též „Červená hora“¹³⁰. Zaniklý hrad stojící nedaleko vsi Habřina byl založen v polovině 14. stol.. Pravděpodobně patřil majitelům z nedalekého hradu Neznášov, jež ho poprvé uvedly v evidenci do zemských desek roku 1542. Stával na opuštěném ostrohu lemován kamennou i cihlovou hradbou. Opevnění bylo v jedné části mohutnější, ostatní strany, kde byly svahy, příkré stačil jen mělký příkop. Po roce 1588 veškeré informace o Rotemberku mizí, jediné co zůstalo po panském sídle je Podhradní mlýn, ze kterého je dnes obytná budova¹³¹.

Kalthaus : Neboli také vodní tvrz se jí říká proto, že v místech, kde kdysi stávalo panské sídlo, dnes nacházíme jen Velký a Malý Kalthaus čili rybník. Tvrz náležela rodu Smiřického, avšak už za jejich časů byla zpustlá. Dnes kousek od bývalého tvrziště stojí myslivna, která zdělila své jméno po bývalé tvrzi Kalthaus¹³².

Lípa : V obci Lípa u Hradce Králové stávala dřevěná tvrz, jejíž zbytky se nepodařilo dochovat. Dřevěné panské sídlo, v němž se nacházely komory, světnice, kuchyně a sklepy na víno a pivo, bylo i se svým dvorem ohrazeno dřevěnou palisádou, možná právě proto, nemáme hmotné důkazy o jeho existenci. Poprvé se o tvrzi zmínil Jan z Lípy roku 1339 a po

---

¹²⁹ Informace jsou čerpány z knihy Augusta Sedláčka Hradý, zámky a tvrze Království českého (SEDLÁČEK, August. *Hradý, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 224)

¹³⁰ August Sedláček o Rotemberku hovoří v knize Hradý, zámky a tvrze Království českého (SEDLÁČEK, August. *Hradý, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 229)

¹³¹ Výtah je zpracován z internetového serveru hrady.cz
URL : <http://www.hrady.cz/wnd_show_text.php?tid=2392> (cit. 2011-02-24)

¹³² Popisek k tvrzi Kalthaus byl čerpán z čerpány z knihy Augusta Sedláčka Hradý, zámky a tvrze Království českého (SEDLÁČEK, August. *Hradý, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242)

vystřídání několika majitelů se dostala až k panství Smiřickému, jemuž náležela v roce 1619. Posléze písemné prameny o bývalé tvrzi končí¹³³.

Rodov : První písemné zmínky o Rodově jsou z roku 1388, kdy ves a s ní i tvrz zmínil Milota z Rodova a Petr ze Sendražic. Panské sídlo bylo nejspíše vystavěno rodem z Hustířan, kteří byli pojmenováni podle obce Rodov „Rodovští z Hustířan“. Zmínka o jejich pobytu na tvrzi není do 16. stol. známa¹³⁴, teprve po smrti Bavora Rodovského z Hustířan, kdy jeho dědicem se stal syn Jan, byl poznamenán fakt, že zemanský rod horoval pro alchymii¹³⁵. Později ves i s tvrzí, dvorem a mlýnem v Trotině odkoupili páni z Miletína, jež vlastnili panství 20 let. Nakonec získali panské stavení Smiřičtí, tvrz byla evidována ještě roku 1628¹³⁶. Nyní je obec Rodov (obr. 18) připojena k městu Smiřice.

Neděliště : Vesnička ležící v údolí byla poprvé uváděna v roce 1073 králem Vratislavem, další zmínka se vyskytla v zakládací listině strahovského kláštera roku 1143. Obec již dávno existovala, ale samotná tvrz je doložena až v 16. stol. Prvním známým majitelem se stal Půta z Turgova, po vymření jeho rodu se vlády ujal Jan z Nedělišť, poté Jan z Pernštejna, který sídlo prodal Hamzovi ze Zábědovic, ten postavil v Nedělišti tvrz. Rod Hamzů se udržel v roli vlastníka sídla nejdéle¹³⁷. Roku 1579 byla ves Neděliště rozdělena na Hořejší a Dolejší. Dolejší neboli první část dostal Pavel Hamsa, v jeho držení byla tvrz se dvorem, kovárnou a dílem obce Světí. Hořejší neboli druhou část získal Myslibor Hamza, který svůj díl prodal Jakubovi Kodrmanovi z Kelče¹³⁸.

---

¹³³ Nalezeno v téže literatuře

¹³⁴ Myšlenka pochází od Augusta Sedláčka z knihy *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242)

¹³⁵ Informace byla vyhledána na internetovém serveru obce Rodov
URL : <<http://www.smirice.eu/okoli/rodov/rodov.htm>> (cit. 2011-02-24)

¹³⁶ Opět odkaz na *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242)

¹³⁷ Informace byly čerpány z internetového serveru obce Neděliště
URL : <<http://www.nedeliste.cz/historie.html>> (cit. 2011-02-24)

¹³⁸ Myšlenka pochází od Augusta Sedláčka z knihy *Hrady, zámky a tvrze Království českého* (SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 243)

Světí : První písemné zmínky o vsi se vyskytují až v roce 1360¹³⁹. Vesnická usedlost byla rozdělena na několik částí. Mezi lety 1365 – 1415 drželi Světí rytíři německého řádu, k majitelům patřil Matěj Salava z Lípy, Hradečtí páni i Hamza Bořek ze Zábědovic, který vlastnil jeden dvůr ve vsi, část již zmíněných Nedělišť a druhý dvůr od Hubáčka. Rod Hamzů tu nepřišel zkrátka, Myslibor Hamza měl vlastnit roku 1589 nějaké statky ve vesničce Světí a v letech 1607 – 1615 udržoval stavení v usedlosti Zdeněk Hamza. Část vsi, ve které stávala bývalá tvrz, vlastnil po bitvě na Bílé hoře Karel Jaroslav Hamza ze Zábědovic. Tvrz v pozdější době náležela ke vsi Nedělišť¹⁴⁰.

Velichovky : Přesné určení vzniku obce nám není známo, spisy se shodují na dvou letopočtech, roku 1389 byla zapsána zpráva o vsi do zemských desek a rok 1396 prosazuje ve své knize Hradý, zámky a tvrže Království českého August Sedláček. Název Velichovky patrně vznikl od slovního spojení velký chov. Do roku 1524 neměla vesnická usedlost panské stavení, poté co ji převzal téhož roku Jan starší Rodovský z Hustřířan, postavil přízemní dřevěnou tvrz, dnes přestavěnou na zámeček. Roku 1603 kupuje ves i s tvrzí Hanibal z Valdštejna, který na území Velichovek vystavěl renesanční kostel. Hanibal kvůli svým dluhům prodává roku 1620 Velichovky Anně Salomeně z Hořovic, která prodává panství Černínům z Chudenic. Dnes je obec Velichovky známá svým lázeňstvím¹⁴¹ (obr 19).

---

¹³⁹ Byl použit internetový server portál veřejné správy české republiky

URL : <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696?kam=obec&kod=548154> (cit. 2011-02-24)

¹⁴⁰ Myšlenka je čerpána z knihy Augusta Sedláčka Hradý, zámky a tvrže Království českého (SEDLÁČEK, August. *Hradý, zámky a tvrže Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 225)

¹⁴¹ Informace jsou čerpány z knihy Augusta Sedláčka Hradý, zámky a tvrže Království českého (SEDLÁČEK, August. *Hradý, zámky a tvrže Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 225) a také z internetového serveru obce Velichovky

URL : <<http://www.obcevelichovky.cz/index.php?nid=1479&lid=CZ&oid=154958>> (cit. 2011-02-24)

7.3 Nástin vývoje českých hradů

Již od 8. stol. si naši předkové začali stavět opevněná sídla, která sloužila především k ochraně jejich obydlí. Záznamy o budování kamenných hradů patří do 12. stol., ale jejich popularita se rozšířila okolo roku 1230. Právo vystavět hrad měl ve 12. stol. pouze panovník a ti nejdůležitější šlechtici obsazovali dvorce, kde jedinou zděnou stavbu představoval románský kostel. Ve 30. letech 13. stol. nastal zlom, začínají se zakládat vrcholně středověké hrady a ojediněle se také setkáváme s prvními šlechtickými hrady. Na vzniku nově zakládajících se královských mocenských sídel se velkou měrou podílel král Václav I. Tyto hrady můžeme rozdělit do tří typů : přechodné, s obvodovou zástavbou a francouzského kastelu¹⁴².

Hrady přechodného typu stojí na rozhraní mezi středověkým hradem a starším hradištěm, s nímž mají společné valové opevnění, do kterého jsou začleněny na rozdíl od hradišť obytné budovy, jejichž jedna strana představuje část opevnění. K nejznámějším zástupcům tohoto typu patří podle Tomáše Durdíka Hlavačov u Rakovníka, pohraniční Tachov a Týnec nad Sázavou.

Značným úspěchů se těšil hrad s obvodovou zástavbou, jelikož prokázal velkou životnost a byl často obměňován. Základem se stalo komplikované sídlo s rozsáhlým množstvím staveb, jejichž stěny se opět staly součástí obvodové zástavby hradu. Pozoruhodným zástupcem je Křivoklát.

Třetí typ francouzského kastelu patří k nejlépe zřízenému obrannému systému v Čechách. V horní části hradu nalezneme francouzské prvky, jako jsou věžice spojené s dolní částí v jeden celek. Systém flankovacích věží umožňoval střílet ze všech hradebních zdí mezi baštami¹⁴³.

Mezi nejstarší typy sídel náleží již jen ojediněle šlechtické hrady bergfritového typu. Stavby spočívaly na jednodušší bázi, v jejich čele stála okrouhlá věž, v případě nouze sloužila jako dobré útočiště, a naopak palác byl umístěn na konci hradiště a s věží ho spojovaly hrady. Typ zaostalejšího sídla se u náročné šlechty příliš dlouho neudržel, posléze byl přestavován a rozšiřován ve složitější komplexy. Velkou změnou bylo přidání druhé věže,

---

¹⁴² Typologii hradů vytvořil Tomáš Durdík ve své *Ilustrované encyklopedii českých hradů* (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 17)

¹⁴³ Charakteristika hradů a jeho typů byla čerpána z *Ilustrované encyklopedii českých hradů* od Tomáše Durdíka (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 17)

občas mohlo dojít i ke zdvojení či ke ztrojení bergfritu. Protažením hradu do délky a získáním podlouhlého tvaru, palác nabyl podobu obytné věže¹⁴⁴.

Ve 13. stol. můžeme také spatřovat mizení rozdílů mezi královskými a šlechtickými hrady. Některé královské hrady se podobají šlechtickým bergfritovým typům a menší sídla měla dokonce hradbu s plášťovou zdí. Hrady začali vystavovat i církevní hodnostáři, konkrétně pražští biskupové, pro něž měl hrad královského typu prestižní charakter. Se stále vzrůstajícími nároky šlechty se začaly rozšiřovat prostory uvnitř královského hradu, jejichž spojení zajistily pavlače či vzácněji výstavné arkádové ochozy, připomínající rajske dvory klášterů¹⁴⁵. Díky větším prostorům musel být uzpůsoben tvar sídla, a tak vznikaly dlouhé budovy po stranách, kde leželo stísněné nádvoří. Avšak na českém území žili dva rody, které dokázali postavit menší, ale zato podobné královskému typu s obvodovou zástavbou, hrady. Byli jimi jihočeští Vítkovci, jež svým sídlem Přiběnice s osmibokou věží překonali mnoho královských staveb té doby, druhým rodem se stali páni z Dubé, kteří ke svému hradu Stará Dubá připojili podhradní městečko Odranec¹⁴⁶. Ve 13. stol. se setkáváme také s věžemi s břitem. Pokud měl hrad jen jediné místo, které nebylo dobře chráněno a kde by mohl být ohrožen střelbou, byla okrouhlá věž opatřena ostrou hranou neboli břitem, jejíž směr střelby mířil do nebezpečného prostoru. Během téhož století se královské hrady vystavovaly už jen v pohraničí a přelom letopočtu prosazoval více hrady šlechtického typu. V čele nové výstavby zaujímaly hlavní místo čtverhranné obytné věže tzv. donjony. Věž díky svým rozměrům plnila funkci obytnou i obrannou a stala se pravděpodobně vzorem věžovitých šlechtických tvrzí, které stavěli drobní feudálové ve 14. stol. Čtverhranný donjou byl součástí dalších hradních typů, jeho přítomnost vyvrcholila vznikem blokové dispozice¹⁴⁷. S postupem času se budovaly hrady, kde donjou byl spjat s palácem a okolo dvora vznikl blok, obklopen ze tří až čtyř stran stavbou.

Charakter hradů 14. stol. spočíval ve výstavbě bez věží, obranná funkce tohoto typu sídla s plášťovou hradbou byla zatížena na obvodové zdi. Jeden ze dvou příkladů těchto sídel je hrad s plášťovou hradbou vedenou v měkkých oblých křivkách, druhý obhazuje variantu

---

¹⁴⁴ Informace z téže literatury

¹⁴⁵ Myšlenka pochází od Tomáše Durdíka z Ilustrované encyklopedii českých hradů (Durdík, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 17)

¹⁴⁶ Takto to popisuje ve své knize Ilustrovaná encyklopedie českých hradů Tomáš Durdík (Durdík, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 18 - 19)

¹⁴⁷ Donjony i břity se zabývá Tomáš Durdík ve své knize Ilustrované encyklopedii českých hradů (Durdík, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 18 - 19)

s ostrohranným obrysem, který je k vidění nejčastěji ve východní části Čech, kam se dostal z Moravy¹⁴⁸. Dále se využívá hradu s palácovou dispozicí, jež představuje funkci obytnou i obrannou. Zpočátku se tento typ hradu objevoval u menších hradů, avšak rozmachem ve 2. polovině 14. stol. se postupně setkáváme i s dvoupalcovými typy, vzniklé zdvojením paláců proto, že dosavadní prostory nenabízely uživatelům dostatek místa. Dvoupalcovou dispozici využívali i významní páni jako byli např. Rožmberkové. Zdvojení paláců bylo hlavně módním typem, neboť poměry zaměřující se na obytnou složku hradu odpovídaly klidnému prostředí v okolí. Další variantou hradu jsou dvouvěžové stavby. Z celkového hlediska se hrady ze 14. věku zanedbávaly ve stavbě obranných zařízení, spíše působili pasivně, což by se dalo vysvětlit tím, že toto období bylo relativně klidné a lidé neměli potřebu apologie¹⁴⁹. Dávali přednost pohodlí obytných prostor na úkor obranyschopnosti. S příchodem husitských válek se ale taktika změnila, bylo zapotřebí hrad ubránit, a tak nastal zlomový bod a výstavba nových obranných hradeb. Velkou pozornost zaujalo město Tábor, které bylo centrem husitství a tím pádem prodělalo obsáhlé změny ve fortifikaci. S tokem času se hrady přestavovaly na zámky a obranná zařízení se využívala na specifických vojenských základnách – pevnostech¹⁵⁰.

7.3.1 Stavební technika hradů

Dodnes se nám dochovaly různé typy zdiva, které můžeme pozorovat při bližším zkoumání hradů. Základové zdivo se běžně pokládalo do vyhloubeného a širokého příkopu určeného jen k tomuto účelu. Bylo hrubší na povrchu a méně pravidelné vůči nadzemnímu zdivu a jeho půdorysný tvar ne vždy odpovídal půdorysu, jež se stavěl na povrchu. Základové zdivo dosahovalo zpravidla větší šířky nežli to nadzemní, kvalita byla dána velikostí a náročností nadzemní stavby. Nejnápadnější ze zdiv bývá šmorcování a lešení. Při stavbě hradů se nejčastěji používá lešení, užívaly se dřevěné sloupky, vkládané konzoly pro vyšší stěny anebo kombinace obou soustav. Pro konzolové lešení se na vrchní vnější stranu zdiva pokládaly a posléze i zazdívaly kusy tyčoviny či kulatiny dřeva, jež přesahovaly přes okraje

---

¹⁴⁸ Hrady s plášťovou dispozicí se zabývá Tomáš Durdík ve své knize *Ilustrované encyklopedii českých hradů* (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 18)

¹⁴⁹ Informace o hradech jsou čerpány z *Ilustrované encyklopedii českých hradů* od Tomáše Durdíka (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 20 - 21)

¹⁵⁰ Literatura čerpána z téže knihy.

tak, aby se na vyčnívající konce mohla položit pracovní deska¹⁵¹. U nároží se konzoly soustřeďovaly kompaktně a stáčely vějířově, aby obsáhly celý obvod zdiva, dolní konzoly dřeva se postupně odřezávaly a omítaly. Zůstaly po nich otvory se zbytky dřev uvnitř typického charakteru. U vysokých budov postavených v rizikových situacích jsou zachovány otvory na vnitřní straně lešení, což znamená, že vnější lícová strana se dodělala přímo z koruny zdiva. U staveb menších rozměrů jsou patrné systémy kombinované, lešení s dřevěnými tyčovými sloupky. V mladší době se již využívalo hrubé konstrukce stropů, na které se mohly pokládat další pracovní plošiny a kozy¹⁵². Zeď mohla také být stavěna z kvádrů, které se většinou vytahovaly vzhůru pomocí kladky poháněné šlapacím kolem či ručně nošené v neckách. Na volně vytahované kvádry se používaly dva systémy. Prvním byla tzv. krepna, což je kuželovitý vysekaný důlek v horní ploše kamene, do kterého se zarazí dvě taktéž kuželovitá železa, která při vytažení zapadnou do kamene a už nevypadnou. Druhým systémem jsou tzv. nůžky, spočívají v účinku břemene zatíženého nůžkovými kleštěmi¹⁵³.

7.3.2 Obranná zařízení hradů

Jak už bylo zmíněno, první opevnění se objevilo již v 8. stol. Hradiště se nacházela buď na vyvýšeném ostrohu či v nějakém nerovnoměrném terénu, anebo přímo v nížině. Opevnění hradu se táhlo kolem celého obvodu, výjimkou byly stavby na vyšším ostrohu, jež chránil před nepovoleným vstupem nepřístupný terén. První opevnění tvořila palisáda s opěrnými kůly, byla však hnedka překonána hradbou s dřevohliněnou konstrukcí, jež tvořily dřevěné rošty či roubené komory. Zeď, kterou představovaly kameny spojené jílem, stojící na přední straně upevňovala a zároveň chránila před ohněm hradby. Ta samá zídka mohla být postavena i na straně druhé. Mezi hradbou a dřevěnou konstrukcí byl ponechán prostor nazývaný berma, zabraňující skluzu předního opevnění do příkopu¹⁵⁴. Pokud hradby neměly zaručenou pravidelnou údržbu, rychle podléhaly destrukci a vznikaly dnešní valy. Základní stavbou tvořící opevnění je vstupní brána, která jako nejslabší složka hradby bývá nejčastěji

---

¹⁵¹ Informace pocházejí od Jiřího Škabrady a z jeho díla *Konstrukce historických staveb* (ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Argo, 2003. ISBN : 80-7203 -548-7. s 34 – 36)

¹⁵² TAMTÉŽ

¹⁵³ TAMTÉŽ

¹⁵⁴ Zařízení, které tvořilo obranné opevnění hradu popisuje Tomáš Durdík ve své knize *Ilustrované encyklopedii českých hradů* (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 14)

napadána. Mezi nejjednodušší typy brány patří prostý průchod, nad kterým se tyčí dřevěná věž. Složitější případy byly tvořeny kamennou baštou vystavěnou uprostřed ohybu brány a předělenou dřevěnou stěnou. Tradičně se brány uzavíraly velkými a těžkými vraty¹⁵⁵.

7.3.3 Funkce hradů

Hrady se od tvrzí odlišovaly stavební strukturou, do níž jsou zahrnuty kamenné hradby, několikery věže a vnitřní charakter obytných prostor. Jsou nástupcem tvrzí a to se odráží v jejich luxusu a vymoženosti. Nadále však hrady a tvrze spojovala funkce hospodářská, obranyschopnosti a především reprezentativní, což se nejvíce projevuje u královských hradů.

Centrem hospodářského života na královském panství byla města či dvorce a vlastní hospodářství se omezilo pouze na statky a objekty nutné k provozu samotného sídla. K nádvoří hradu byla připojena sýpka, stáj i seník a uplatnění zde našel především kovář. Naopak hrady šlechtické byly správním a hospodářským centrem panství. Části hradu, kde převažovala hospodářská funkce, se říkalo předhradí. Byly tu postaveny stáje, chlévy, stodoly, seníky a další stavby, které sloužily hradním pánům i lidem v okolí.

Dobývat hrad byla náročná a drahá záležitost. Obránci hradu vysílaly hlídky, jež je informovaly o blížícím se nebezpečí a tím získaly možnost se lépe připravit na útok nepřátel. V případě dlouhodobého obléhání si vojska zřizovala tábory, za příznivého počasí jen stanové, později se velitelé odloučili a kvůli své obraně si postavili opevněné stanoviště, kde se nacházely obytné místnosti a sklepy. Při obléhání bylo použito obléhacích strojů, praků, katapultů, balistů a děl¹⁵⁶. Nejjednodušším způsobem, jak donutit obyvatele hradu k jeho opuštění, bylo zablokování všech míst, kterými by se mohli dostat ven. Dobyvatelé pak jen čekali, až dojde obráncům hradu jídlo a vzdají se.

Vlastníky hradů se stávala, jak již bylo řečeno, vyšší šlechta a panovníci královských rodů. Doplnění a obohacení hradů se odehrálo za dob Karla IV., který začal vykupovat důležité objekty zastavené jeho otcem. Pro svoji komfortnost a luxus se hrad řadil mezi významné stavby středověku. Jeho ostatky či přeměny v zámek jsou stále k vidění dodnes.

---

¹⁵⁵ Informace opět pochází od Tomáše Durdíka (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 14 - 15)

¹⁵⁶ Obléhací techniky a stroje byly čerpány z knihy *Ilustrované encyklopedii českých hradů* (DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 39 – 43)

8 Zařazení do historických souvislostí

Zaniklá tvrz dříve ležící v jižní části zalesněného vrchu pokrývá prostor od Habřiny až po Velichovky. Stavba byla postavena na návrší, kde jí z J strany lemuje strmý svah (obr. 20) a naopak z druhého úbočí je volně přístupná¹⁵⁷.

Vznik středověké stavby datujeme do druhé poloviny 13. stol., což dokládá i nalezená keramika spadající do tohoto období. Sídlo zřídili nejspíše vladykové z Habřiny pocházející z rodu vladyků z Hustřířan¹⁵⁸, jež si místo svého působiště vybrali díky své chráněné poloze.

Z výše uvedeného textu by se opevněné středověké sídlo v poloze Vražba u Habřiny mohlo zařadit mezi tvrze. Nasvědčují tomu její držitelé, nižší šlechtici, jež spravovali pouze menší sídla typu tvrze a také primitivnější charakter dřevěné stavby a použití hlíny. Nalezené kameny pravděpodobně nepatřily ke konstrukci tvrze, ale sloužily jen jako podpěra dřevěných použitých kůlů¹⁵⁹. Rozměry stavby také nenáležely k největším, jelikož ostroh, na kterém se bývalá tvrz tyčila, měl malou rozlohu a nedovoloval zapojit další stavby do fortifikace, proto když roku 1278 nebo roku 1306¹⁶⁰, přesné datum nám není známo, vyhořela, tvrz se již neobnovila, nebyla ani snaha ji opravit a její místo zaujal nedaleký kamenný hrádek Rotemberk ležící S od Vražby.

Zaniklý středověký hrádek Rotemberk a tvrz Vražba spojují jejich dřívější držitelé, těmi byli vladykové z Habřiny. Mezi prvními známými majiteli Rotemberku byl Majnuš z Nenášova, příbuzný vladyků z Hustřířan pocházejících z rodu vladyků z Habřiny. Hrad byl upřednostněn poté, co tvrz shořela ve snaze přizpůsobit rychlost vyvíjející se šlechtické architektuře. Tento souboj však také prohrál, když už roku 1588 je v kronice popsán jako pustý. Nezachránilo ho kamenné či cihlové zdivo¹⁶¹, ani trojdílná dispozice hradu¹⁶².

---

¹⁵⁷ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 28

¹⁵⁸ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8. s 242

¹⁵⁹ Myšlenka pochází od Jiřího sigla (SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 30)

¹⁶⁰ KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 72

¹⁶¹ TAMTÉŽ

¹⁶² DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9. s 480

V polovině 14. stol. vladykové z Habřiny zakládají další tvrz, tentokrát ne na zalesněném komplexu, kde stála tvrz na Vražbě a hrádek Rotemberk, nýbrž přímo ve vsi Habřina. Poprvé je tvrz připomínána roku 1357, kdy byl majitelem Koňata z Habřiny, později se sídlo dostalo do područí Smiřického panství, jež je zde zmiňováno jako jeho součást roku 1543¹⁶³. „Dnes dochované tvrziště tvoří okrouhlý pahrbek obklopený zbytky příkopu napájeného z dříve zaniklého rybníka“¹⁶⁴. Nyní bychom zaniklou tvrz hledali na pozemku soukromé zahrady u domu č. p. 35, nazývané také „Markova zahrada“¹⁶⁵ (obr 21).

Tvrz Habřina a tvrz Vražba nejsou doloženy v písemných pramenech, o jejich existenci nás však nenechají na pochybách archeologické nálezy zjištěné u Vražby a zbytky tvrziště Habřina nacházející se v obci.

Všechna tři středověká sídla jsou od sebe nepatrně vzdálena (obr. 22), sloužila k podobným účelům a funkcím a pojí je stejný majitelé, tyto úvahy nás přivádějí na myšlenku kompletního zpracování všech lokalit za účelem „vytvoření relativní chronologie keramiky a sledování kvalitativních změn probíhajících na opevněných feudálních sídlech v průběhu 13. – 15. století“¹⁶⁶.

---

¹⁶³ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VI. Východní Čechy. Praha : Svoboda, 1989

¹⁶⁴ KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 18

¹⁶⁵ TAMTÉŽ

¹⁶⁶ SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj K MVČ VI/1, 1979. s 31

9 Závěr

Ze získaných informací a poznatků bylo středověké opevněné sídlo v poloze Vražba u Habřiny touto bakalářskou prací vyhodnoceno jako tvrz, na níž sídlila nižší šlechta. Dle stavby je zařazena do tvrzí s obvodovou zástavbou, pro které je typický oválný či trojúhelníkovitý obvod ostrohu. Konstrukce Vražby se skládala ze dřeva, což dokazují nálezy mazanice z archeologického výzkumu. Bylo objeveno i použití lomového kamene, ten se však využíval pouze k zapření dřevěných kůlů a ne k samotné stavbě tvrze. Středověké sídlo bylo shledáno částečně jako obyvatelné, neboť se v místnosti, kde přebývali dřívější majitelé, našlo otopné zařízení. Obranu tvrze zajišťovaly příkopy hluboké 7 – 8 metrů a široké 15 – 17 metrů a nad nimi vystouplý val.

Zkoumaná lokalita i její okolí osídlovali lidé již od pravěku, avšak tvrz Vražba byla postavena až v průběhu druhé poloviny 13. stol. Doklady o její existenci nám podávají předměty nalezené v místě dřívější tvrze. Archeologický výzkum provedený v krátké době objevil četné nálezy keramiky, mazanice i neočekávaných železných předmětů, jež byly v práci zdokumentovány písemně, kresebně i pomocí tabulky a fotografické dokumentace. Zjistilo se, že převládají keramické střepy s oxidačním výpalem typu výduti bez zdobení. Samotný výzkum na tvrzišti je zaznamenán v kapitole Dějiny bádání, kde jsou rozebrány ještě výzkumy v Hradci Králové a na hrádku Rotemberk.

Otázka ohledně vzniku a zániku sídla, byla zodpovězena, jen s tím rozdílem, že zánik sídla není přesně datován. Pomocí literatury se podařilo tvrz Vražbu porovnat se sousedícími středověkými stavbami Rotemberkem a tvrzí Habřinou, kde bylo odhaleno jejich podobenství z hlediska funkce. Podobný typ tvrze jako je Vražba se stal typickým pro okolí Hradce Králové a sídla postavená ve středověku můžeme pozorovat skoro na každém vyvýšeném zalesněném komplexu.

Jak již bylo řečeno, písemné zprávy o tvrzi chybějí, pozůstatky po stavbě se zachovaly na vyvýšeném ostrohu, který je domorodci nazýván „na zámku či zámečku“, avšak podle pověsti název vznikl proto, že tu v dřívější době docházelo k mnoha sporům, jež vyvrcholily i vraždou¹⁶⁷.

---

¹⁶⁷ KRŽÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5. s 101

10 Resume

Mediaeval fortified mansion Vražba by Habřina was founded in the second half of the thirteenth century by squires from Habřina who issued from the kin of squires of Hustířany. There is a river Hustířanka on the left side of wooded hill, which is on the north of the village Habřina. Wooden fort stood on this hill. The entrance to the fort was situated supposedly on the north-east side. There was double rotund mound with thickened rampart and ditch. The hill, fort was situated on, was not big. Area of interior was 31 m from east to west, and 18 m from north to south. It proves, fort was an oval layout simpler character. It is because the only thing the archaeologist found, except archaeological finds, were traces of overfired loam. It shows its perdition of fire.

There was a wooded tower on the examined raised place as the archaeological finds show. It was inhabitable build-up area, which was surrounded of palisade. Evidence of settlement provides a finding of a broken heating equipment on the profile of the sonde No. II. and numerous findings of white ceramic potsherds with red paint. A remarkable discovery has become iron objects such as arrow head, templet or golden horseshoe which were not anticipated at this site. Destruction of the stones, which appeared also in the sonde No. II, served only as a prop for wooden piles. The archaeologist survey made by employees of Východočeské muzeum in Hradec Králové – Jiří Sigl and Vítok Vokolek- in 1978 dated pramic fragments to the 13th century.

The fort burned probably on 1278 or 1306, exact indications are not known. Written sources have not survived. Castle Rotemberk in neighbourhood took over a place after defunct fort. Nobody tried to restore the fort because of its primitiv character, which was inconvenient for noble castle architecture.

11 Seznam použitých zkratek

stol. ... století

cm ...centimetr

J ...jih

S ...sever

JZ ...jihozápad

JV ...jihovýchod

SV ...severovýchod

č. ...číslo

např. ...například

tzv. ...tak zvaný

č. p. ...číslo popisné

12 Přehled použité literatury

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8

SVOBODA, Ladislav. *Encyklopedie českých tvrzí*. 1 díl A-J. Praha : Argo, 1997-2005. ISBN : 80-7203-068-X.

SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979

DEMEK, Jaromír a kol. *Zeměpisný lexikon ČSR – Hory a nížiny*. Praha, 2006. ISBN : 80-86064-99-9

VÁLEK, Bohumil. *Půdy východních Čech, v území mezi Krkonošemi a Českomoravskou vysočinou, jejich vznik, vývoj a praktické využití*. Východočeské nakladatelství, 1964. ISBN : 46-030-64

DUŠKA, Jaromír. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898

WOCEL, J. E. *Pravěk země české*. Praha, 1868

VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 1993. ISBN : 80-85031-02-7

KŘÍŽEK, Pavel. ŘEZNÍČEK, Miloš. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. ISBN : 80-900637-0-5

KRONIKY DOBY KARLA IV. Praha, 1987. ISBN 25-107-8

ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl VI. Východní Čechy. Praha : Svoboda, 1989.

KALFERST, Jiří. *Zjišťovací výzkum na hradě Rotemberku, k. ú. Habřina (okr. Hradec Králové)*. Zpravodaj muzea v Hradci Králové XIX, 1992

DUŠKA, Josef, *Památky po našich pohanských předcích v kraji královéhradeckém*. Jaroměř, 1900

PÍČ, Josef, Ladislav. *Starožitnosti země České, díl III, Čechy za doby knížecí, svazek I Část archeologická*. Praha , 1909.
SKLENÁŘ, Karel. *Slepé uličky archeologie*. Praha, 1977

ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Argo, 2003. ISBN : 80-7203 -548-

7

13 Přehled použitých internetových zdrojů

- URL : <<http://www.hrady.cz/?OID=1508>> (cit. 2011-01-18)
- URL : <<http://www.smirice.cz/default.php?id=16&ai=3&lang=cz>> (cit. 2011-01-18)
- URL : <<http://www.mapy.cz/#mm=ZTtTcP@x=136291456@y=136825728@z=13>> (cit. 2011- 01-18)
- URL : < <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/wms/isapi.dll> (cit. 2011-03-05)
- URL : <http://www.trasovnik.cz/k_khrad/k_khrad.asp> (cit. 2011-03-05)
- URL : < http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.as> (cit. 2011-03-05)
- URL : < http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/vodopis/vodopis.asp> (cit. 2011-03-07)
- URL : <http://www.trasovnik.cz/k_khrad/hradeck/hradeck.asp> (cit. 2011-03-07)
- URL : <<http://www.kralovehradeckyregion.cz/cz/cesky-raj/priroda-pamatky/prirodni-zajimavosti-na-hradecku-35733/>> (cit. 2011-03-07)
- URL : < http://www.hka.cz/_777/html_cz/historie.html > (cit. 2011-03-08)
- URL : <http://www.hka.cz/_777/html_cz/historie.html> (cit. 2011-03-09)
- URL : <<http://www.hustiranka.cz/index.php?nid=1068&lid=CZ&oid=360950>> (cit. 2011-03-14)
- URL : <<http://www.czregion.cz/habrina>> (cit. 2011-03-14)
- URL : < <http://www.mapy.cz/#mm=ZTtTcP@x=136262016@y=136809216@z=3>> (cit. 2011-03-14)
- URL : <http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/sbirka_I/I-1-164/I-1-164_index.html> (cit. 2011-0314)
- URL : <http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_main_02_index.html> (cit. 2011-03-14)
- URL : <<http://www.plotiste.info/dejiny-plotist.htl>> (cit. 2011-02-24)
- URL : <<http://www.smirice.cz/default.php?id=16&ai=3&lang=cz&idk=852.1298550723&idka>> (cit. 2011-02-24)
- URL : <http://www.hrady.cz/wnd_show_text.php?tid=2392> (cit. 2011-02-24)
- URL : <<http://www.smirice.eu/okoli/rodov/rodov.htm>> (cit. 2011-02-24)

URL : <<http://www.nedeliste.cz/historie.htl>> (cit. 2011-02-24)

URL : <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696?kam=obec&kod=548154> (cit. 2011-02-24)

URL : <<http://www.obecvelichovky.cz/index.php?nid=1479&lid=CZ&oid=154958>> (cit. 2011-02-24)

URL :

<<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarExtent=-990320.44597457629%20-1239836%20-346646.55402542371%20-923033&MarWindowName=Marushka>> (cit. 2011-03-21)

URL : <<http://www.habrina.cz/index.php?nid=1074&lid=CZ&oid=90077>> (cit. 2011-03-21)

URL : <<http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/wms/isapi.dll?LANG=CS-CZ&ANCHOR=2468&OPEN=2509+2468&MAP=2476>> (cit. 2011-03-16)

URL : <http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/vodopis/erby/spravnipovCR.gif> (cit. 2011-03-07)

URL : <<http://hrady.me.cz/MY/2005/Pict2938.jpg>> (cit. 2011-03-21)

URL : <<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BC EB5&MarQParam0=636487&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>> (cit. 2011-03-14)

URL : <<http://www.habrina.cz/index.php?nid=1074&lid=CZ&fn=photodetail&oid=631934&pid=631813&cc=PHOTOIMG&ci=0&ei=47>> (cit. 2011-03-14)

URL : <<http://www.smirice.eu/okoli/rodov/rodov.htm>> (cit. 2011-03-21)

URL : <<http://www.velichovky.cz/cs/o-laznich/historie-lazni>> (cit. 2011-03-21)

URL : <http://www.hrady.cz/wnd_show_pic.php?picnum=91602> (cit. 2011-03-21)

URL : <<http://mapy.cz/#mm=TTtP@x=136308736@y=136835840@z=12>> (cit. 2011-03-21)

14 Seznam obrazových příloh

Obr. 1 Mapa České republiky s přibližným vyznačením tvrze Vražba. URL : <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarExtent=-990320.44597457629%20-1239836%20-346646.55402542371%20-923033&MarWindowName=Marushka> (cit. 2011-03-21)

Obr. 2 Mapa okolních vsí i s Habřinou. URL : <http://www.habrina.cz/index.php?nid=1074&lid=CZ&oid=90077> (cit. 2011-03-21)

Obr. 3 Hranice okresů v Královéhradeckém kraji. URL : <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/wms/isapi.dll?LANG=CS-CZ&ANCHOR=2468&OPEN=2509+2468&MAP=2476> (cit. 2011-03-16)

Obr. 4 Mapa vodopisu České republiky. URL : http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/vodopis/erby/spravnipovCR.gif (cit. 2011-03-07)

Obr. 5 Fotografie ostrohu, kde dříve stávala tvrz Vražba – foto Žaneta Borthová (2011- 02-27)

Obr. 6 Fotografie, kde dříve stával hrádek Rotemberk. URL : <http://hrady.me.cz/MY/2005/Pict2938.jpg> (cit. 2011-03-21)

Obr. 7 Fotografie ostrohu, kde dříve stávala tvrz Vražba, tentokrát ale zblízka – foto Žaneta Borthová

Obr. 8 Terénní náčrt hradu Rotemberk. DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9

Obr. 9 Terénní náčrt tvrze Vražba. DURDÍK, Tomáš. *Ilustrované encyklopedii českých hradů*. Praha : Libri, 2000. ISBN : 80-7277-003-9

Obr. 10 Fotografie Vražby, sonda č. I z pohledu od SZ, foto Vít Vokolek. SIGL, Jiří. *Zjišťovací výzkum na středověkém hrádku v poloze Vražba u Habřiny, okr. Hradec Králové*. Zpravodaj KMVČ VI/1, 1979

Obr. 11 Katastrální mapa Habřiny a jejího okolí. URL :
<<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BC EB5&MarQParam0=636487&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>> (cit. 2011-03-14)

Obr. 12 Mapa středověkých sídel v okolí Vražby. (DUŠKA, Jaromír. *Nálezy předhistorické v kraji královéhradeckém*. Hradec Králové : Historické museum, 1898.

Obr. 13 Fotografie dnešní podoby kostela sv. Václava u obce Habřina – foto Žaneta Borthová (2011- 02-27)

Obr. 14 Letecký snímek na ves Habřinu. URL :
<<http://www.habrina.cz/index.php?nid=1074&lid=CZ&fn=photodetail&oid=631934&pid=631813&cc=PHOTOIMG&ci=0&ei=47>> (cit. 2011-03-14)

Obr. 15 Fotografie dnešní podoby ostrohu a příkopu na Vražbě – foto Žaneta Borthová (2011- 02-27)

Obr. 16 Pohled z ostrohu, kde bývala tvrz Vražba – foto Žaneta Borthová (2011- 02-27)

Obr. 17 Fotografie Smiřické tvrze. SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha : Argo, 1994. ISBN : 80-85794-12-8

Obr. 18 Letecký snímek části Smiřic – obce Rodov. URL :
<<http://www.smirice.eu/okoli/rodov/rodov.htm>> (cit. 2011-03-21)

Obr. 19 Dřívější fotografie Lázní Velichovky. URL : <<http://www.velichovky.cz/cs/olaznich/historie-lazni>> (cit. 2011-03-21)

Obr. 20 Fotografie z ostrohu tvrze směrem k J – foto Žaneta Borthová (2011- 02-27)

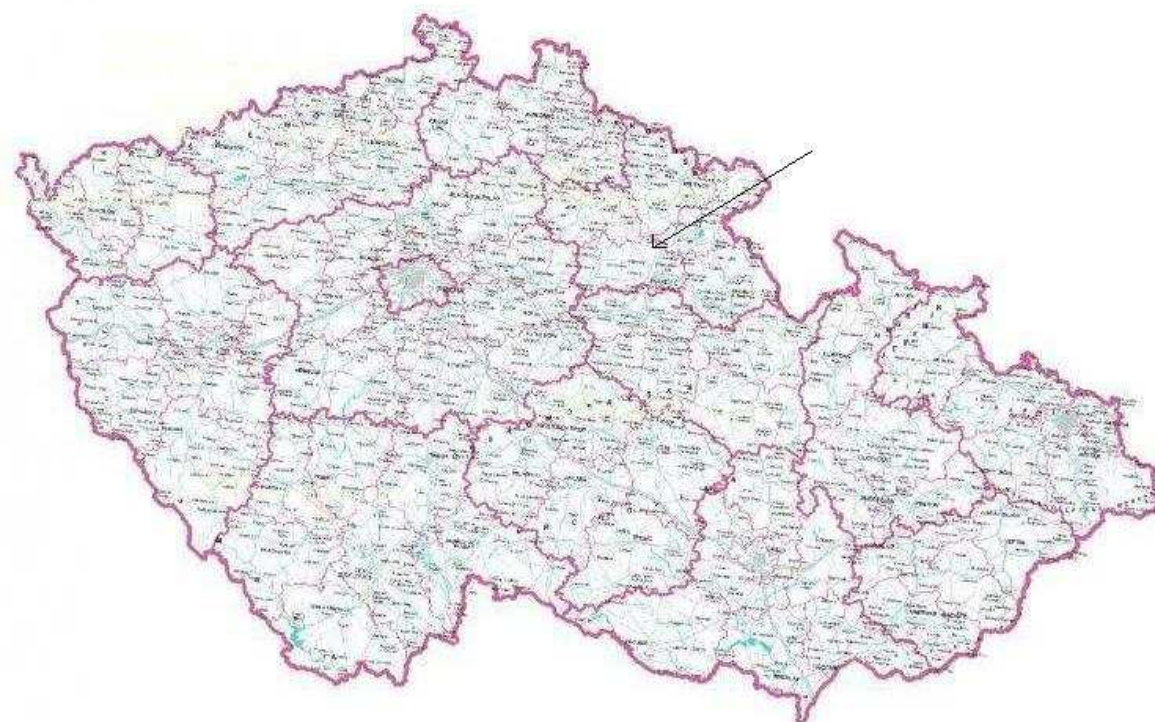
Obr. 21 Pohled na soukromou zahradu domu č. 35, kde bývala tvrz Habřina. URL :
<http://www.hrady.cz/wnd_show_pic.php?picnum=91602> (cit. 2011-03-21)

Obr. 22 Mapa s vyobrazením tvrze Vražba, hrádku Rotemberk a tvrze Habřina. URL :
<<http://mapy.cz/#mm=TTtP@x=136308736@y=136835840@z=12>> (cit. 2011-03-21)

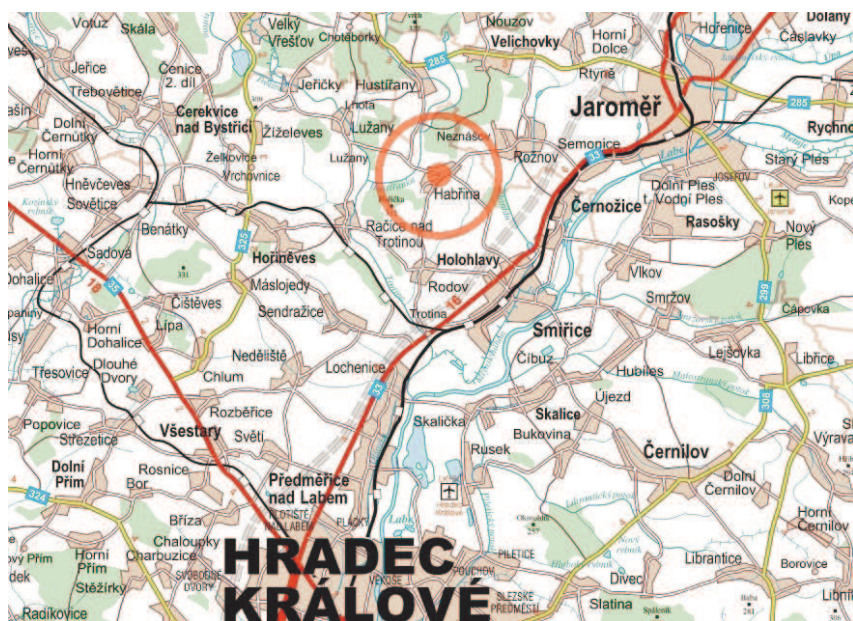

15 Obrazová příloha

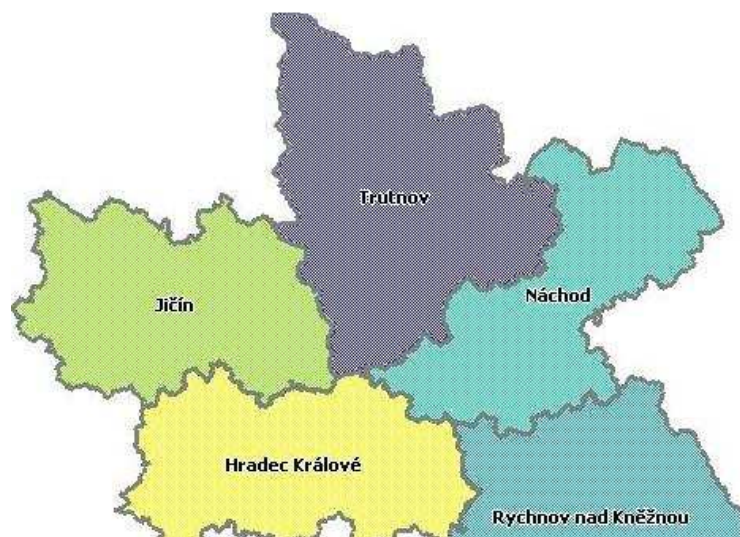
Obr. 1 Mapa České republiky s přibližným vyznačením tvrze Vražba.

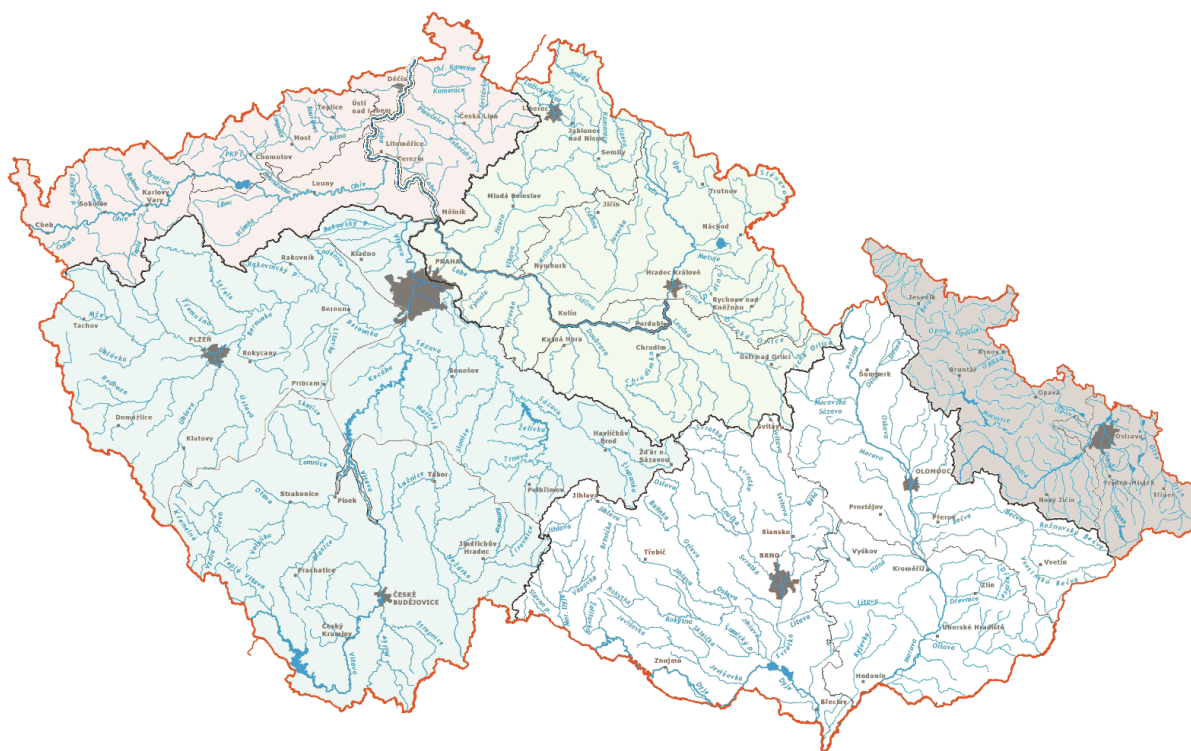
Obr. 2 Mapa okolních vsí i s Habřinou.

Obr. 3 Hranice okresů v Královéhradeckém kraji.

Obr. 4 Mapa vodopisu České republiky.

Obr. 5 Fotografie ostrohu, kde dříve stávala tvrz Vražba.

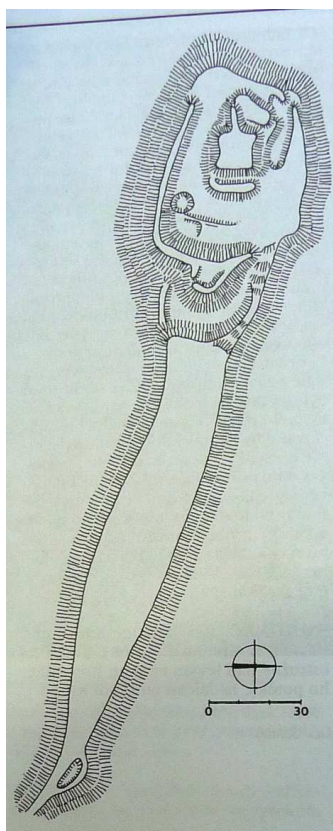
Obr. 6 Fotografie, kde dříve stával hrádek Rotemberk.

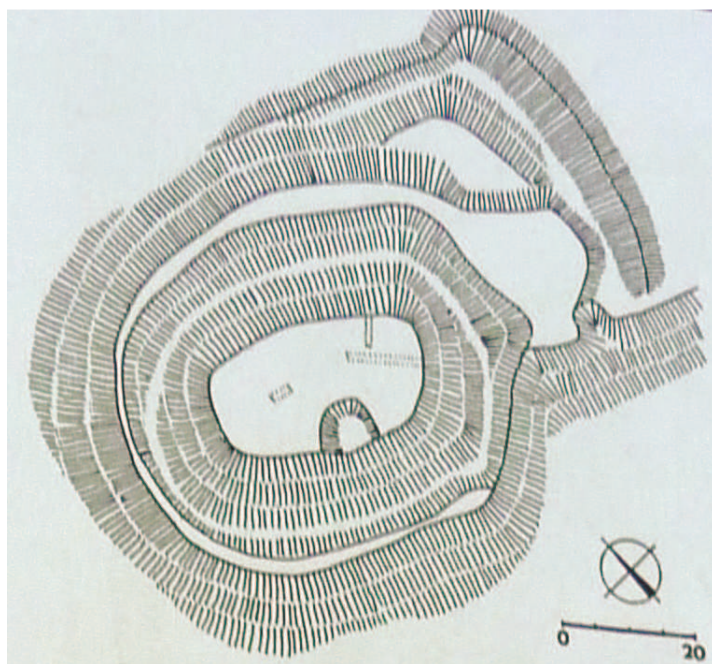
Obr. 7 Fotografie ostrohu, kde dříve stávala tvrz Vražba, tentokrát ale zblízka.

Obr. 8 Terénní náčrt hradu
Rotemberk.

Obr. 9 Terénní náčrt tvrže Vražba.

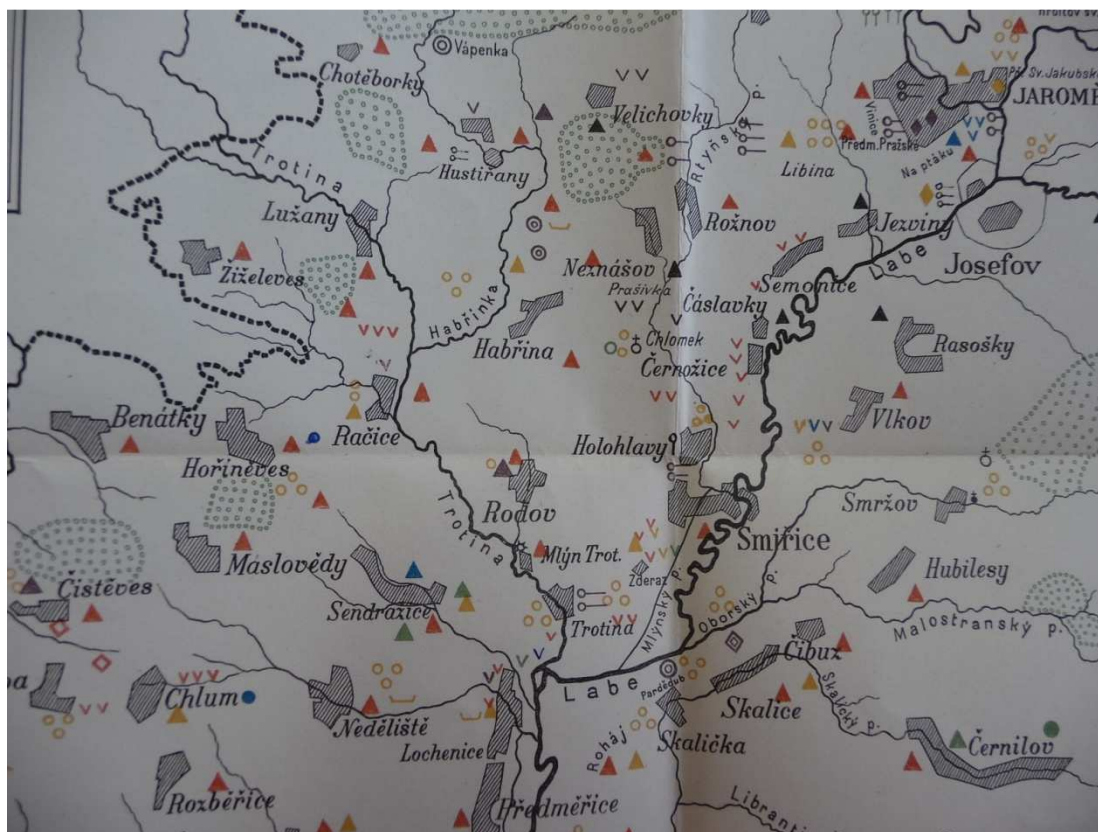
Obr. 10 Fotografie Vražby, sonda č. I z pohledu od SZ.

Obr. 11 Katastrální mapa Habřiny a jejího okolí.

Obr. 12 Mapa středověkých sídel v okolí Vražby.

Obr. 13 Fotografie dnešní podoby kostela sv. Václava u obce Habřina.

Obr. 14 Letecký snímek na ves Habřinu.

Obr. 15 Fotografie dnešní podoby ostrohu a příkopu na Vražbě.

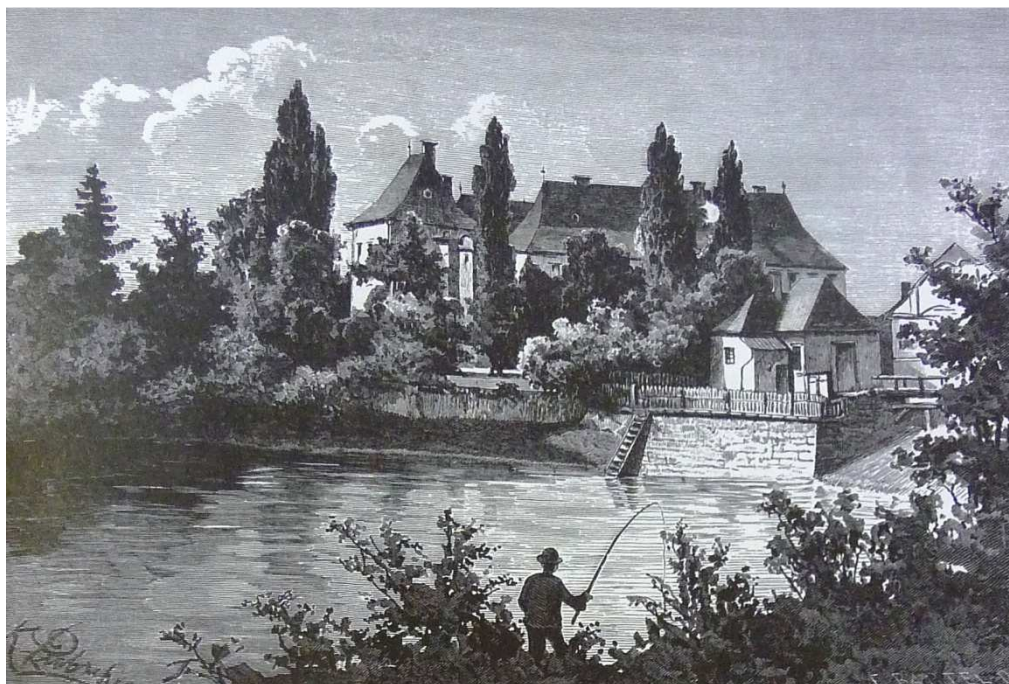

Obr. 16 Pohled z ostrohu, kde bývala tvrz Vražba.

Obr. 17 Fotografie Smiřické tvrze.

Obr. 18 letecký snímek části Smiřic – obce Rodov.

Obr. 19 Dřívější fotografie Lázní Velichovky.

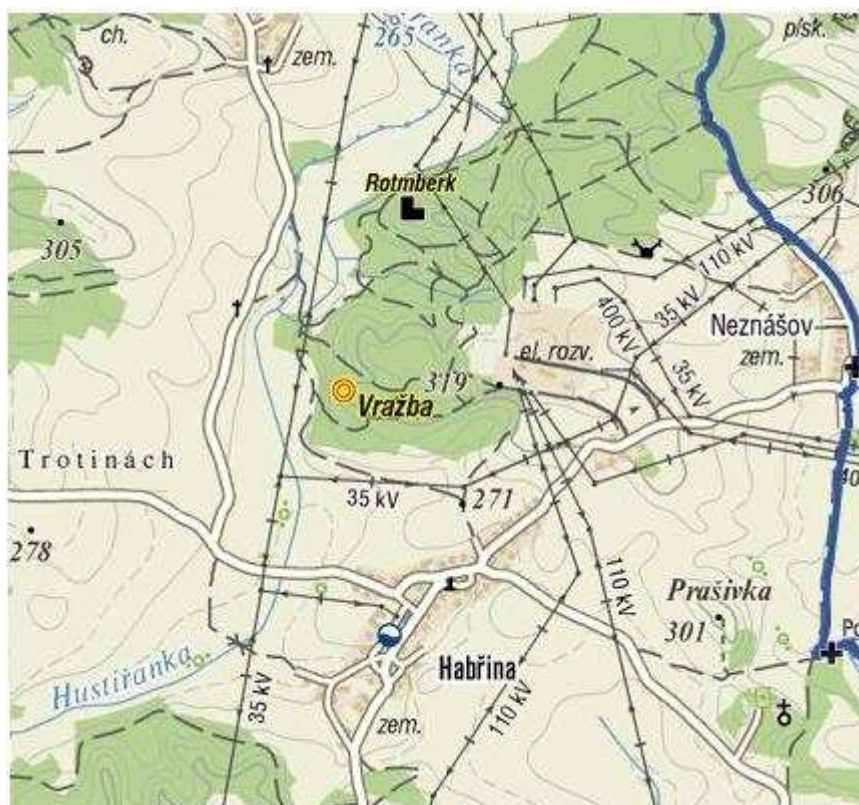
Obr. 20 Fotografie z ostrohu tvrze směrem k J.

Obr. 21 Pohled na soukromou zahradu domu č. 35, kde bývala tvrz Habřina.

Obr. 22 Mapa s vyobrazením tvrze Vražba, hrádku Rotmberk a tvrze Habřina.

16 Katalog keramických střepeů

KRABICE č. 775												
střepe č.	inv. č.	vrstva	skupina	typ střepe	barva povrchu	barva vnitřní strany	výzdoba	výpal	rozměry	váha v kg	velikost	obr. foto
1	46011	1	1	okraj	tmavá	tmavá	x	redukční	2,4-3,6-0,6	0,006	2	
2	46014	1	2	výduť	světle hnědá	běžová	spirálové rýhy hřebenem	oxidační	3,9-3,8-0,4	0,008	4	obr. I, foto 1
3	46012	1	3	okraj	cihlová s kamínky	cihlová	x	oxidační	1,9-4,5-0,6	0,008	3	
4	46013	1	3	výduť	cihlová+slída a kamínky	cihlová	x	oxidační	2,4-3,2-0,6	0,004	2	
		4/78										
5	46017	1	1	výduť	světle hnědá	tmavá	spirálové rýhy hřebenem, tvoří svazek	oxidační	4,3-4,7-0,8	0,014	2	
6	46018	1	1	okraj	světle hnědá	tmavá	spirálové rýhy hřebenem, tvoří svazek	oxidační	2,1-3,3-0,8	0,008	2	
7	46031	1	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,6-2,4-0,6	0,004	1	
8	46032	1	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,3-2,5-0,5	0,006	2	
9	46016	1	3	výduť	hnědá	tmavě hnědá	pásky rýh hřebenem	oxidační	5,6-3,8-0,6	0,02	3	
10	46028	1	4	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	4,4-3,4-0,6	0,01	2	
11	46030	1	4	výduť	cihlová	tmavá	x	oxidační	1,9-1,9-0,3	0,001	1	
12	46029	1	5	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	2,2-2,2-0,5	0,002	1	
13	46033	1	5	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	x	oxidační	3,8-4,3-0,4	0,008	2	

14	46034	1	5	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	x	oxidační	3-2,8-04	0,006	2	
15	46035	1	5	výduť	tmavě hnědá	tmavě hnědá	x	oxidační	3,7-3,5-0,5	0,008	2	
16	46036	1	5	výduť	hnědá	hnědá	x	oxidační	2,7-3,2-0,3	0,004	2	
17	46022	1	6	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh kostí, tyčinkou	redukční	2,1-2,2-0,4	0,004	1	
18	46027	1	7	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	4,1-3,4-0,7	0,01	2	
19	46019	1	8	výduť	světlá s kousky slídy	světle bílá	spirálové rýhy hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,3-4,6-04	0,01	2	
20	46020	1	8	výduť	světlá s kousky slídy	světlá	spirálové rýhy hřebenem, tvoří svazek	oxidační	2,1-2,4-0,4	0,004	1	
21	46021	1	8	výduť	světlá s kousky slídy	světlá	x	oxidační	2,8-2,1-0,4	0,004	2	
22	46023	1	8	výduť	světlá s kousky slídy	světlá	x	oxidační	5,1-2,4-0,7	0,01	2	
23	46024	1	8	dno	světlá s kousky slídy	světlá	x	oxidační vytáčený na kruhu	5,3-3,5-0,6	0,014	2	
24	46025	1	8	výduť	světlá s kousky slídy	světlá	x	oxidační	3,1-2,1-0,6	0,006	2	
25	46026	1	8	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	3,3-2,7-0,7	0,008	2	
		5/78										
26	46037	2	1	okraj	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační	4,8-3,9-1,1	0,016	2	Obr.II, foto 2
27	46038	2	1	okraj	světlá	světlá	x	oxidační	3,6-2,3-0,6	0,006	2	
28	46046	2	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační vytáčený na kruhu	3,6-2,5-0,4	0,004	2	
29	46047	2	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	3,6-3,2-0,6	0,008	2	
30	46048	2	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	4,9-3,6-0,9	0,008	2	

31	46042	2	2	výduť	světlá	šedá	x	oxidační	3,2-2,5-0,4	0,004	2	
32	46043	2	2	výduť	světlá	šedá	x	oxidační	2,3-2,2-0,4	0,002	1	
33	46044	2	2	výduť	světlá	šedá	x	oxidační	2,2-2-0,5	0,004	1	
34	46045	2	2	výduť	světlá	světlá	spirálové rýhy ve svazcích, hřebenem	oxidační	4,1-3,3-0,7	0,012	2	
35	46039	2	3	okraj	cihlová	tmavě cihlová	x	oxidační	5,6-4,9-0,6	0,018	3	
36	46040	2	3	okraj	cihlová	cihlová	plasticky vystouplá lišta	oxidační	5,8-3,3-0,7	0,02	3	
37	46041	2	3	dno	tmavě cihlová	světle cihlová	x	oxidační se sendvičovým ef.	9,1-6,1-0,65	0,06	4	
38	46049	2	3	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,5-2,7-0,5	0,006	2	
39	46050	2	3	výduť	tmavá	cihlová	x	oxidační	4,1-2,7-0,6	0,008	2	
KRABICE č. 776		8/78										
40	46056	2	1	okraj	tmavá	tmavá	x	redukční	3,4-2,6-0,4	0,004	2	
41	46057	2	1	výduť	tmavá	hnědočerná	pásky rýh hřebenem	redukční	2,5-2,2-0,4	0,004	2	
42	46058	2	1	výduť	šedá	žlutošedá	x	oxidační	2,9-2,1-0,6	0,004	2	
43	46069	2	1	výduť	tmavá	hnědá	pásky rýh hřebenem	oxidační	2,6-2,6-0,5	0,004	2	
44	46072	2	1	výduť	tmavá	hnědá	x	oxidační	3,2-2,2-0,5	0,006	2	
45	46075	2	1	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	2,9-2-0,4	0,002	1	
46	46076	2	1	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	2,9-2,3-0,5	0,001	1	
47	46079	2	1	výduť	cihlová	cihlová	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	2,6-2,2-0,3	0,001	2	
48	46103	2	1	výduť	cihlová	šedá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	5,2-3,9-0,6	0,016	2	

49	46113	2	1	výduť	tmavě hnědá	tmavě hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,2-2,6-0,6	0,004	2	
50	46104	2	1	výduť	světle hnědá	tmavě hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	5,2-4,6-0,8	0,02	3	
51	46116	2	1	výduť	světle hnědá	tmavě hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	1,9-1,8-0,5	0,001	1	
52	46118	2	1	výduť	světle hnědá	světle hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	5,3-4,5-1,1	0,024	3	
53	46055	2	2	výduť	světle hnědá	světle hnědá	plasticky vystouplá lišta	oxidační	5,4-2,2-0,7	0,01	2	
54	46064	2	2	výduť	tmavě hnědá	tmavě hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3-2,8-0,5	0,006	2	
55	46065	2	2	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,3-3,3-0,4	0,006	2	
56	46067	2	2	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,6-2,6-0,5	0,006	2	
57	46068	2	2	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,9-2,5-0,5	0,004	2	
58	46070	2	2	výduť	tmavá	hnědá	x	oxidační	2,6-2,3-0,6	0,004	2	
59	46071	2	2	výduť	tmavá	hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	2,7-2,6-0,4	0,004	2	
60	46073	2	2	výduť	tmavá	hnědá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3-1,8-0,4	0,001	2	
61	46074	2	2	výduť	tmavá	hnědá	pásky rýh	oxidační	2,8-1,9-0,4	0,002	2	

							hřebenem, tvoří svazek						
62	46078	2	2	výduť	šedá	cihlová	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	2-1,8-0,3	0,001	1		
63	46097	2	2	výduť	světle béžová	tmavě béžová	x	oxidační se sendvičovým ef.	2,7-2,1-0,6	0,004	2		
64	46102	2	2	výduť	tmavá	hnědá	x	oxidační	3,3-2,6-0,6	0,006	2		
65	46105	2	2	dno	šedá	cihlová	x	oxidační	1,7-1,5-0,3	0,001	1		
66	46106	2	2	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	x	oxidační	5,4-3,1-0,6	0,012	2		
67	46107	2	2	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	x	oxidační	4-3,9-0,6	0,012	2		
68	46114	2	2	výduť	tmavě hnědá	cihlová	x	oxidační	2,5-1,9-0,7	0,001	1		
69	46115	2	2	výduť	tmavě hnědá	cihlová	x	oxidační	4,1-2,3-0,5	0,004	2		
70	46059	2	3	výduť	tmavá	tmavě hnědá	x	oxidační	3,2-2,5-0,6	0,006	2		
71	46060	2	3	výduť	tmavá	tmavá	jednotlivé rýhy ve spirálech, dřívko	redukční	4,1-3,2-0,5	0,008	2		
72	46077	2	3	výduť	cihlová	tmavá	x	oxidační	2,9-2,9-0,3	0,002	2		
73	46080	2	3	výduť	světlá	šedá	x vytáčený na kruhu	oxidační	3,3-1,8-0,3	0,001	2		
74	46108	2	3	výduť	tmavě hnědá	cihlová	x	oxidační	3-1,6-0,4	0,001	2		
75	46109	2	3	výduť	tmavě hnědá	cihlová	x	oxidační	2,9-2,1-0,4	0,001	1		
76	46110	2	3	výduť	šedá	tmavě šedá	x	oxidační	4,3-2,6-0,4	0,008	1		
77	46111	2	3	výduť	tmavě šedá	tmavě šedá	x	oxidační	3,2-2,2-0,4	0,002	2		
78	46112	2	3	výduť	tmavě hnědá	světle hnědá	x	oxidační	3,9-1,9-0,4	0,002	2		
79	46117	2	3	výduť	tmavě hnědá	tmavě hnědá	x	oxidační	2,5-1,7-0,6	0,002	1		
80	46052	2	4	okraj	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační se sendvičovým ef.	7,5-3,8-0,5	0,026	3	Foto 3	
81	46053	2	4	okraj	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační se sendvičovým ef.	7,1-3,3-0,6	0,022	3		
82	46054	2	4	okraj	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační se sendvičovým ef.	4,7-2,9-0,6	0,012	2		

83	46060	2	4	dno	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	5,8-4,9-1	0,036	3	
84	46061	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	6,2-5,9-1,1	0,038	3	
85	46062	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,8-3,3-0,9	0,024	2	
86	46063	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4-2,5-0,4	0,001	2	
87	46081	2	4	výduť	světlá	světlá	jednotlivé rýhy ve spirálech, dřívko	oxidační se sendvičovým ef.	2,3-1,7-0,7	0,001	1	
88	46082	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	7,3-5,1-0,7	0,034	3	
89	46083	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,5-3,4-0,5	0,004	2	
90	46084	2	4	výduť	světlá	světlá	x vytáčený na kruhu	oxidační se sendvičovým ef.	3,1-2,9-0,5	0,004	2	
91	46085	2	4	výduť	světlá	světlá	x vytáčený na kruhu	oxidační se sendvičovým ef.	3,5-3,4-0,7	0,008	2	
92	46086	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,2-4-0,5	0,012	2	
93	46087	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,2-2,9-0,7	0,008	2	
94	46088	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,3-3,1-0,6	0,008	2	
95	46089	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,1-3-0,7	0,008	2	
96	46090	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	2,8-2,6-0,5	0,004	2	
97	46091	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,6-3,2-0,6	0,008	2	
98	46092	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,8-2,6-0,7	0,006	2	
99	46093	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,6-2,2-0,6	0,001	2	

100	46094	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,5-1,8-0,7	0,001	2	
101	46095	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	2,1-1,6-0,6	0,001	1	
102	46096	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,1-2,1-0,5	0,004	2	
103	46098	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	4,1-3,2-0,6	0,008	2	
104	46099	2	4	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	2,7-1,7-0,6	0,002	1	
105	46100	2	4	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	6,7-2-0,5	0,006	3	
106	46101	2	4	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,7-3,6-0,5	0,006	2	
107	46119	2	4	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	2,8-2,4-0,8	0,004	2	
		11/78										
108	46131	2	1	výduť	hnědá	tmaně hnědá	x	oxidační	4,5-3,7-0,7	0,01	2	
109	46123	2	2	dno	tmavě hnědá	tmaně hnědá	x	oxidační	4,1-3,5-0,7	0,014	2	
110	46124	2	2	dno	cihlová	hnědá	x	oxidační	4,7-3,5-0,7	0,018	2	
111	46125	2	2	dno	hnědá	hnědá	x	oxidační	5,6-3,2-1	0,02	3	
112	46130	2	2	dno	hnědá	hnědá	x	oxidační	4-3,1-0,7	0,01	2	
113	46122	2	2	dno	hnědá	hnědá	x	oxidační	6,9-3,2-1,1	0,04	3	
114	46126	2	2	dno	hnědá	světlá	x	oxidační	6,1-5,4-0,7	0,052	3	
115	46121	2	3	výduť	světlá	světlá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	6,9-3,9-0,4	0,012	3	Obr. IV
116	46127	2	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	6,8-2,7-0,7	0,018	3	
117	46128	2	3	výduť	světle šedá	světlá	x	oxidační	4,5-3,6-0,8	0,012	3	
118	46129	2	3	výduť	světle šedá	světlá	x	oxidační	4,3-3,7-0,5	0,01	2	
119	46132	2	3	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,1-2,1-0,4	0,004	1	

120	46133	2	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	2,7-1,5-0,5	0,002	1	
		15/78										
121	46137	2	1	okraj	tmavě cihlová	světle cihlová	x	oxidační	4,1-2,3-0,6	0,008	2	
122	46138	2	1	dno	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,3-2,5-0,5	0,008	2	
123	46139	2	1	výduť	cihlová	cihlová	spirálové rýhy hřebenem	oxidační	5,8-5,6-0,7	0,018	3	Obr. V
124	46136	2	2	okraj	tmavá	tmavá	x	redukční	3,9-3,4-0,5	0,01	2	
125	46140	2	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,8-1,7-0,6	0,002	2	
126	46141	2	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	5,3-4,2-0,5	0,022	3	
127	46142	2	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	2,9-2-0,5	0,004	2	
128	46143	2	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	2,8-1,5-0,6	0,002	2	
KRABICE č. 777		19/78										
129	46169	3	1	výduť	světle šedá	tmavě šedá	x	oxidační	4,6-3,2-0,7	0,012	2	
130	46176	3	1	výduť	světlá	světlá	spirálové rýhy hřebenem	oxidační se sendvičovým ef.	5,9-2,8-0,5	0,008	2	
131	46179	3	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,5-2,4-0,5	0,004	2	
132	46182	3	1	výduť	šedá	světlá	x	oxidační	4,2-3,5-0,7	0,016	2	
133	46173	3	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	6,9-2,5-0,5	0,012	3	
134	46178	3	1	výduť	světlá	šedá	x	oxidační	3,4-2,8-0,4	0,002	2	
135	46175	3	1	výduť	šedá	světle šedá	x	oxidační	3,8-2,4-0,5	0,006	2	
136	46153	3	1	dno	tmavě šedá	cihlová	x	oxidační	3,2-2,8-0,8	0,006	2	
137	46154	3	1	dno	šedá	cihlová	x	oxidační	3,7-2,3-0,9	0,01	2	
138	46148	3	1	okraj	světlá	šedá	x	oxidační	3,9-2,6-1,1	0,008	2	
139	46150	3	1	okraj	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační	4,9-3,9-0,6	0,012	2	
140	46172	3	1	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,9-2,3-0,5	0,004	2	

141	46180	3	1	výduť	šedá	šedá	x	oxidační	3,5-2,9-0,5	0,006	2	
142	46174	3	1	výduť	šedá	světlá	spirálové rýhy hřebenem	oxidační	3,5-3,1-0,5	0,008	2	
143	46177	3	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	3,1-2,7-0,4	0,004	2	
144	46181	3	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	2,9-2,4-0,8	0,008	2	
145	46155	3	1	výduť	světlá	šedá	x	oxidační	4,3-2,5-0,8	0,014	2	
146	46151	3	1	okraj	světlá	světlá	x	oxidační	3,9-1,6-0,6	0,006	2	
147	46170	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	4,1-2,8-0,7	0,006	2	
148	46159	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	4-3,5-0,5	0,01	2	
149	46195	3	2	výduť	tmavě cihlová	tmavá	x	oxidační	3,1-2,6-0,4	0,006	2	
150	46164	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,5-1,1-0,4	0,002	1	
151	46193	3	2	výduť	tmavě cihlová	tmavá	x	oxidační	3,8-3,6-0,4	0,006	2	
152	46198	3	2	výduť	tmavě šedá	tmavě cihlová	x	oxidační	3,8-3,3-0,8	0,008	2	
153	46189	3	2	výduť	tmavá	tmavě cihlová	x	oxidační	5,1-5-0,4	0,01	2	
154	46165	3	2	výduť	tmavá	tmavě cihlová	x	oxidační	2,1-2-0,3	0,002	2	
155	46156	3	2	výduť	tmavá	tmavě cihlová	x	oxidační	2,2-2,1-0,4	0,004	1	
156	46163	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,5-2,4-0,3	0,002	2	
157	46166	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,9-2,8-0,4	0,006	2	
158	46191	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,1-2,6-0,4	0,006	2	
159	46192	3	2	výduť	tmavě cihlová	tmavá	x	oxidační	4,1-2,7-0,4	0,004	2	
160	46194	3	2	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	2,3-2,1-0,4	0,002	2	
161	46196	3	2	výduť	tmavě cihlová	tmavá	x	oxidační	2,4-2,2-0,3	0,002	2	
162	46197	3	2	výduť	tmavě šedá	tmavě cihlová	x	oxidační	4,9-2,8-0,7	0,012	2	
163	46200	3	3	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,9-3,7-0,7	0,01	2	
164	46157	3	4	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	5,1-2,5-0,5	0,01	2	
165	46158	3	4	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	3,5-2,9-0,5	0,008	2	

166	46160	3	4	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	4,2-3,2-0,5	0,01	2	
167	46161	3	4	výduť	tmavá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	4,7-2,7-0,5	0,01	2	
168	46162	3	4	výduť	tmavě hnědá	tmavá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	5,3-4,1-0,4	0,008	2	
169	46183	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	6,2-5,1-0,6	0,022	3	
170	46188	3	5	výduť	světle cihlová	světlá	x	oxidační	3,7-2,8-0,5	0,008	2	
171	46168	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	6,2-4,3-0,7	0,018	3	
172	46186	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	5,6-2,8-0,5	0,018	2	
173	46167	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	4,1-3,2-0,6	0,008	2	
174	46185	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	5,2-3,1-0,5	0,008	2	
175	46184	3	5	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	5,2-2,8-0,6	0,01	2	
176	46146	3	5	výduť	světlá	světlá	plasticky vystouplá lišta	oxidační se sendvičovým ef.	2,8-2,7-0,5	0,006	2	
177	46149	3	5	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	3,3-2-0,7	0,008	2	
178	46152	3	5	okraj	cihlová	světlá	x	oxidační se sendvičovým ef.	7,9-3,7-0,7	0,026	3	
179	46171	3	5	výduť	běžová	světlá	x	oxidační	3,2-2,8-0,5	0,004	2	
180	46187	3	5	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační	5,7-4,7-0,6	0,02	3	
181	46190	3	5	výduť	cihlová	tmavě cihlová	x	oxidační	5,2-2,8-0,4	0,006	2	
182	46147	3	6	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,5-2,9-1,1	0,01	2	
183	46199	3	6	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,6-2,8-1,2	0,016	2	
KRABICE 778		25/78										
184	46206	3	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	6,1-5-0,5	0,014	3	

185	46205	3	2	okraj	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,8-3,5-0,8	0,014	2	
186	46204	3	3	okraj	tmavá	tmavá	x	redukční	3,2-2,1-0,7	0,004	2	
187	46207	3	3	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	3,3-2,5-0,4	0,004	2	
		29/78										
188	46210	x	x	okraj	cihlová	cihlová	x	oxidační se sendvičovým ef.			2	Obr. VIII
		34/78										
189	46215	x	1	okraj	světle žlutá	světle žlutá	plasticky vystouplá lišta	oxidační	4,1-3,3-0,8	0,014	2	
190	46217	x	1	výduť	světlá	šedá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,1-2,5-0,4	0,006	2	
191	46220	x	1	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	2,4-1,7-0,4	0,002	1	
192	46214	x	2	okraj	tmavě cihlová	cihlová	plasticky vystouplá lišta	oxidační se sendvičovým ef.	5,8-2,9-0,5	0,028	2	
193	46216	x	2	výduť	tmavě cihlová	tmavě cihlová	x	oxidační	3,5-2,7-0,3	0,004	2	
194	46219	x	2	výduť	tmavě hnědá	světlá	x	oxidační	5,1-4,6-0,5	0,018	2	
195	46221	x	2	výduť	cihlová	tmavá	x	oxidační	4,1-3,8-0,4	0,006	2	
196	46218	x	3	výduť	světle hnědá	světlá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,7-3,5-0,4	0,008	2	
KRABICE 779		36/78										
197	46223	1	x	okraj	cihlová	cihlová	plasticky vystouplá lišta	oxidační	2,6-2,5-0,7	0,006	2	
198	46224	1	x	výduť	cihlová	cihlová	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	3,6-2,3-0,5	0,004	2	Obr. IX
199	46225	1	x	výduť	tmavě cihlová	cihlová	x	oxidační	4,7-4,4-0,5	0,012	2	

200	46226	1	x	výduť	tmavě cihlová	cihlová	x	oxidační	3,4-1,8-0,5	0,004	2	
201	46227	1	x	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,1-1,4-0,4	0,002	2	
202	46228	1	x	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,2-2,7-0,7	0,004	2	
203	46229	1	x	výduť	cihlová	tmavě cihlová	x	oxidační	4,1-3,4-0,6	0,01	2	
204	46230	1	x	výduť	tmavá	tmavá	x	redukční	6,4-4,4-0,7	0,018	3	
205	46231	1	x	výduť	cihlová	šedá	x	oxidační	2,6-1,9-0,5	0,004	1	
		38/78										
206	46233	2	1	okraj	tmavá	tmavá	x	redukční	4,1-2,9-0,8	0,012	2	
207	46235	2	1	výduť	světle cihlová	světle cihlová	x	oxidační	2,6-2,5-0,5	0,004	2	
208	46236	2	1	výduť	světlá	světlá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	oxidační	4,1-3,4-0,7	0,008	2	Obr. X
209	46237	2	1	výduť	tmavě hnědá	tmavě cihlová	x	oxidační	6,9-5,2-0,5	0,018	3	
210	46234	2	2	okraj	tmavě hnědá	tmavě cihlová	x	oxidační	3-2,9-0,6	0,006	2	
		41/78										
211	46242	2	1	dno	světlá	světle cihlová	x	oxidáční	4,6-3,9-0,7	0,014	2	
212	46243	2	1	výduť	šedá	světle šedá	x	oxidáční	4,9-3,9-0,6	0,012	2	
213	46246	2	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidáční	6,5-4,1-0,8	0,02	3	
214	46247	2	1	výduť	světlá	světlá	x	oxidáční	3-2,5-0,5	0,006	2	
215	46241	2	2	výduť	šedá	šedá	x	oxidáční	3,6-2,5-0,6	0,006	2	
216	46244	2	2	výduť	tmavě černá	černá	pásky rýh hřebenem, tvoří svazek	redukční	3,4-3,1-0,5	0,008	2	
217	46240	2	3	okraj	světle cihlová	šedá	x	oxidační	5,8-4,7-0,6	0,018	3	
218	46245	2	3	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	4,2-2,9-0,5	0,008	2	
		42/78										

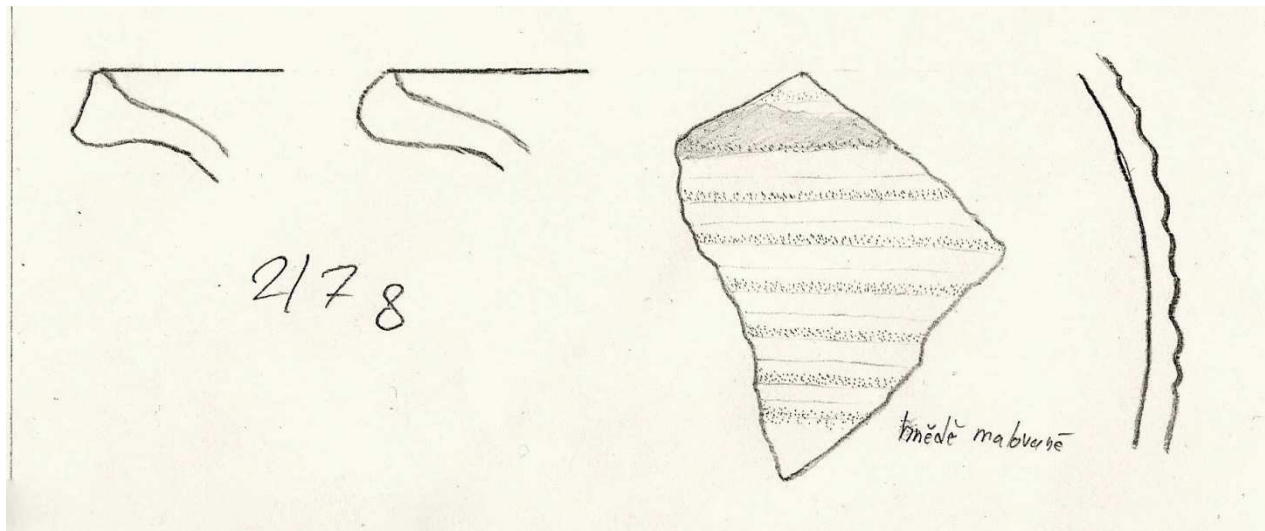
219	46272	1	1	výduť	běžová	šedá	x	oxidační	3,4-3,3-0,6	0,012	2	
220	46248	1	2	dno	cihlová	cihlová	x	oxidační	3,5-2,2-0,8	0,008	2	
221	46249	1	2	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	6,1-3,8-0,9	0,022	3	
222	46259	1	2	výduť	tmavě cihlová	cihlová	x	oxidační	6-4,3-0,6	0,02	3	
223	46260	1	2	výduť	světle cihlová	cihlová	x	oxidační	3,7-2,5-0,5	0,006	2	
224	46261	1	2	výduť	světle cihlová	cihlová	x	oxidační	3,1-2,9-0,6	0,006	2	
225	46262	1	2	výduť	tmavě cihlová	cihlová	x	oxidační	3,4-2,9-0,9	0,012	2	
226	46263	1	2	výduť	světle cihlová	cihlová	x	oxidační	3,1-3-0,7	0,008	2	
227	46264	1	2	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	3-1,6-0,7	0,002	1	
228	46265	1	2	výduť	cihlová	cihlová	x	oxidační	1,4-1,4-0,4	0,002	1	
229	46268	1	2	výduť	tmavě cihlová	světlá	x	oxidační	2,1-1,9-0,7	0,004	1	
230	46270	1	2	výduť	tmavá	tmavě černá	x	oxidační	2,6-2,5-0,6	0,006	2	
231	46271	1	2	výduť	tmavě černá	tmavě černá	x	oxidační	2,3-2,1-0,6	0,004	1	
232	46253	1	3	výduť	světle cihlová	světlá	x	oxidační	2,6-1,7-0,4	0,004	1	
233	46255	1	3	výduť	světle cihlová	světlá	x	oxidační	4,8-4,5-0,4	0,012	2	
234	46256	1	3	výduť	světle cihlová	světlá	x	oxidační	3,3-2,5-0,3	0,004	2	
235	46257	1	3	výduť	světle cihlová	světlá	x	oxidační	2,3-2,2-0,2	0,002	1	
236	46258	1	3	výduť	světlá	světlá	x	oxidační	1,8-1,4-0,5	0,002	1	
237	46254	1	4	výduť	tmavě cihlová	světle cihlová	x	oxidační	3,3-1,5-0,4	0,002	2	
238	46266	1	4	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační	2,7-2,1-0,5	0,004	1	
,	46267	1	4	výduť	cihlová	světlá	x	oxidační	2,4-1,9-0,5	0,004	1	
240	46250	1	5	dno	tmavě šedá	světle šedá	x	oxidační	4,6-3,1-0,8	0,014	2	
241	46251	1	5	dno	světlá	světlá	x	oxidační	5,8-3,9-0,9	0,028	3	
242	46252	1	5	výduť	světle hnědá	běžová	x	oxidační	5,1-3,1-0,6	0,01	2	
		44/78										
243	46275	2	1	dno	světle šedá	světle šedá	x	oxidační	3,7-2,9-0,7		2	
244	46278	2	2	výduť	tmavě cihlová	světle cihlová	x	oxidační	2,9-2,1-0,6		1	

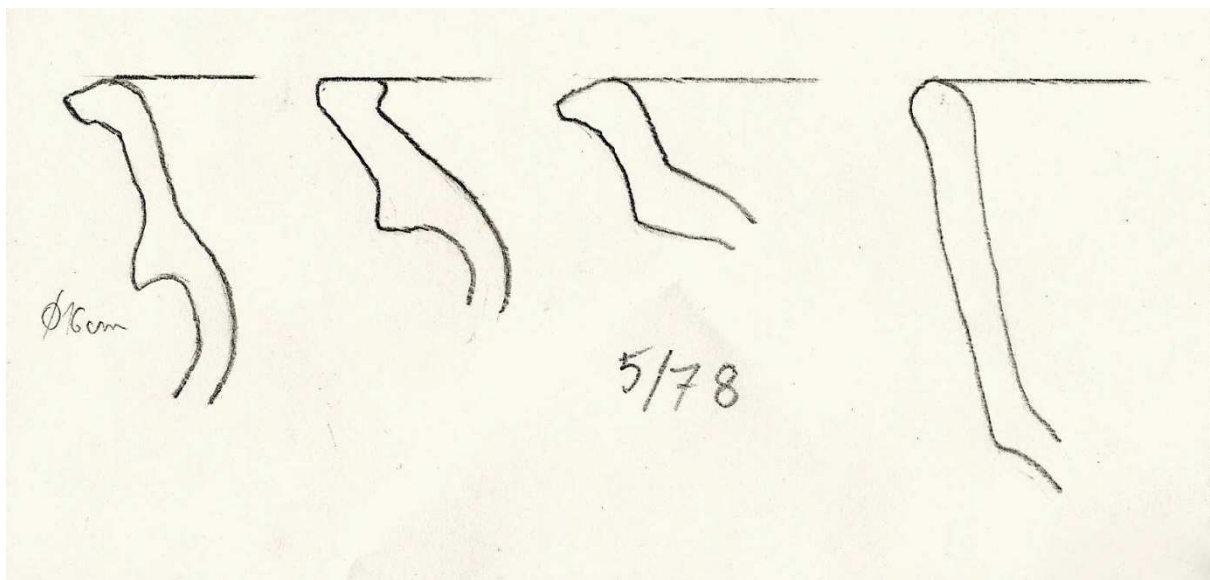
245	46279	2	2	výduť	světle cihlová	světle cihlová	x	oxidační	3,6-2,9-0,8		2	
246	46274	2	3	okraj	světle hnědá	světle hnědá	plasticky vystouplá lišta	oxidační	9,6-4,1-0,6		4	
247	46276	2	3	výduť	hnědá	hnědá	spirálové rýhy hřebenem	oxidační	4,9-4,1-0,4		2	
248	46277	2	3	výduť	hnědá	světle hnědá	x	oxidační	3,1-1,8-0,4		1	
249	46284	x	1	výduť	šedá	světle cihlová	x	oxidační	2,8-2,4-0,5		2	
250	46281	x	2	výduť	šedá	světle hnědá	x	oxidační	3,7-3,3-0,4		2	
251	46282	x	2	výduť	světle cihlová	hnědá	x	oxidační	2,7-2,2-0,5		1	
252	46283	x	2	výduť	světle cihlová	hnědá	x	oxidační	3,2-1,9-0,6		2	

17 Kresebná dokumentace keramických střepů a železných předmětů

Obr. I¹⁶⁸

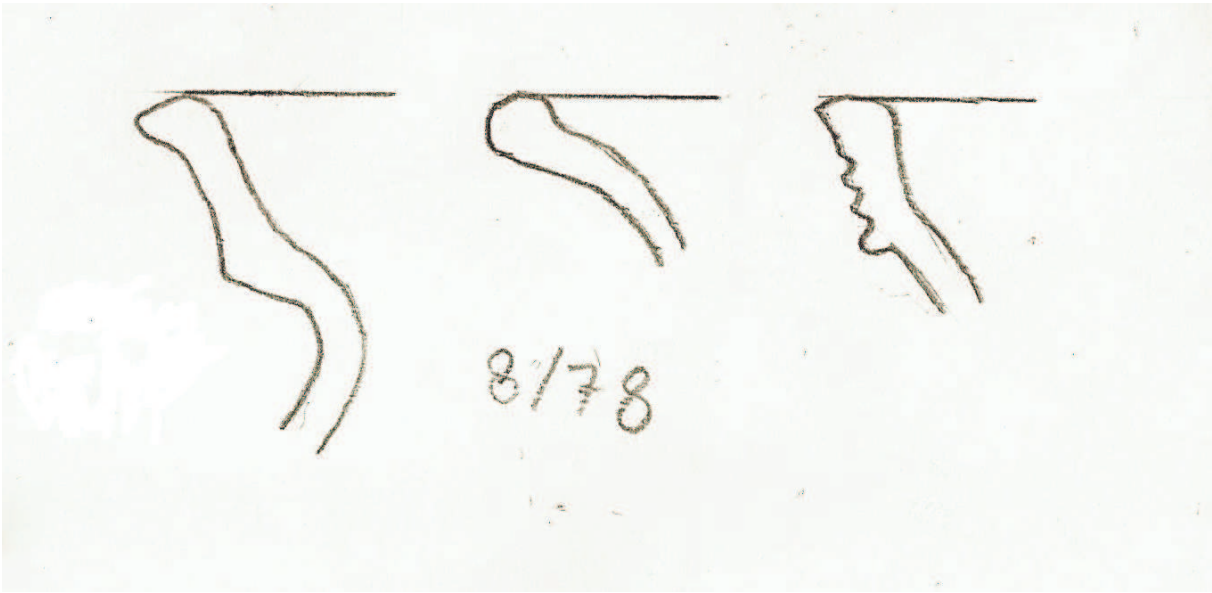

Obr. II

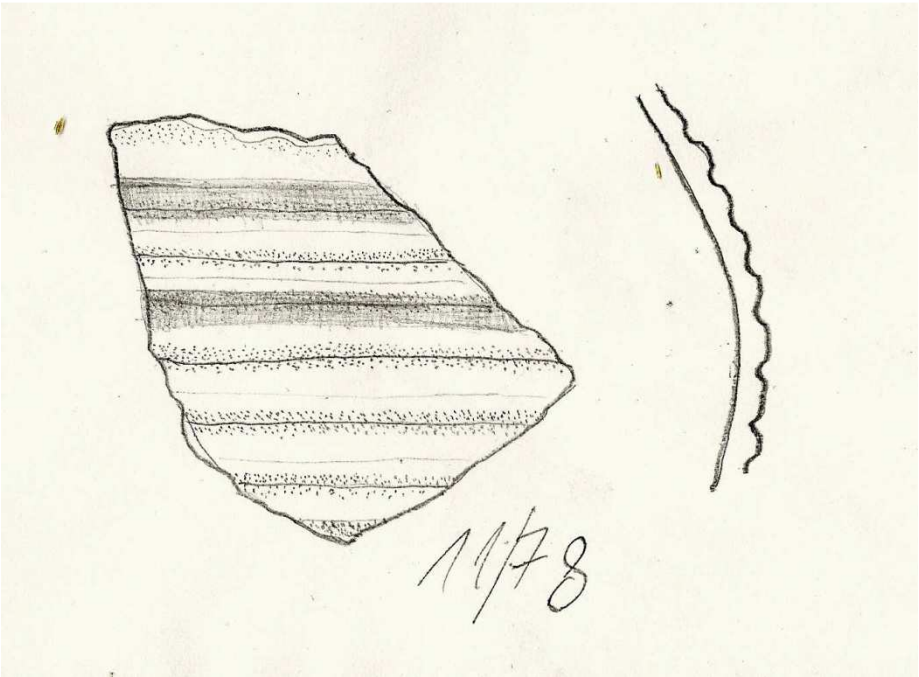

¹⁶⁸ Jednotlivé keramické střepy jsou popsány ve výše uvedené kapitole Katalog keramických střepů

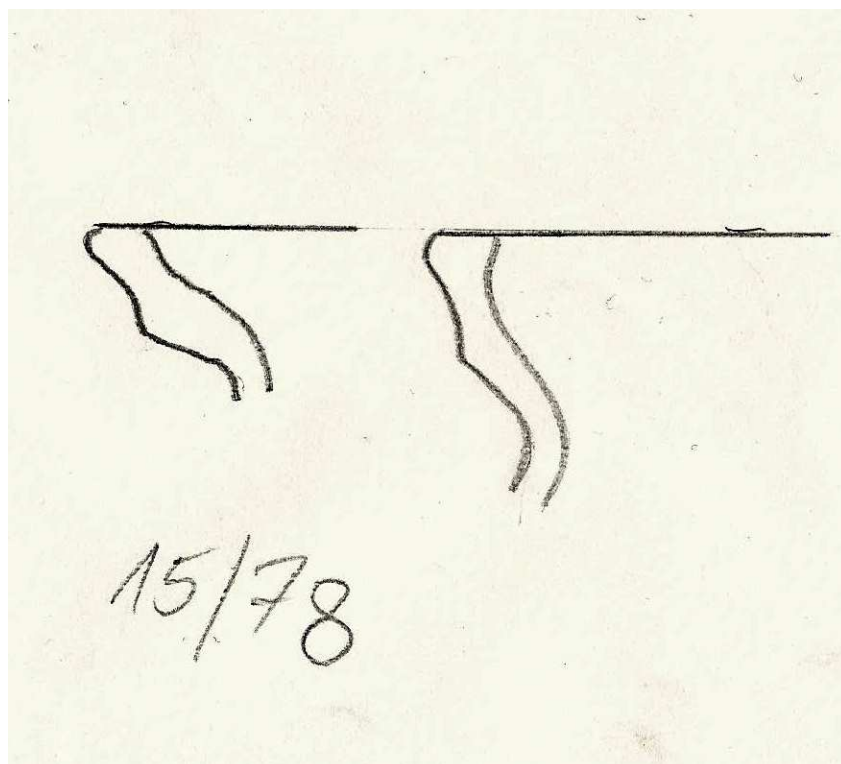
Obr. III

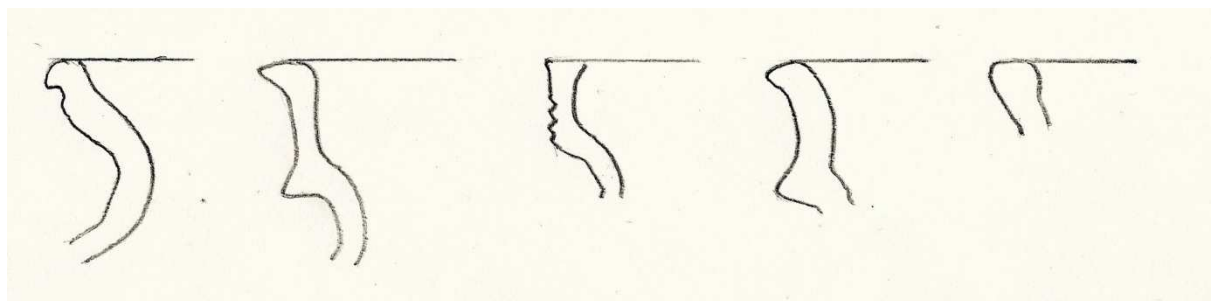
Obr. IV

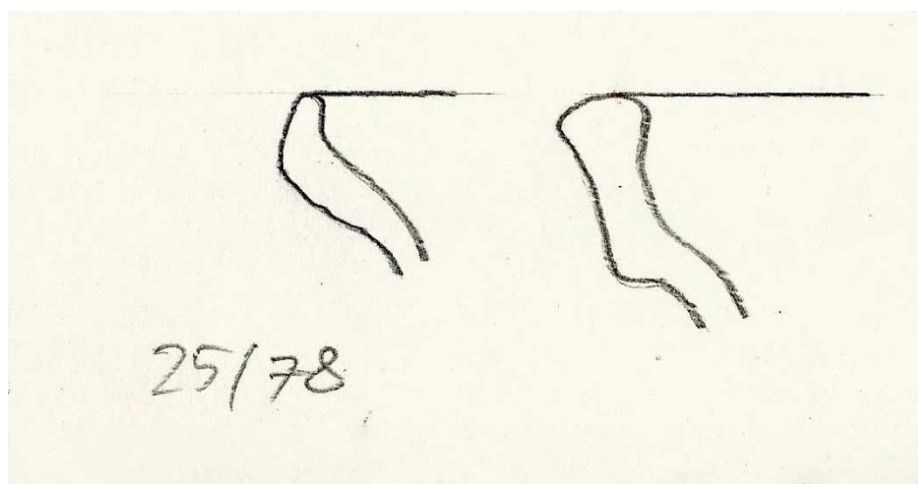
Obr. V

Obr. VI

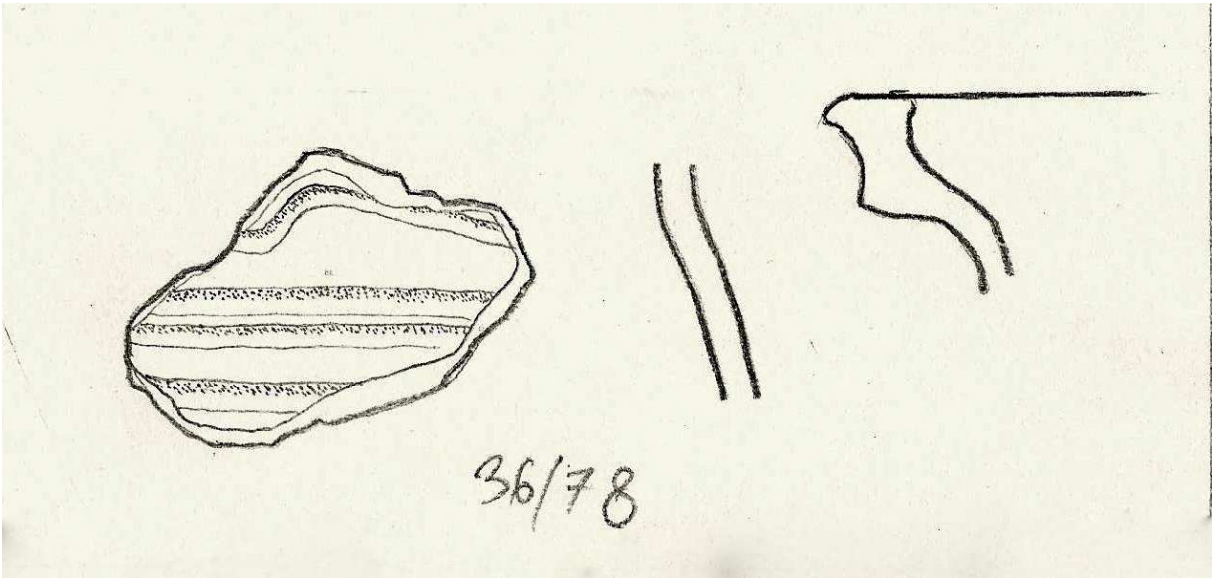
Obr. VII

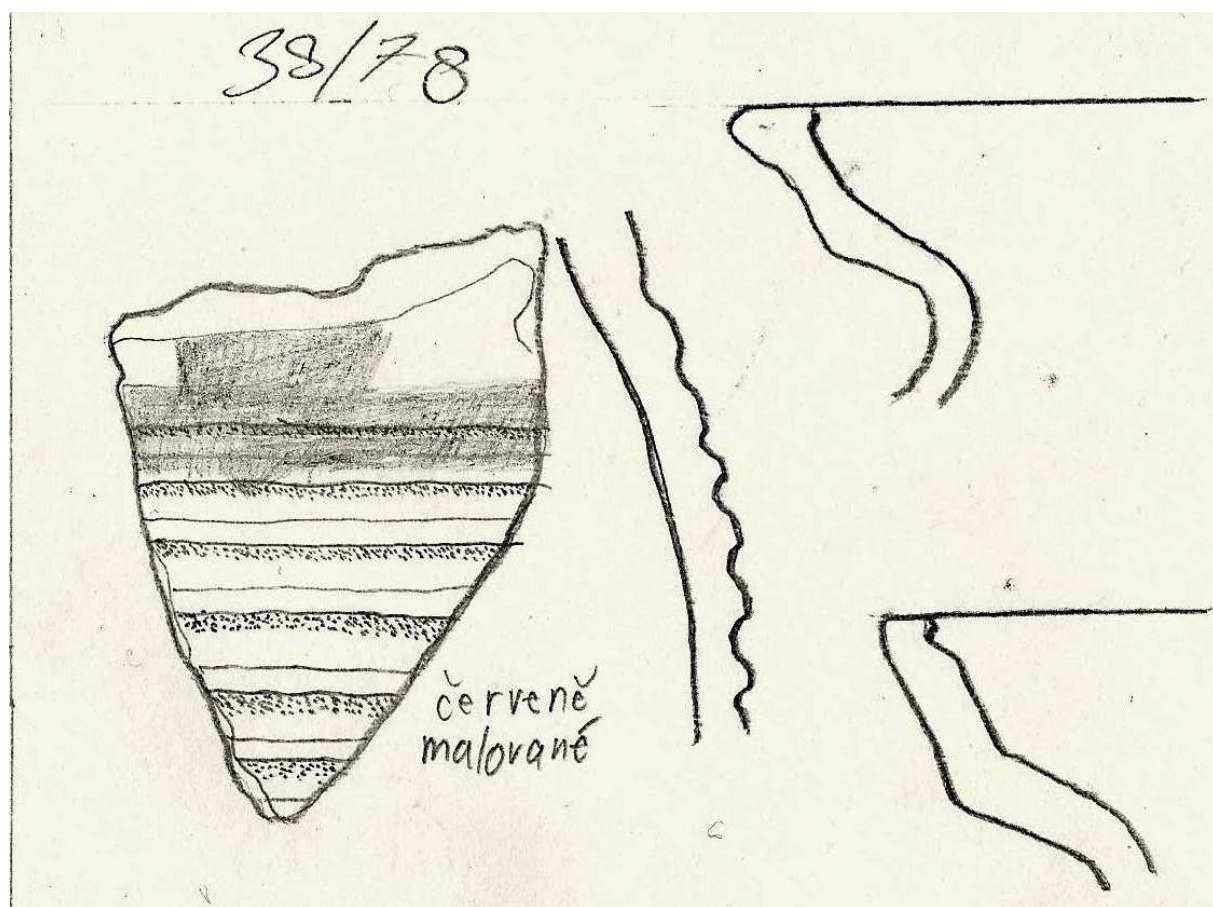
Obr. VIII

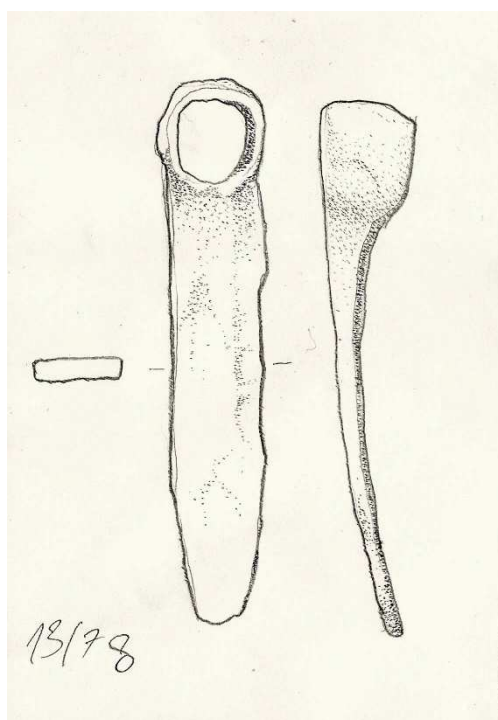
Obr. IX

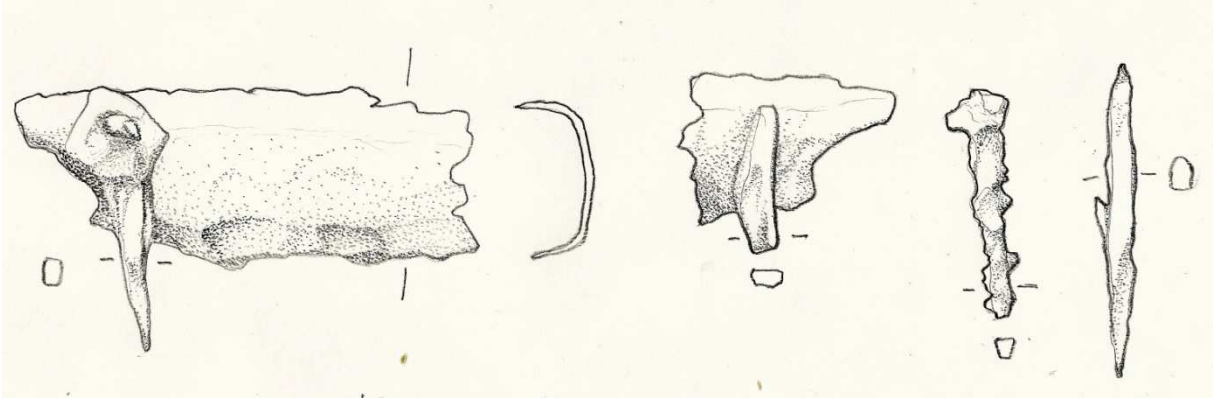
Obr. X

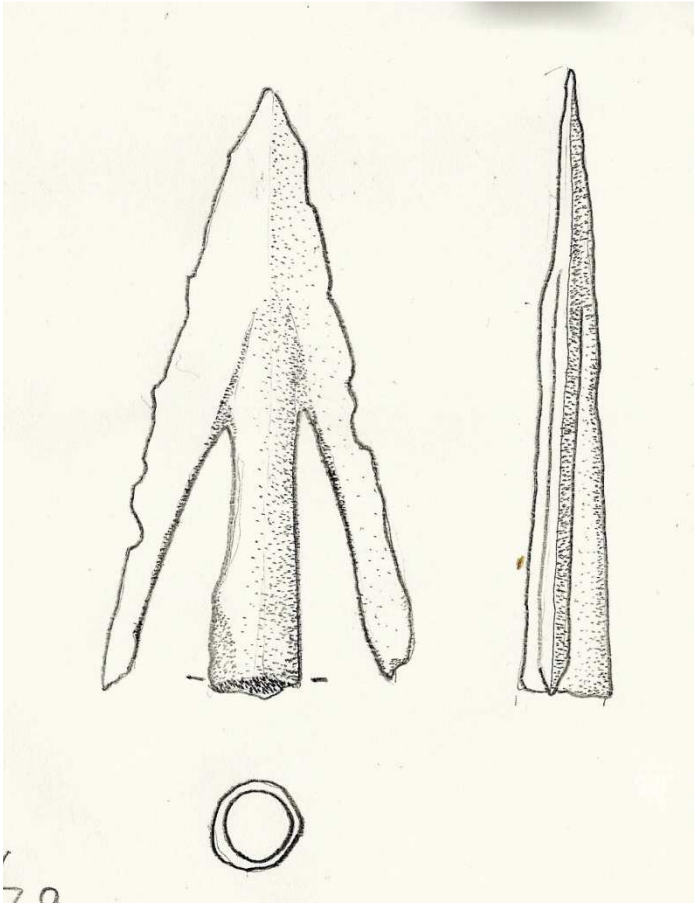
Obr. XI

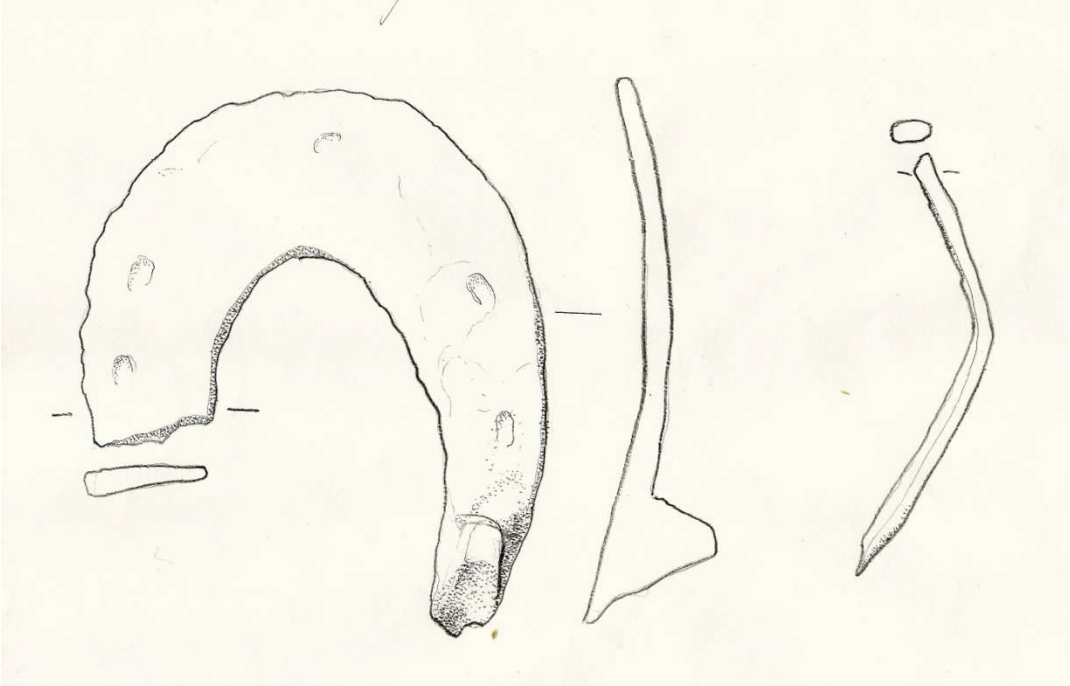
Obr. XII

Obr. XIII

Obr. XIV

18 Fotografická dokumentace keramických střepů a železných předmětů

Fotografie 1¹⁶⁹

Fotografie 2

Fotografie 3

¹⁶⁹ Jednotlivé keramické střepy jsou popsány ve výše uvedené kapitole Katalog keramických střepů

Fotografie 4

Fotografie 5

Fotografie 6

Fotografie 7

Fotografie 8

Fotografie 9

Fotografie 10

Fotografie 11

